

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

EROL GÜNGÖR'DE DİNİ DÜŞÜNCE BOYUTU

Yüksek Lisans Tezi

Adem DOĞAN

Sivas
Mayıs 2018

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

EROL GÜNGÖR'DE DİNİ DÜŞÜNCE BOYUTU

Yüksek Lisans Tezi

Adem DOĞAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Sivas
Mayıs 2018

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Mezhepleri Tarihi
Tezin Başlığı : Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu
Savunma Tarihi : 24.04.2018
Danışmanı : Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Üye : Doç. Dr. Ali AVCU

Üye : Doç. Dr. Emine ÖĞÜK

Oy Birliği

Oy okluğu

Adem DOĞAN tarafından hazırlanan Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../2018

Prof. Dr. Ahmet ŐENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Adem DOĞAN

ÖNSÖZ

Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu konulu bu tez çalışması, yakın tarihimizin önemli sosyolog ve fikir adamlarından biri olan Erol Güngör'ü tanımak, tanıtmak ve O'nun Türk toplumuna sunduğu katkıları aktarmak amacıyla hazırlanmıştır.

Erol Güngör'ün üzerinde en çok durduğu meseleleri kültür değişmesi, modernleşme, Türk kültürü ve medeniyeti, tarih ve milliyetçilik, İslâmiyet ve muhafazakârlığı olarak sıralayabiliriz. Biz de bu çalışmamızda, Güngör'ün bu meseleler üzerindeki yorumlarını dini bağlamda ele alacağız.

Güngör'ün, ele aldığı konular incelendiğinde dinden uzak kalmadığını, hatta düşünce yapısını etkileyen en önemli etkenlerden birisinin din olduğunu ifade edebiliriz. O, yaşadığı dönemin, yetiştiği ortamın ve etkilendiği kişilerin de katkısıyla dini konular hakkında görüşler belirtmiştir. O, İslam dinine değer verdiği gibi, bu değeri en güzel savunan sosyologlar arasında bulunmaktadır. Güngör, Cumhuriyet dönemi ile kendisinin yaşadığı yıllarda dini konulara karşı takınılan olumsuz uygulamalara tepki göstermiştir. Hocası Mümtaz Turhan'dan devraldığı muhafazakar- milliyetçi anlayışı daha ileri taşımıştır.

Güngör, din alimi olmamasına rağmen, dini meselelerden kendisini uzak tutmamış bir fikir adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fikirlerinde dini konuların etkili olduğunu görmekteyiz. O işlediği konularda dinin etkisini vurgulamaya çalışmış, bu etkileri de toplumla her ortamda ve yazılarında paylaşmıştır. Seçtiğimiz başlıklar altında O'nun dinin ve toplumun değerleriyle nasıl bir bütünlük içerisinde olduğunu aktarmaya çalışacağız.

Güngör, hayatı boyunca modernleşme ve milliyetçiliği bütünleştirerek, tarih, kültür, eğitim ve İslam gibi pek çok alanda yapılması gerekenler üzerinde kafa yormuş ve fikirler sunmuştur. O, milliyetçi kişiliği ve topluma karşı duyduğu sorumluluk duygusundan dolayı, yaşadığı döneme ve geleceğe yönelik düşünceler üretmiştir.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır:

Giriş kısmında çalışmanın amacı, metodu ve sınırlılıkları belirtilmiştir. Ayrıca Erol Güngör'ün hayatı, ailesi, ilmi kişiliği, eserleri ele alınmıştır. Bunun yanında O'nun etkilendiği kişileri, fikirlerinin olduğu dönem ve fikir dünyasını da aktarmaya çalıştık.

Birinci bölümde; Erol Güngör'ün dini düşünce boyutu bağlamında, dinin toplum, kültür, medeniyet, milliyetçilik, ahlak, ilim, edebiyat, eğitim ve teknoloji ile ilişkisine dair fikirlerine yer verdik. Oluşturduğumuz başlıklar Güngör'ün üzerinde önemle durduğu

konulardan seçilmiştir. Bu bölümde bahsi geçen konulara dair dinin etkisini ifade etmeye çalıştık. Toplumun her alanına etkisi olan dini değerlerimizi GÜNGÖR'ÜN fikirleri doğrultusunda belirtmeye çalıştık.

İkinci bölümde; Erol GÜNGÖR'ÜN İslam ve Mezhep anlayışı bağlamında uygun seçmiş olduğumuz başlıklar altında O'nun düşüncelerini tesbite çalıştık. Bu başlıkları önemli eserlerinden, başta İslam'ın Bugünkü Meseleleri ve İslam Tasavvufunun Meseleleri adlı kitaplarından oluşturduk. İslam'da mezhepler, tarikatler, tasavvuf, medrese, aydınlar ve İslam-ahlak ilişkisi vb. gibi.

Sonuç bölümünde ise tezin kısa bir değerlendirmesini yaptık ve kendi düşüncelerimizi de ekleyerek çalışmamızı tamamladık.

Çalışmamızın şekillenmesinde ve düzenlenmesinde büyük emeği geçen hocam Prof. Dr. Metin Bozkuş'a, aynı şekilde yardımlarını ve görüşlerini esirgemeyen Doç. Dr. Ali Avcu hocama ve tez jürimde bulunan Doç. Dr. Emine Ögük hocama önemli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Adem DOĞAN

Sivas 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER VE EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	1
1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Metodu ve Sınırlılıkları.....	2
1. 4. Araştırmanın Kaynakları.....	3
2. EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	5
2.1. Ailesi ve Çocukluğu.....	5
2. 2. Öğrenim Hayatı, Üstlendiği Görevler ve Vefatı	6
2.3. Bilimsel Kişiliği ve Düşünce Yapısı.....	8
3. EROL GÜNGÖR'ÜN ESERLERİ	10
3. 1. Telif Eserleri.....	11
3.2. Tezleri	13
3. 3. Tercüme Eserleri	15
3. 4. Makale ve Yazıları	17
4. EROL GÜNGÖR'ÜN ETKİLENDİĞİ KİŞİLER	18
4.1. Mümtaz Turhan.....	18
4. 2. DüNDAR Taşer.....	20
4.3. Ziya Gökalp.....	21
5. EROL GÜNGÖR'ÜN FİKİRLERİNİN OLUŞTUĞU DÖNEM	22
6. EROL GÜNGÖR'ÜN FİKİR DÜNYASI.....	24
BİRİNCİ BÖLÜM	27
EROL GÜNGÖR'DE DİNİ DÜŞÜNCE BOYUTU	27
1. DİN'İN TANIMI VE TOPLUM İLE İLİŞKİSİ.....	27

2. DİN VE MEDENİYET İLİŞKİSİ.....	31
3. DİN VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	34
4. DİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ.....	36
5. DİN VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ.....	39
6. DİN VE BİLİM İLİŞKİSİ.....	42
7. DİN VE AHLAK ANLAYIŞI.....	44
8. DİN VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ.....	46
9. DİN VE EĞİTİM İLİŞKİSİ.....	49
10. DİN VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ.....	52
İKİNCİ BÖLÜM.....	55
EROL GÜNGÖR'ÜN İSLAM VE MEZHEP ANLAYIŞI.....	55
1. İSLAM VE İSLAM'IN UYANIŞ.....	55
2. ÇOKLUK İÇİNDE BİRLİK - İSLAM BİRLİĞİ- HALİFELİK.....	60
3. İSLAM'DA MEZHEPLER VE TARİKATLAR.....	65
4. SELEFİYE VE MODERNİST İSLAMCILAR.....	73
5. İSLAM'DA TASAVVUF.....	77
6. İSLAM , AYDINLAR VE ALİMLERİN PROBLEMLERİ.....	82
7. İSLAM'DA MEDRESE VE PROBLEMLERİ.....	87
8. İSLAM HUKUKUNUN MESELELERİ.....	90
9. İSLAM'DA HUKUK - AHLAK İLİŞKİSİ.....	93
10. AVRUPA, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM.....	96
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	105
ÖZ GEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

S	: Sayfa
Ss	: Sayfa Sayısı
C	: Cilt
v.	: Vefat
Haz :	: Hazırlayan
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
Dr.	: Doktor
vb.	: Ve Benzer(ler)i
Hz.	: Hazreti
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET

Erol Güngör milli-manevi değerlere önem veren ve bunu yazılarında ve kitaplarında en güzel Şekilde ifade eden bir fikir adamıdır. O, dini ve milli değerlerden hareketle ürettiği fikirler ile hem kendi çağındaki sorunlara duyarsız kalmamış ve hem de bizim güncel sorunlarımızın çözümüne ışık tutmuştur. O, toplumun birlik ve beraberliği, yaşanan değişim sürecinde dini ve milli değerlerin muhafazası konularında önemli görüşler ortaya koymuştur. Ben bu tezde O'nun önce ailesi, çocukluğu, kişiliği, ilmi anlayışı ve yaşadığı dönemi inceledim. Ardından O'nun dini düşüncesini makale ve kitaplarından seçtiğim başlıklar çerçevesinde tesbite çalıŐtım. UlaŐabildięim değerlendirme ve genellemeleri hem tezimin içinde hem de kısa olarak sonuç bölümünde ifade etmeye gayret ettim.

Anahtar Szckler: Erol Güngör, Din, Toplum, Ahlak, Kültür, Mezhep, Tarikat.

ABSTRACT

Erol Güngör is an idea man who gives importance to national-spiritual values and expresses them in his books in the best way. He, by producing ideas from religious and national values, he hasn't both been insensitive to the problems of his era and enlightened the solutions of our current problems. He put forward important suggestions about unity and togetherness of society and protection of religious and national values during the change process. In this thesis, I investigated his family, childhood, personality, knowledge of science and his living era. Then, I tried to identify his religious ideas from the articles and books of him with the titles I had chosen. I tried to Express the evaluations and generalizations I could obtain both in my thesis and in the conclusion shortly.

Key Words: Erol Güngör, Religion, Society, Morality, Culture, Sect.

GİRİŞ

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER VE EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Konusu

Güngör, milliyetçi muhafazakar düşünceyi savunan düşünürlerden biri olduğu için, tezimizin temelini de bu kapsamda oluşturma gereği duyduk. O'nun dini ve manevi değerlerle ilgili görüşlerini toparlamaya çalıştık. Bu çerçevede içerisinde Güngör'ün, toplumun oluşmasında etkisi olan kültür, milliyetçilik, bilim, sanat ve teknoloji gibi değerleri din konusu ile bağlantılı bir şekilde ele almasını tespit etmeye çalıştık.

Güngör'ün, fikri yapısının oluşmasındaki önemli etkenlerden birisi de din olmuştur. Aslında Güngör'ün, din alimi olmamasına rağmen, dini meseleleri bu kadar önemsemesi de O'nun, bu konuya ne kadar değer verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla düşünürümüzün görüşlerini değerlendirirken bu konuyu her zaman ön planda tutmaya çalıştık. Güngör, manevi değerlerin nelerden etkilenip, nasıl değişikliğe uğradığını ifade ederken, aynı zamanda bu değişikliğin toplumun değerlerini bozmaması için neler yapılabileceğini anlatmaya gayret etmiştir. Araştırma konusu olarak seçmemize de etkisi olan bu kapsamlı fikirlerinin, günümüzün değişen şartları doğrultusunda öncü ve yapıcı bir rol üstleneceği düşüncesindeyiz.

Bu çalışma, Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu üst başlığı altında, alt başlıklarla detaylandıracağımız bir çalışma olacaktır. Güngör'ün yaşadığı döneme ve geleceğe ışık tuttuğu fikirlerini, kitaplarından, yazılarından ve onunla ilgili yazılan makalelerden toparlayarak ifade etmeye çalışacağız.

1.2. Araştırmanın Amacı

Güngör, fikirleriyle yaşadığı dönemin ötesine geçtiği gibi, milletine ve devletine bağlılığıyla da kendinden sonrakilere de örnek olmuş bir şahsiyettir. Dini konulardan uzak kalmayan Güngör'ün, bir din alimi kadar kendisini yetiştirmiş olduğunu ve bu konularla ilgili görüşlerini her ortamda belirttiğini görmekteyiz. Güngör işlediği konularda dini göz ardı etmemiştir. Toplumsal konuların genelinde dinin etkisini açık bir şekilde vurgulamıştır. Yaşadığı toplumun sorunlarına değindiği gibi, onlara karşı çözüm önerileri sunmuş ve bu fikirlerini daima savunmuştur. Bu çalışmanın temel problemi din yaklaşımında yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin yanında dinin bu faktörlere olan etkisi olmuştur.

Bu çalışmadaki amacımız, yakın dönemde düşünce ve yazılarıyla toplumda etkili olan sosyolog ve fikir adamı Erol Güngör'ü tanımak ve tanıtmanın yanında O'nun, toplumun önem verdiği değerlerin din ile olan karşılıklı etkisini aktardığı düşüncelerini toparlayıp bir tez olarak sunmaktır. Ayrıca tezimizi, bir sosyolog gözüyle dinin nasıl algılandığını, toplumla ilişkisini nasıl değerlendirdiğini, mezhep, tarikat ve dinin toplumsal boyutunu nasıl aktardığını ifade edebilmek için oluşturduk. Bunun yanında Güngör'ün hayatını, ilmi kişiliğini, eserlerini ve fikirlerini tanıtarak, böyle bir şahsiyeti topluma anlatmak için bu çalışmayı hazırladık. Bu bağlamda öncelikle O'nun kitapları, makaleleri ve onunla ilgili yazılan yazılardan yararlandık. Bir yüksek lisans çalışması sınırları içerisinde konular ve fikirler ele alınacaktır.

1.3. Araştırmanın Metodu ve Sınırlılıkları

Bu çalışmamızın yöntemi, İslam Mezhepleri Tarihi'nin önemle üzerinde durduğu; fikirlerin ne zaman ortaya çıktığı, hangi şartlarda ve hangi dönemde oluştuğu, hayata nasıl yansıdığı gibi, temel kriterler dikkate alınarak oluşturulmuştur. İslam Mezhepleri Tarihi alanında araştırma yaparken dikkat edilmesi gereken en önemli hususun, kaynakların birinci elden olmasına özen göstermemiz gerektiğini bildiğimiz için tezimizde kullandığımız metod öncelikle orijinal kaynaklara ulaşmak olmuştur. Bu sebeple çalışmamızın konusu "Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu"

olması münasebetiyle ana kaynak olarak Güngör'n yazdığı kitaplara öncelik verdik. Güngör'n kitaplarını incelerkende onun fikirlerinin olduğu dönemi ve etkilendiği kişileri de araştırarak öğrendiğimiz detayları da paylaştık. Çünkü fikirlerin oluşmasında, çevrenin ve yaşanan dönemin etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun yanında Güngör'n farklı gazatelere yazdığı makalelerden faydalandık. Ayrıca O'nu tanıyan kişilerin yazdıkları makalelerden topladığımız bilgileri sunmaya çalıştık. Elbette hayatı ile ilgili detayları, ailesinin ve yakın dostlarının yazdıklarından toparlayarak aktarmaya gayret ettik.

Çalışmamızı oluştururken asılsız eleştirilerden uzak durmaya, bilimsel ve objektif verilere göre değerlendirme yapmaya çalıştık. Ayrıca Güngör'n görüşlerini ve önerilerini bir bütün olarak özenli bir şekilde sunmaya gayret ettik. Ulaşabildiğimiz tüm kaynakları inceleyip tarafsız bir şekilde tezimizde kullandık ve bu kaynakları dipnotlarda gösterdikten sonra kaynakça bölümüne ekledik.

1. 4. Araştırmanın Kaynakları

Hazırlanan bir çalışmanın geçerli ve değerli olabilmesi için kaynaklar çok önemlidir. Bunun için kaynaklara ulaşmak ve onları yerinde kullanmak büyük önem arz etmektedir. Özellikle bir kişiyi tanıtırken ve o kişinin görüşlerini tarafsız bir şekilde aktarırken, doğru sonuçlara ulaşabilmemiz için kaynakların önemi çok büyüktür. Biz de tezimizi oluştururken bu ilkelere önem verdik ve doğru bir sonuca ulaşmaya çalıştık.

Tezimizde, Erol Güngör'de Dini Düşünce Boyutu, işlendiğinden öncelikle Güngör'n yazdığı ve ulaştığımız kitaplarını ana kaynak olarak gösterdik. Çalışmamızın konusu ile ilgili olarak, Güngör'n dini düşünceye dair görüşlerini belirttiği ve *İslamın Bugünkü Meseleleri* adlı kitabı asıl kaynağımızı oluşturmuştur. Bu kitabının yanında özellikle mezhep, tarikat ve tasavvuf konularının işlendiği *İslam Tasavvufunun Meseleleri* adlı kitabından da yararlandık.

Güngör'n din ile kültürün birbirine olan etkisiyle birlikte dinin milliyetçiliğe de katkılarından bahsettiği ve milliyetçilik görüşlerini de belirttiği *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* adlı kitabının yanında aynı konuların işlendiğ bir başka kitabı olan *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* de kaynaklarımız arasındadır. Ayrıca

Dünden Bugünden Tarih – Kültür – Milliyetçilik, kitabından da özellikle din eğitimi ve eşitlik ilkeleri ile ilgili görüşlerinden faydalandık.

Güngör'ün makalelerinin bir araya getirilmesi ile oluşan ve bir çok konudaki fikirlerini bulduğumuz *Sosyal Meseleler ve Aydınlar* adlı kitabından da faydalandık. Son olarak Güngör'ün ölümünden sonra kitaplaştırılan *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* isimli kitabı, bize O'nun Sosyal ahlak, adalet, eşitlik, hukuk, eğitim ve din ile ilgili görüşlerini bulduğumuz bir eserdir.

Kaynak olarak Güngör'ün eserlerinin yanında, O'nunla ilgili yazılan eserlerden de faydalandık. Özellikle ölümünden sonra Güngör için düzenlenen sempozyumların kitab haline getirilmiş eserlerden yararlandık. Güngör'ün ölümünden sonra 1998 yılında Konya'da düzenlenen *Prof.Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan* isimli sempozyumu, 2010 yılında Ankara'da düzenlenen *Prof.Dr.Erol Güngör'ün Anısına Türkiye'de Değişim Sempozyumu* ve 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırlattığı *Erol Güngör* isimli kitaplardan O'nun hayatı ile ilgili detaylı bilgilere ulaşp bunları kaynak olarak gösterdik. Yine Güngör'ü tanıtmak için hazırlanan, *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* isimli kitap ile Cafer Vayni'nin yazdığı *Türk Düşünce Ufukları Erol Güngör* isimli kitaptan faydalandık.

Ayrıca tezimizin içerisindeki bazı terimlerin açıklamasını yapmak için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndeki maddelerden de faydalandık. Yine mezhep ve tarikat konularının açıklamasını yapmak için Ethem Ruhi Fıçlalı'nın *Günümüz İslam Mezhepleri* isimli kitaptan yararlandık.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz kitap, makale ve maddeler dışındaki kaynaklarda, tezimizin içerisinde ve kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

2. EROL GÜNGÖR'ÜN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Ailesi ve Çocukluğu

Ülkemizin son döneminde yetişmiş büyük fikir ve ilim adamı olan sosyal psikolog Erol Güngör, hem kendi dönemine hem de geleceğe ışık tutan düşünürlerimizden birisidir. Çalışmamıza da yön verecek fikir ve düşüncelerinden önce ailesini, eğitimini, yaşadığı dönemi, yetişmesinde etkili olan şahısları ve çevresini tanıtacağız. Yazdığı eserlerinin yanında, ulaşabildiğimiz makalelerini de tarayarak fikir dünyası hakkında bilgileri yansıtmaya çalışacağız. Aynı zamanda Güngör'ü tanıyan, onunla birlikte yol arkadaşlığı yapan kişilerinde görüşlerinden faydalanarak ve hakkında yazılan yazıları da tarayarak çalışmamızı oluşturacağız.

Erol Güngör, Kırşehir il merkezinde Hacı Hafizoğulları namıyla maruf bir ailenin çocuğudur. Hacı Hafizoğlu Hidayet Efendi, Güngör'ün büyük dedesi olup 1932'de vefat etmiştir. Dedesi Hafız Osman Hamdi Efendi ise ömrünü imamlıkla geçirmiş ve Ahi Evren Camii imamlığı da yapmış bir zattır (v. 1958). Güngör'ün babası Adliye'de zabıt katibi olduğundan görevi gereği ilçeleri dolaşmıştır. Bu nedenle kardeşleri ile birlikte dedeleri Hafız Osman Efendi'nin yanında yaşamışlardır. Hatta kendilerine abisi Hidayet Güngör'ün tabiriyle, komşular ve tanıyanlarca "Hafız Osman Efendi'nin torunları" lakabı verilmiştir.¹

Güngör'ün babası Abdullah Sabri Bey, 1914 yılında Kırşehir'de doğmuştur. Uzun yıllar Kırşehir Adliyesi'nde zabıt katibi olarak çalışmıştır. Emekliliğinden sonra İstanbul'da 1988 tarihinde vefat etmiştir. Annesi Zeliha Gülşen Hanım ise Kırşehirli Demirsoylar ailesinin kızıdır. 1915 yılında dünyaya gelen Zeliha Hanım ev kadınıdır.²

Erol Güngör, 25 Kasım 1938'de Kırşehir'de doğmuştur. Ailenin diğer çocuklarından ilki olan Hidayet 1933 yılında, ikinci çocuk Dirayet 1936 'da ve ailenin son çocuğu olan Aysel Güngör ise 1943'de Kırşehir'de doğmuştur. İlmî çalışmalarının yoğunluğu, birçok ilim adamında olduğu gibi Güngör'ün de

¹ Hidayet Güngör, "Erol Güngör'ün Hayatı, İlmî ve Fikri Şahsiyeti", *Erol Güngör*, Ankara 2006 , s.68-73.

² Ersin Özarslan, " Prof.Dr. Erol Güngör (1938-1983)", *Prof.Dr.Erol Güngör'ün Anısına Türkiye'de Değişim Sempozyumu*, Ankara 2010, s.14.

evlenmesini geciktirmiştir. Kurucularından olduğu Türk Edebiyatı Cemiyeti'nin Topkapı Sarayı'ndaki bir toplantısında görüp beğendiği Sivaslı Taşcıoğulları ailesinin kızı Şeyma Taşcıoğlu ile yakın çevresinin aracılığı ile 1973'te nişanlanmış, 19 Temmuz 1973 tarihinde Beyoğlu Evlendirme dairesi'nde yapılan nikah töreniyle evlenmiştir. Bu evlilikten 1977 yılında adına hocası Mümtaz Turhan'ın soyadını verdiği Turhan olmuştur.³

Erol Güngör'ün kız kardeşi Aysel Güngör ile yapmış olduğum Mart 2017'deki görüşmemizde kendisi şu bilgileri paylaşmıştır: “Ağabeyi Dirayet bey 2008'de vefat etmiş ve İstanbul'da toprağa verilmiştir. Erol Güngör'ün eşi Şeyma Güngör görev yaptığı İstanbul Üniversitesinden emekli olmuş ve İstanbul'da yaşamaktadır. Güngör'ün oğlu Turhan Güngör, İstanbul Sivil Havacılık Şirketinde çalışmakta olup İ.Ü.İşletme Fakültesinde doktorasına devam etmektedir. Kendisi ise İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümünden mezun olmuş, İş Bankası'ndan emekli olduktan sonra İstanbul'da yaşamaya devam etmektedir. Ağabeyi Erol Güngör'ün gerek ideali, gerek yaradılışı bakımından hep bir profesör gibi olduğunu ve haysiyetli bir ilim adamı olduğunu ifade etmiştir.”⁴

2. 2. Öğrenim Hayatı, Üstlendiği Görevler ve Vefatı

İlk ve ortaokulu Kırşehir'de okuyan Erol Güngör, resmi öğreniminin yanında özel dersler de almıştır. Eski harflerle okuyup yazmayı ortaokul yıllarında dedesi Osman Efendi'den öğrenmiştir. Lisede okuduğu sırada ise araştırmacı yazar Mehmet Lütfi İkiz'den (v.2007) ders alarak Arapça öğrenmeye başlamıştır. Yaşadığı çevrenin manevi havası doğrultusunda tarihi ve kültürel mevzulara yakınlık duyan Güngör, bir yandan bu sahaların ana kaynaklarını okurken, diğer yandan da Ziya Gökalp (v.1924) ve Hilmi Ziya Ülken (v.1974) gibi fikir adamlarının eserlerini okuyarak ilerdeki ilmi ve fikri hayatının yerli, milli ve dini zeminlerini oluşturmuştur. Erol Güngör'ün yetişmesinde önemli bir katkı da dayılarından gelmiştir. Batı kültürü ile ilgili eserleri asker olan dayıları Osman ve Hakkı Demirsoy'un zengin

³ Özarslan, a.g.m. s.25.

⁴Aysel Güngör, Kırşehir 1943,Üniversite, (Görüşme tarihi, Mart 2017).

kütüphanelerinden okumuştur. Özellikle emekli Albay olan büyük dayısı Osman Demirsoy'un geniş kütüphanesinden çok rahat bir şekilde istifade etmiştir.⁵

1952 yılında Kırşehir ortaokulundan mezun olan Güngör, Kırşehir'de lise olmadığı için 1952-53 ders yılında Sivas Lisesi'nde okumaya başlamış, fakat orada barınma ve geçinme hususunda bir düzen tutturma imkanı bulunmadığını anlayınca Kırşehir'e geri dönmüştür. O ders yılını kaybetmekle birlikte, Karayolları'nda işe girmiş ve burada mutemet olarak görev yapmıştır. Ertesi yıl açılan Kırşehir Lisesi'ne kaydolarak öğrenimine devam ettikten sonra 1956 yılında mezun olmuştur.⁶

1955-1956 yılında Kırşehir Lisesi'nin Edebiyat kolundan pekiyi derece ile mezun olan Güngör, 1956'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hukuk öğrenimine başlamıştır. Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın teklif ve tavsiyesi üzerine 1957'de Hukuk Fakültesinden ayrılarak Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne başlamış ve 30 Haziran 1961 tarihinde mezun olmuştur. Güngör, Felsefe Bölümü'nden mezun olunca hocası Mümtaz Turhan'ın yanına asistan olarak girmiştir. Öğrencilik ve asistanlık yıllarında fikri faaliyetlere devam ederek, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar da yazmıştır. 1965 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bölümünden "Kelami Sahada Estetik Yapı Organizasyonu" adlı teziyle psikoloji doktoru olan Güngör, 1966-68 yılları arasında ABD Colorado Üniversitesine bağlı Institute of Behavioral Science'de çeşitli konularda araştırmalar yapmıştır.⁷

Akademisyen yazar Cafer Vayni'ye göre Güngör, kendi kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için, batı kültürünü de iyi bilmek gerektiğine inanmıştır. Bu yüzden batı kültürünün temelleri konusunda, batı dillerinde yazılmış eserleri, bir bir dilimize çevirmiştir. Yurda dönüşünden sonra "Şahıslar Arası İhtilafların Çözümünde Lisanın Rolü" konulu çalışmasıyla İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nden 1969'da Doçent olan Güngör, 1971'de askerlik görevini yaptıktan sonra yine İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyal Psikoloji Kürsüsü'nde çalışmalarına devam etmiştir. Hocası Mümtaz Turhan'ın vefatından sonra kürsü başkanlığını üstlenmiştir.⁸

⁵ Özarslan, a.g.m. s.17.

⁶ Özarslan, a.g.m. s.18.

⁷ Cafer Vayni, *Türk Düşünce Ufukları Erol Güngör*, Ankara, 2002, s. 15-18.

⁸ Vayni, a.g.e. s.18.

1973 yılında sağlığı bozulan ve rahatsızlığı ilerleyen GÜngör, 1976 yılında Londra’da kalp ameliyatı olmuştur. 1978 yılında “ Değerler Psikoloji Üzerine Araştırmalar” konulu çalışmasıyla Profesör olan GÜngör, 1971’de vermeye başladığı sosyal psikoloji derslerine Selçuk Üniversitesi’ne Rektör oluncaya kadar devam etmiştir. 1982 yılında YÖK tarafından Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü’ne tayin edilmesi başarılı bir akademik hayatın sonucu olmuştur. Sekiz ay gibi çok kısa sayılabilecek bir yönetimin nasıl başarılı geçtiğini Konya halkının gönüllü desteğinden anlamak mümkündür. 1983 yılının 24 Nisan’ında henüz 45 yaşında iken en verimli çağında vefat etmiş ve İstanbul’da Zincirlikuyu mezarlığına defnedilmiştir.⁹

Hayatını okumaya ve milletine adanmış biri olan GÜngör, kısa zaman içinde Akademik kariyerini de başarılı bir şekilde yapmıştır. Bizim bu başlık altında verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi, 45 yıl gibi kısa süreli hayatına büyük başarılar sığdırmış bir şahsiyettir.

2.3. Bilimsel Kişiliği ve Düşünce Yapısı

Türk milletinin yakın tarihinde yetiştirdiği ilim ve düşünürlerin seçkin simalarından birisinin de Erol GÜngör olduğu görülmektedir. O’nun kendisini tanıyan ve yazılarını okuyan her kesimin takdirini kazanmış bir fikir adamı olduğunu düşünmekteyiz. O’nun, ülkesinin sorunlarını ve milletinin değer verdiği konuları samimi bir şekilde ele alan bir ilim adamı olduğunu, ayrıca dini, milli ve manevi değerlere sahip bir düşünce yapısının bulunduğunu ifade edebiliriz. GÜngör’ü en iyi tanıyanlardan birisi hiç şüphesiz ki eşidir. Bu yüzden eşinin bizlere tanıttığı GÜngör bizler için son derece önem arz etmektedir.

Eşi Şeyma GÜngör’e göre, yirminci yüzyılın ikinci yarısında İslam’ı ve milliyetçiliği yeniden ele alıp değerlendirenler arasında önemli bir yeri bulunan Erol GÜngör, bir tarafıyla Türk sosyoloji mektebinin bir halkasını teşkil ederken, diğer taraftan İslam’ın ve milliyetçiliğin ilgiyle takip edilen bir yorumcusu olmuştur. O sağlam bilgilere ve objektif davranışa sahip olmakla beraber bu bilgileri her

⁹ Vayni, a.g.e. s.18.

sınıftan aydının kavrayabileceği şekilde ifade edebilmiştir. Din, kültür, medeniyet, milliyet gibi birçok düşünür ve yazarın parça parça ele aldığı konulara o, sistematik bir yön vermiştir. Yazılarının ikna edici oluşunun sebeplerinin başında, ele aldığı her konuda metot olarak önce o fikri veya insanı anlamak, öncekilerle veya başka fikirlerle kıyaslamak, daha sonra da tahlil ve terkip etmek gibi açık ve güvenilir bir yol tutması gelmiştir.¹⁰

Eşi Şeyma hanım onun yöntemine şöyle devam etmektedir: “Hakikaten normalin çok üzerinde bir hafızası vardı, kavrama kabiliyeti vardı, bu muhakkak. Yalnız bu tek başına değildi. Çok disiplinli çalışıyordu. Mesela ben de çok çalışan bir insanım, fakat O çok elzem olmayanların dışında hiçbir şeyle ilgilenmezdi. Bakın lüzumlu demiyorum, elzem olmayan, ne insanlarla ne de olaylarla ilgilenirdi. Devamlı, zihni kendi dünyasında meşguldü.”¹¹

Bir başka hatırasında eşi, Erol Güngör’ün hastalığını bildiği için sonu hüsrarla biteceği anlaşılan evliliği yapıp yapmaması konusunda bir kez daha düşünmesini istediklerinde şu cevabı vermiştir: “ Ben kocam olsun diye evlenmiyorum. Ben bir dahinin kalbini kazanıyorum. Bu beni mutlu etmeye yeter, kaderde ne varsa o olsun.”¹²

Güngör’ün şahsiyeti ile ilgili olarak, onu iyi tanıyanlardan birisi olan arkadaşı Tarihçi Mehmet Genç, O’nu şöyle anlatmaktadır: “Hakikaten ilginç bir kişiliği vardı. Benzeri çok kolay bulunabilen bir insan tipi değildi. İyi tanımayan uzaktan baktığı zaman, soğuk, uzak, kendini kolay teslim etmeyen, ulaşılmaz, kendini beğenmiş, biraz da müstehzi bir intiba uyandırıyor. Fakat yakınına girme şansını bulduğu zaman bu tablo tamamen değişiyordu. Çok zengin bir dünyası vardı. Son derece mütevazi ve tabii son derece zeki bir insandı.”¹³

Bir başka arkadaşı tarihçi Ali İhsan Yurt (v.1993) ise, Güngör ile 1958’ de tanışmış ve samimi bir arkadaşlık yapmıştır. Erol’u şahsen çok kimsenin az tanıdığını, O’nun, çok az konuştuğunu, konuştu mu tam konuştuğunu belirtmiştir.

¹⁰ Şeyma Güngör, “Güngör Erol”, *DİA*, İstanbul 1996 ,C.XIV, s. 306.

¹¹ Murat Yılmaz, “Ailesi Erol Güngör’ü Anlatıyor,” *Erol Güngör*, Ankara 2006 , s.48.

¹² Hidayet Güngör, “Erol Güngör’ün Hayatı, İlmi ve Fikri Şahsiyeti,” *Prof.Dr. Erol Güngör’ün Anısına Armağan*, Konya , 1998, s. 110.

¹³ Mehmet Genç, “Arkadaşı Erol Güngör’ü Anlatıyor,” *Erol Güngör*, Ankara 2006 , s.62.

Çok çalışkan, çok dinleyen ve bir işi başarmadan o işe dair bir şey söylemeyen biri diye anlatmıştır.¹⁴

Bir başka açıdan Erol Güngör'ü, Akademisyen M.Tayfun Amman şöyle anlatmaktadır: “Erol Güngör, edip bir alim ve münevver idi. Edip olmak için lisan ve üslup gereklidir. Alim olmak için usul ve ilim, münevver olmak ise irfanı ve imanı gerektirir. Demek ki, Erol Güngör'ün lisanı vardı, üslubu vardı, usulü vardı, ilmi vardı, imanı vardı. İmanıyla hissetti, irfanıyla sezdi, usulüyle tahlil etti, ilmiyle terkip etti, lisanı ve üslubuyla ifade etti.”¹⁵

Burada kısaca örneklendirdiğimiz kadarıyla Güngör'ün, etrafındaki yakın kişilerin takdirini kazandığını ve her kesimin saygı duyduğu bir şahsiyet olduğunu belirtebiliriz. O, hayatındaki duruşu, davranışları ve fikirleriyle bizlere ve geleceğe örnek olduğu gibi, milli ve manevi duyguları ön planda tutan yakın zamanımızın ileri gelen düşünürlerinden birisi olmuştur.

3. EROL GÜNGÖR'ÜN ESERLERİ

Erol Güngör, gençlik yıllarından itibaren yazmaya başlamış ve kendisini ülkesi ve milleti için sorumlu kabul ederek ömrünü bu yola adanmıştır. Kısa bir ömrü olmasına rağmen günlerini dolu dolu geçiren Güngör, düşüncelerini kitap ve yazılarıyla geleceğe aktarmıştır.

Güngör'ü okuyanlardan birisi olan Akademisyen Harun Yıldız şöyle bir tesbit yapmıştır: “Erol Güngör çok okuyan, okuduklarını, bildiklerini geniş kitlelere duyurmak isteyen ve hiç kuşkusuz bu saikle yazmaya yönelen birisidir. Kendisinin de ifade ettiği gibi ilk yazılarını henüz lise çağlarındayken kaleme almıştır. İlk yazısı, Kırşehir'deki mahalli bir gazetede yayınlanmıştır.”¹⁶

Bir başka açıdan değerlendiren Akademisyen Namık Açıkgöz şu ifadeleri kullanmıştır: “Güngör, eserlerindeki üslubu ile de farklı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmalarında, ilim dilinin gerektirdiği objektiviteden uzaklaşmamıştır fakat

¹⁴ Ali İhsan Yurt, “Arkadaşı Anlatıyor,” *Erol Güngör*, Ankara 2006 , s.78.

¹⁵ M.Tayfun Amman, “Örnek Bir Akademisyen ve Türk Aydını Olmak,” *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör*, İstanbul 2009, s.275.

¹⁶ Harun Yıldız, “Erol Güngör'ün Hayatı ve Eserleri,” *Prof.Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan*, Konya , 1998, s.19.

ifadelerinde muğlaklık ve müphemiyete hiç düşmemiş bir münevverdir. Cümlelerinin tamamı, çağrışım ve müphem göndermelere mahal bırakmayacak şekilde, doğrudan anlatımlıdır.”¹⁷

Bize göre, Güngör’ün düşüncelerini en iyi anlatan yine onun eserleridir. Bu başlıkta yazdığı kitap ve makaleleri kısa bir şekilde tanıtarak bir ön bilgi vereceğiz. Güngör’ün ulaşabildiğimiz eserleri ve yazılarını tesbit etmeye çalıştık. Kendisine ait 9 adet telif eserinin yanında üç adet kitaplaşmış tezi, okul kitaplarına olan katkısı ve tercüme ettiği 7 adet eserini tesbit ettik. Aynı zamanda değişik gazete ve dergilere yazdığı 1200’den fazla makalesi bulunmaktadır.

3. 1. Telif Eserleri

1. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975, ss.272.

1975 yılında birinci baskısı yapılan bu eserin, elimizde mevcut olan 1989 tarihli 7. Baskısı mevcuttur. Güngör, 272 sayfadan oluşan bu eserini hocası Mümtaz Turhan’ın hatırasına ithaf etmiştir. Bu eserde Türk milletinin milliyetçilik anlayışını savunmaktadır. Halkçılığın Sosyal Temelleri, Halk ve Münevver Kültürü, Halk ve Politika, Milli Kültürün Dünü ve Bugünü, Halk Kültürü, Batılılaşma Türk Kültürü ve Milli Kültür, Milliyetçilik ve Medeniyetçilik, Kültürde Eski ve Yeni, Din Meselesi, Anadolu’da Türk Birliği ve Tarikatlar, Eğitim ve Kültür, Yeni Türkiye’de Münevver Tabaka, Ortadoğu ve Türkiye... gibi konular bulunmaktadır.

2. *İslam’ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981, ss.264.

İlk baskısı 1981 yılında yapılan bu kitabın bugün elimizde 2010 tarihli 17. baskısı bulunmaktadır. Kitap 264 sayfadan oluşmaktadır. Güngör’ün en önemli eserlerinden biri olan bu kitabın bütününcü incelediğimizde, İslam’ın getirdiği değerler ve İslam’ın bugünkü meseleleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İslam’ın uyanışı, Avrupa, Hıristiyanlık ve İslam, İslam Felsefesinin Bakışı, İslam Hukukunun Meseleleri, İslam, Milliyetçilik ve Sosyalizm, Aydınlar, Çokluk İçinde Birlik, Eski-Yeni Kavgası...vb. gibi başlıklar altında bir çok konuda tespitleri olmuştur.

¹⁷ Namık Açıkgöz, “Üslubun Şahsiyeti Bulduğu Bir Münevver: Erol Güngör”,*Prof.Dr.Erol Güngör’ün Anısına Türkiye’de Değişim Sempozyumu*, Ankara2010, s.175.

3. *Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri*, (E. Kırşehirlioğlu ismiyle), Bedir Yayınları, İstanbul 1963, ss.135.

İlk baskısı 1963 yılında yapılan bu eser, Güngör’ün genç (19) yaşında iken yazdığı eseridir. Güngör, bu eserinde misyonerlerin çeşitli eğitim kuruluşlarıyla Hıristiyanlık kültürünü aktardıklarını belirterek, buna karşı kaygılarını dile getirmiştir. Kültürümüzün geçirmekte olduğu buhrana paralel bir şekilde güçlenen Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinin niteliğine dikkat çeker.

4. *Dünden Bugünden Tarih – Kültür – Milliyetçilik*, Mayaş Yayınları, Ankara 1982, ss.175.

Güngör’ün farklı konuları ele aldığı ve 1973’ten 1982’ye kadar çeşitli dergilerde yayınlanan makalelerinin bir araya gelmesiyle oluşan 175 sayfalık bir eseridir. Kitap, Tarih Üzerine, Düşünce ve Kültür ile Yabancı Kültür-Milli Kültür olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu başlıkların altında, Tarih meselesi, Türkiye’de Sosyal İlimler, Vicdan Hürriyeti, Din Eğitimi ve Milliyetçiler Arasında Birlik Meselesi gibi konular ele alınmıştır.

5. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, ss.182.

Erol Güngör’ün bu eseri ilk defa 1982’de basılmış olup, elimizdeki baskısı 9. basımıdır. 1995 yılında 182 sayfa olarak tekrar okuyucularla buluşmuştur. O bu kitabı okuyucuların aynı konular ve aynı istikamette, yeni yazılar ve fikirleri talep etmesi sonucu yazmıştır. Bu eserinde, Teknoloji ve Kültür Değişmesi, Bir Zihin Yapısının Tahlili, Milli Tarih Meselesi, Örf-Adet Kavgası, Örf ve Adetler Karşısında Anayasa Mahkemesi ile Milli Karakter gibi başlıkların bulunduğu makalelerine yer vermiştir.

6. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982, ss.220.

1982 yılında ilk basımı yapılan bu eserin elimizde 2011 tarihli 10. Baskısı bulunmaktadır. Eser 220 sayfadan oluşmaktadır. Din meselesini bir sosyolog olarak sosyal bilimlerin metotlarıyla incelemiştir. İslam Tasavvufunun Meselelerinin yanında, Şarktan Haber, Batı Rüzgarı, İslam Tasavvufunun Yabancı Menşe’leri ve

Tarihi Gelişimi, Manevi İktidar ve Maddi Teşkilatlar, Bilgi Meselesi ile Vecdin Psikolojisi, Günümüz ve Tasavvuf gibi başlıklar altında detaylı bilgiler vermiştir.

7. *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988, ss.425.

Erol Güngör'ün telif eserleri içerisinde en hacimli olanı bu eseridir. Eser 425 sayfa olup ilk kez 1988'de yayınlanmıştır. Güngör, vefatından sonra yayınlanan bu eserde Türk tarihinin hepsine önem verdiği gibi, Osmanlı'ya ayrı bir yer ayırmıştır. Bu kitap sadece tarih kitabı değil, aynı zamanda Türk Milletinin tarihteki yerini izah etmiştir. Güngör'ün Türk tarihine karşı ilgisini de bu eserle görmekteyiz.

8. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, (Haz. R.Güler – E. Kılıç), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993, ss.584.

Erol Güngör'ün ölümünden on yıl sonra 1993'de yayınlanan bu eserin, 7. basımı 2011 yılında 584 sayfa olarak yapılmıştır. Kitap, Recep Güler ve Erol Kılınc tarafından başta aylık *Hisar* ve *Türk Edebiyatı Dergileri* ile haftalık *Yol Gazetesi* olmak üzere Güngör'ün diğer bir kısım dergilerdeki makaleleri bir araya toplanarak meydana getirilmiştir. Bir çok konu ile ilgili yazılardan oluşan eserde, Milli Kültür Meselelerimiz, Edebiyata Bakış, Meselelerimiz ve Aydınlar, Sanat, Dış Politika, Din Eğitimi ve Sohbetler ...vb. gibi başlıklar bulunmaktadır.

9. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995, ss.221.

Güngör'ün ölümünden sonra kitaplaştırılan bu eserin ilk basımı 1995 yılında yapılmış olup, bizdeki 1998 tarihli 3. basımıdır. 221 sayfalık bu eser, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak'tan oluşmaktadır. Güngör, ilk bölümde Ahlakın psikolojik görünüşü ve İnsanın Yaşayışı ve Ahlak konularından bahsetmektedir. İkinci bölümde ise; Sosyal Ahlak, Sosyal Hayat, İdeal Adalet, Din ve Ahlak, Hukukun Garantileri, Siyasi Devlet ve Ahlak Desteği, Sosyal adalet, Demokrasi ve Ahlak, Savaş ve Ahlak ve Aile Hayatı gibi konular yer almıştır.

3.2. Tezleri

1. *Kelamı Sahada Estetik Yapı Organizasyonu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul,1999, ss.105. (Doktora Tezi).

Bu eser 105 sayfa olup birinci baskısı 1999'da yapılmıştır. Eser O'nun doktora tezi olan Tecrübi Psikoloji sahası ile ilgilidir. Güngör, bu eserde önce estetik

araştırmaların ilmi psikoloji içindeki yerini, estetik organizasyon problemini ve tecrübeyi estetik araştırmaların genel değerlendirmesini, sonra da fıkra, hikaye ve romanlardaki yapı organizasyonunu ele almıştır. Eserde Kelami Malzemede Estetik Yapı Organizasyonu, Hikayelerle Yapılan İkinci Seri Tecrübeler ve Fıkralarla Yapılan Tecrübeler Ait Materyal gibi başlıklar bulunmaktadır.

2. *şahıslararası İhtilafın özümünde Lisanın Rolü* , Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, ss. 107. (Doğentlik Tezi).

Bu alışma Erol Güngör'ün Sosyal Psikoloji sahasındaki Doğentlik tezidir. 1969 yılında hazırlanan bu tez, daha sonra 1998 yılında 107 sayfa olarak kitap haline getirilmiştir. Güngör, bu çalışmasında şahıslar arasında fikri ve inanç farklarından doğan anlaşmazlıklar üzerinde lisanın oynadığı rolü incelemektedir. Labaratuvar şartları altında ihtilafa düşürülen iki şahıs arasındaki münakaşanın lenguistik tahlili yapılarak objektif ve subjektif mana sistemlerinin nispi ehemmiyeti tatbik edilmiştir.Eser, “Modern Psikolojide İhtilaf Problemi ve şahıslar Arasındaki Kognitif İhtilaflarda Objektif” ve “Subjektif Mana Sistemlerinin Rolüne Dair Bir Araştırma” başlıklı iki bölümden oluşmaktadır.

3. *Değerler Psikolojisi*, Hollanda Türk Akademisyenleri Birliği Vakfı Yayınları : 8, Amsterdam 1993, ss.132. (Profesörlük Tezi).

Bu eser Güngör'ün profesörlük tezidir. O, bu eserde Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme'yi ele almıştır. Kitabın birinci bölümünde, ahlak değerleri ile ilgili görüşler, ikinci bölümünde değerler psikolojisi üzerinde tecrübeyi araştırma yapmıştır. İlk baskısı 1993 yılında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde yapılan eser, 1998'de, 132 sayfa olarak ikinci defa basılmıştır.

Bu eserlerin dışında Erol Güngör'ün bir çok okul kitaplarına da katkısı olmuştur.Bunlardan birkaç tanesinin ismini burada paylaşacağız.

a) İlahiyatçı Emin Işık, Yaşar Erol ve Ahmet Tekin ile birlikte hazırladıkları Ahlak (Dersleri) Orta I,II,ve III sınıflar için. (Ankara: M.E.B. 1976), ss.94.

b) Emin Işık ile birlikte Ahlak Lise I, II, ve III, sınıflar için Ders Kitapları (Ankara: M.E.B. 1976- 1977), ss.138.

c) Sabri Özbaydar, Belma Özbaydar ile Psikoloji Lise II ve Sabri Özbaydar ve Ayhan Songar ile birlikte hazırladıkları Psikoloji Lise III (Ankara: M.E.B. 1976) ss.175, gibi ders kitapları bulunmaktadır.¹⁸

3. 3. Tercüme Eserleri

1. *Sosyal Psikoloji – Nazariye ve Problemler - , Theory and Problems of Social Psychology* (David Krech ve Richard S. Crutchfield'den), Baha Matbaası, İstanbul 1965, ss.306.

Bu eser, Güngör tarafından üniversite öğrencileri için ders kitabı olarak İngilizceden çevirilmiştir. 306 sayfadan oluşan bu eser 1965'te basılmıştır. 1980'de esere önsöz yazan Güngör, “sosyal psikolojiyi tecrübi psikolojinin kavram yapısı içinde teorik bir temele oturtma çabalarının en iyi örneğini teşkil ettiğini” düşünmektedir.

2. *Yirminci Asrın Manası, The Meaning of the Twentieth Century* (E.Kenneth Boulding'ten), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, ss.186.

Dünya çapında bir iktisatçı olan Kenneth Boulding'in kaleme aldığı Yirminci Asrın Manası, aslında yirminci asrın ortalarında bitmeye başlayan medeniyetin hemen sonrasında yeni yeni şekillenmeye başlayan “medeniyet ötesi topluma” geçişin sorunları ve çözüm yolları irdelenmektedir. 1964'te yayınlanan eser, Güngör tarafından 186 sayfa olarak çevirilmiştir.

3. *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, The Stages of Economic Growth* (W. Whitman Rostow'dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, ss.223.

ABD'nin Massachusetts Institute of Technology'nin, iktisat tarihi profesörlerinden W.Whitman Rostow tarafından “Komünist olmayan bir manifesto” olarak kaleme alınan İktisadi Gelişmenin Merhaleleri Güngör tarafından tercüme edilmiştir. Eser ilk olarak 1966 yılında yayınlanmıştır.

4. *Sanayileşmenin Kültür Temelleri, Cultural Foundations of Industrial Civilization* (John U. Nef'ten), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, ss.200.

¹⁸ Özarslan, a.g.m. s.31-32.

Erol Güngör tarafından 1971 yılında 200 sayfa olarak çevirisi yapılan bu eser daha önce Cambrridg Üniversty Press tarafından 1958’de yayınlanmıştır. Düşünce Hareketleri, Sanayileşmenin Doğuşu, Medeniyetin Kaynakları, Medeniyetin Manevi Temelleri, Medeniyetin Estetik Temelleri ile Medeniyet ve Sanayileşme başlıklarından oluşan altı bölümden oluşmaktadır.

5. *Sınıf Mücadelesi*, (Raymond Aron’dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, ss.384.

Sınıf Mücadelesi 20.asır dünya sosyal bilimcilerinden olan Raymond Aron’un Sorbon Üniversitesi’nde 1957-1958 öğretim yılında verdiği Sanayi Toplumu Üzerine on sekiz ders ve son bölümdeki sınıf mücadelesinden oluşmaktadır. Erol Güngör de en önemli meselelerimizden olan sınıf olgusuna temas etmek ve bu meseleyi yerli yerine oturtmak maksadıyla bu eseri Fransızcadan Türkçeye çevirmiştir. Güngör, bu eserin başına “Sosyal Sınıflar ve Sınıf Kavgası” başlıklı bir önsöz yazmış ve görüşlerini belirtmiştir.

6. *Batı Düşüncesinde Büyük Değişme, The Crisis of the European Mind* (Paul Hazard’dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, ss.480.

Fransız Akademisi üyelerinden Edebiyat tarihçisi Paul Hazard (1878-1944) tarafından 1930’larda kaleme alınan bu eseri, Güngör fransızcadan çevirmiştir. Hazard bu eserinde Batı düşüncesinde 1680-1715 tarihleri arasında yer alan köklü değişimin hikayesini anlatmaktadır.

7. *Dünyayı Değiştiren Kitaplar, Books That Changed The World* (Robert B. Downs’tan), Tur Yayınları, İstanbul 1980, ss.286.

Güngör’ün 1980 yılında Fransızcadan çevirdiği bu eser 286 sayfa olup, özü itibariyle 16 tane eserden bahsetmektedir. Orjinali ilk defa 1956’da ABD’de yayınlanan eserin müellifi Robert B. Downs’tur.¹⁹

¹⁹ Vayni, a.g.e. s.59-71.

3. 4. Makale ve Yazıları

Erol Güngör'ün eserlerinin yanında bir çok yerde yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır. Değişik dönemlerde farklı gazete ve dergilerde yazdığı 1200'den fazla makalesi bulunan Güngör'ün, ulaşabildiğimiz bazı dergi ve gazete yazılarının sayıları şu şekildedir:

TÜRK EDEBİYATI	28 yazı 1972-1987
TÖRE	39 yazı 1971-1980
YOL	32 yazı 1966
YENİ SÖZCÜ	12 yazı 1981
HAMLE	3 yazı 1983
MİLLET	8 yazı 1982
TÜRK YURDU	2 yazı 1959
DÜŞÜNEN ADAM	4 yazı 1964
MİLLİ EĞİTİM VE KÜLTÜR	2 yazı 1979-1982
HİSAR	5 yazı 1964-1971
YENİ DÜŞÜNCE	7 yazı 1981
DİRİLİŞ	7 yazı 1969- 1971
AYRINTILI HABER	83 yazı 1979
TOPRAK	3 yazı 1955-1957
YENİ İSTANBUL	103 yazı 1979
ORTADOĞU	848 yazı 1974 - 1977. ²⁰

Güngör, bazı gazetelerde uzun zaman başyazarlık da yaptığı için, makalelerinde ağırlıklı olarak yaşadığı dönemdeki güncel konulara değindiği gibi, tarihi ve milli konulara da değinmiştir. Kaleme aldığı yazılarında toplumu

²⁰ Vayni, a.g.e. s.183-184.

ilgilendiren konuları, milliyetçi- muhafazakar kimliğiyle birlikte dini yönleriyle de ele aldığını görmekteyiz. Hayatını okumaya, yazmaya ve milletine adayan GÜNGÖR, yazdıklarıyla ülkesine büyük bir hizmet sunmuştur. O'nun kendi döneminin yanında geleceğe dair görüşleriyle de dikkat çeken fikir adamı olduğunu görmekteyiz.

4. EROL GÜNGÖR'ÜN ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

Erol GÜNGÖR gibi büyük fikir adamlarının yetişmesi elbetteki kolay olmamıştır. Büyük düşünürlerin yetişmesinde yaşadığı ortamın, ülkenin etkisi olduğu gibi, başka fikir adamlarının da etkisinin olduğu bir gerçektir. GÜNGÖR'ün etkilendiği kişiler arasında öncelikle aile büyükleri ve yakın çevresindeki kişiler olmuştur. Kendi döneminden önce yaşayan ve GÜNGÖR'ü en çok etkileyen kişilerin başında Ziya Gökalp gelmektedir. Hocası da olan Mümtaz Turhan'ın O'nun özellikle milli ve muhafazakar fikirlerinin oluşmasında büyük etkisi olmuştur. Milli fikirlerinin etkisi altında kaldığı ve çok değer verdiği Dündar Taşer de O'nu etkileyen kişiler arasında olmuştur. Ayrıca ünlü felsefe hocalarından Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek ve Nihal Atsız gibi isimlerden de etkilenmiştir.

Erol GÜNGÖR'ün bu isimlerden en çok etkilendiği Mümtaz Turhan, Ziya Gökalp ve Dündar Taşer hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

4.1. Mümtaz Turhan

Erol GÜNGÖR'ün en çok etkilendiği ve aynı zamanda hocası olan son dönemin Türk fikir adamı ve sosyal bilimcisi Mümtaz Turhan, 1908'de Erzurum'da doğmuştur. Sekiz yaşında iken ailesi Rus işgali yüzünden Kayseri'ye göç etmiş, ilk ve ortaokulu Kayseri'de, lise öğrenimini Bursa'da başlayıp Ankara'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girmiştir. Maarif Vekaleti'nin açtığı imtihanı kazanarak 1928'de psikoloji öğrenimi için Almanya'ya gitmiştir. Berlin ve Frankfurt üniversitelerini bitirmiştir. 1935 yılı sonunda Türkiye'ye dönmüş ve Edebiyat Fakültesi Deneysel Psikoloji Kürsüsü'nde doktor asistan olarak göreve başlamıştır. Yüz ifadelerinin yorumlanmasına ilişkin deneysel araştırmasıyla 1939'da doçentliğe yükseldikten sonra 1949-1951 yılları

arasında Birleşmiş Milletler Sosyal Komisyonu'nda Türkiye temsilcisi olarak görev yapan Turhan, 1950'de profesörlüğe yükselmiştir. Üniversitedeki görevi yanında Türk Psikoloji Cemiyeti, Pedagoji Cemiyeti, Sosyoloji Cemiyeti, Muallimler Birliği, Türk Ocağı ve Türkiye Turist Cemiyeti'nin üyesi olan Turhan, 1 Ocak 1969'da vefat etmiş ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilmiştir.²¹

Erol Güngör, “Hayatımda dönüm noktası olan ve bana bir baba yakınlığı duyan büyük adam” diye tarif ettiği Mümtaz Turhan'ı şöyle anlatmaktadır:“Yüzü az gülen, hep ciddi şeyler konuşan bu adamın son derece hassas bir kalbe sahip bulunduğunu pek az kimse bilirdi. Turhan'ın en çok korktuğu şeylerden biri, ilme istidadı olan ve kariyere başlayan gençlerin işin edebiyat tarafına kapılmaları idi. Bu yüzden, kendisi sanat ve edebiyata büyük bir ilgi duyduğu halde, şahsiyetinin bu tarafını yanındaki gençlerden gizlemeye çalışır, onların meyillerini de kendilerini kırmadan engellemek isterdi. Yetiştirdiği asistanların rasyonel düşünce tarzına iyice sahip olduğuna ve olgun bir şahsiyet yapısına kavuştuğuna inandığı andan itibaren sanat, edebiyat ve felsefe konularında rahatça konuşmaya başladılar. Milletinin örnek bir ferdi olarak vakar ve ciddiyetini hayatının hiçbir anında bozmamıştır.”²²

Güngör, hocası Turhan'ın fikir adamı olarak yazdıklarının, hatta siyasi makalelerinin, onun ilim adamlığının bir yanı ve ondan ayrılmaz bir şey olduğunu belirtmiştir. Kendisini tanıyan herkese derin ilhamlar verecek kadar kuvvetli olan ahlaki şahsiyetinin bile, O'nun ilmi şahsiyetinden ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Güngör, “ben hayatımda onun kadar şahsiyetinin bütün boyutlarını bu derece ahenkli hale getirmiş ve hepsini ilimci düşünce esasları etrafında birleştirmiş ve bütünleştirmiş başka bir insan görmedim” diye belirtmiştir. Aynı zamanda O'nun çok vakarlı olduğunu ve bu davranışını hiçbir zaman bozmayarak milletine güzel bir örnek olduğunu izah etmiştir. Güngör, hocasından nefesine hakim olmayı öğrendiğini ve fikirleri için de kendi fikirlerinin onun fikirlerinin devamı olduğunu ifade etmiştir..²³

²¹ Yılmaz Özakpınar, “Turhan Mümtaz” *DİA*, C. XLI, İstanbul 2012, s.421-422.

²² Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Yay. Haz. R. Güler, E. Kılınç, İstanbul 2011, s.243-251.

²³ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.245-251.

4. 2. Dündar Taşer

Dündar Taşer, 1925'te Gaziantep'te doğmuş, ilk ve orta okulu bitirdikten sonra Kuleli Askeri lisesinde okumuş ve 30 Ağustos 1944'te Kara Harp Okulu'ndan mezun olarak Tank Asteğmeni rütbesiyle orduya katılmıştır. 1960 senesine kadar çeşitli birliklerde görev alarak binbaşı rütbesine yükselen Taşer, 21 Mayıs 1960 askeri hareketine iştirak etmiş ve Milli Birlik Komitesi üyesi olmuştur. 13 Kasım 1960'da Alparslan Türkeş'le beraber 14'lerden biri olarak yurt dışına vazifelendirilmiştir. Büyükelçiliklerde danışman olarak görev yapan ve daha sonra yurda dönen Taşer, 1965 yılında Alparslan Türkeş'le beraber o zamanki adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi'ne girerek Genel Kurul üyeliğine getirilmiş ve vefatına kadar genel başkan yardımcılığında bulunmuştur. Dündar Taşer, 13 Haziran 1972 günü Ankara Kızılay civarında bir kamyonetin çarması sonucu vefat etmiş, 15 Haziran'da Hacı Bayram Camiinden namazı kılınarak Ankara Karşıyaka Mezarlığı'na defnedilmiştir.²⁴

Güngör, etkisinde kaldığı Dündar Taşer'i şöyle anlatmıştır: “Orta boylu, kıvrıkcık kır saçlı, yüzü daima mütebessim, alnında kış ve yaz ter damlaları eksik olmayan, parlak ve canlı gözlerinde zeka kıvılcımları tutuşan bir adam. Konuşurken gözleri yukarıya doğru çeviriliyor, sanki orada kendisine fikirleri ve sözleri en güzel terkipler halinde veren gizli eller var. Yüzlerine karşı saygı gösterdiği insanların arkalarından da hep saygılı konuşur, siyasi hasımlarından bir teki için bile bir tek kaba sıfat kullanmazdı.” Güngör, Taşer'e olan hayranlığını dile getirirken şu cümleleri kurmaktadır: “Fazileti kıskanan biri olsaydım, bu adamdan nefret etmem için her türlü sebep mevcuttu. İyi niyetim kusurlarıma galebe çaldı ve ben onu bir insana duyabilecek sevginin de ötesinde bir ihtirasla sevdim. Hayatta olduğu sürece ona olan yakınlığımı şiddetli bir dostluk gibi görüyordum; şimdi de bu dostluğun hatırası bana sonsuz gurur veriyor. Taşer, bizim milletimizin dün yaşadığı gerçeği, bugün de gördüğü büyük rüyayı temsil ediyordu. Efsunlu konuşmasıyla, parlak muhakemesiyle, bütün tavır ve hareketleriyle bizim gözlerimizdeki perdeyi aralıyor, önümüze yeni bir dünya açıyordu.”²⁵

²⁴ Nevzat Kösoğlu, *Dündar Taşer*, İstanbul, 2015, s.14-114.

²⁵ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul 1989, s.135-136.

Erol Güngör'ün Taşer'den etkilendiği konular arasında devlet ve milliyetçilik anlayışı ön plana çıkmaktadır. Güngör, kendisinin de etkilendiği Taşer'in fikirlerini şöyle ifade etmiştir: “ Taşer, ilk işin gençliği toparlamak olduğunu, gençliğin siyasi kadrolar peşinde değil, fikirler ve ülküler etrafında toplanması gerektiğine inandığını ve bu yüzden gençlik çalışmalarının parti çalışmalarından ayrılmasının gerektiğini savunmuştur. O'na göre milliyetçi gençler kendi derneklerini kurmalı, bir dernekler konfederasyonu teşkil etmeliydiler. Türk milliyetçiliği tarihinde ilk defa onun çalışmaları sonucudur ki, bütün milliyetçi gençler tek bir bütün haline gelmişler, dağılmaktan ve ezilmekten kurtulmuşlardır. O, gençlere iki şey öğretti: Birincisi Türk tarihinin yeni bir yorumunu, ikincisi ise bu tarih içinde çağdaş Türk gençliğinin yeri ve vazifesidir.”²⁶

4.3. Ziya Gökalp

Türkçülük akımının nazariyatçısı, fikir adamı, sosyolog ve eğitimci olan Gökalp, 23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğmuştur. Asıl adı Mehmet Ziya'dır. İlk öğrenimini mahallesinde alan Gökalp, 1890 yılında Diyarbakır Askeri Rüşdiyesi'nden mezun olmuştur. Geçirdiği bunalımlardan sonra intihar girişiminde bulunan Gökalp, sağlığına kavuştuktan sonra ailesinden habersizce İstanbul'a gitmiş ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi'ne kaydolmuştur (1895). Diyarbakır'da izinsiz cemiyet kurmak ve zararlı yayınları okumakla suçlanarak tevkif edilmiş (1898), böylece okulu bitirememiştir. 1900 yılı baharında Diyarbakır'da ikamete mecbur edilmiştir. Aynı yıl amcasının kızı Vecihe Hanım'la evlenmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra, taraftarı olduğu İttihat ve Terakkinin Diyarbakır şubesini kuran (1908) Mehmet Ziya, aynı yıl fırkanın bölge müfettişi olmuştur. 1912 Martında yenilenen Meclis-i Mebusan seçimlerinde Ergani Madeni mebusu olmuştur. Bir çok Osmanlı aydını ve subaylarıyla birlikte savaş ve katliam suçlarından yargılanarak önce Limni adasına, daha sonra Malta'ya sürülmüştür. İki yıl dört ay devam eden sürgün hayatının 1921'de sona ermesi üzerine Türkiye'ye dönen Gökalp, 1923'te toplanan 2. Büyük Millet Meclisi'ne Diyarbakır mebusu olarak katılmıştır. Sağlığının

²⁶ Erol Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, İstanbul 1982, s.133-135.

bozulması üzerine İstanbul Fransız Hastanesi'nde 25 Ekim 1924'te hayatını kaybetmiştir.²⁷

Cafer Vayni'nin ifadesiyle Güngör'e göre Ziya Gökalp: "Sistemli Türk Milliyetçiliğinin kurucusu ve isim babası, kültür ve medeniyet ayrımını ciddi olarak ilk defa ele alan, İttihat Terakki'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ideoloğu, siyasetle ilim arasındaki hassas dengenin en mükemmel örneği, hiçbir mevki ve makam düşünmeden doğru bildikleri konusunda iktidarı uyarmayı vazife bilen düşünce adamlarının en mükemmel örneği, Türk tarihini yanlış yorumlayanların en kaliteli örneği ve yirminci asrın en büyük Türk mütefekkiridir."²⁸

Erol Güngör'ün fikirlerinden belki de en çok etkilendiği kişi Ziya Gökalp olmuştur. O, Gökalp'in en fazla kültür ve medeniyet ayrımı ile ilgili görüşlerinden ve tabiki Türk Milliyetçiliği konularına yaklaşımından etkilenmiştir. Zaman zaman Gökalp'i Türk Tarihi'nde Osmanlıya yer vermemesi ile kültür ve medeniyet ayrımı konularında eleştiren Güngör, O'nun Türk Milliyetçiliğine olan katkısından dolayı daima fikirlerine müracat etmiştir. Ayrıca milliyetçi ve muhafazakarlık görüşlerinin oluşmasında büyük katkıları olan Mümtaz Turhan'ın ve Dündar Taşer'in de, Güngör'ü etkisi altında bırakan büyük şahsiyetler olduğunu belirtebiliriz.

5. EROL GÜNGÖR'ÜN FİKİRLERİNİN OLUŞTUĞU DÖNEM

Erol Güngör doğum tarihi itibariyle (1938), ülkemizin büyük sıkıntılar çektiği dönemi yeni atlattığı, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve manevi değerlerimizin çok tartışıldığı bir dönemde dünyaya gelmiştir. O'nun gençliğinin geçtiği ve fikirlerinin oluştuğu dönem ülkemizin belki de en çalkantılı dönemleridir. Siyasi olarak darbelerin olduğu, halkın yoksulluk çektiği ve geleceğe dair umutla bakmanın çok zor olduğu bir dönemde Güngör'ün büyük fikirleri oluşmuştur. Belki de bu dönemde böylesine umut verici fikirlerinin olması O'nu millete sevdirmiş ve saygı duyulmasını sağlamıştır. Ülkesinin en zor günlerinde gelecekte olumlu bahsetmesi ve bahsettiği fikirlerinin de gerçekleşmesi O'nun ileri görüşlü birisi olduğunu açıkça ifade etmektedir.

²⁷ M.Orhan Okay, "Gökalp Ziya," *DİA*, İstanbul 1996, C.XIV, s.124-125.

²⁸ Vayni, a.g.e. s.92.

Güngör'ün yetiştiği ve düşüncelerinin oluştuğu dönemi, tarihsel şartları da dikkate alarak anlatan akademisyen siyasetçi Ramazan Mirzaoğlu'na göre, Güngör'ün yaşadığı dönemler fikirlerinin olgunlaşması açısından önemli olmuştur. 1938 yılında doğduğu Kırşehir, Selçuklular zamanında Türklerin ilim ve kültür merkezi olarak bilinen yerleşim yerlerinden birisi olduğu gibi, aynı zamanda Anadolu'yu Müslümanlaştıran, Türkleştiren, vatanlaştıran Horasan erenlerinin durak yeri olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Aşık Paşa, Süleyman Türkmani, Yunus Emre gibi onlarca Türk- İslam büyüğü Kırşehir'i mekan seçmiştir. Selçuklular zamanında, hemen hemen bütün medreselerin tedrisat lisanı Arapça iken, Kırşehir'de bulunan Caca Bey Medresesi, Türkçe öğretim yaparak ilim lisanının Türkçe olmasına öncülük eden, o günün üniversitelerinden birisi olmuştur. İşte Güngör böyle Türk-İslam kültürüyle yoğrulmuş bir yerde doğmuş, büyümüş ve fikirlerini oluşturmuştur.²⁹

Güngör'ü ve yaşadığı dönemi iyi bilen kişilerden birisi olan dayısı Ramazan Demirsoy bu dönemi şöyle anlatmaktadır: “Ellili yıllar, Güngör'ün fikir yapısının oluştuğu yıllar olmuştur. Kırşehir siyasi mücadelenin değişik, çeşitli ve hızlı olduğu bir yer. Demokrat Parti yeni iktidar olmuş, CHP ile Atatürkçülük, inkılap, irtica konusunda şiddetli kavga içinde. Millet Partisi – DP kavgası, Milliyetçiler Derneğinin teşekkülü, yoğun faaliyetleri, bundan çekinen iktidarın derneği kapattırışı... Hepsi Erol'un dikkatli gözleri önünde cereyan etmiş ve şüphesiz ki bunlardan etkilenmiştir.”³⁰

Erol Güngör'ü iyi tanıyanlardan olan arkadaşı tarihçi Mehmet Genç de, Güngör'ün yaşadığı en verimli dönemi şöyle ifade etmiştir: “1960-80 yılları Türkiye için, hakikaten çok problemlili, çok sıkıntılı Türk kültürünün bir buhran dönemi idi. Bir kere 1960-80 diyelim, bu yirmi yılda üç askeri darbe oldu. Bu bir gösterge olarak alınabilir. 1960'ların sonlarından itibaren bir iç çatışmasının içinde idi Türkiye. Erol, kültürel buhranı çok doğru ve isabetli bir şekilde teşhis etti ve bunu çözmek için çalıştı. Bunun için çok büyük bir bilgi birikimi de oluşturdu. Erol, hemen hemen bütün sosyal ilimlerde bilgi ve ehliyet sahibi oldu. Ayrıca bu kültürümüzün buhranını çözmek üzere, Türkiye tarihine, Türk tarihine ve İslam tarihine eğildi. Bu alanda,

²⁹ Ramazan Mirzaoğlu, “Erol Güngör'ün Yetişmesinde Muhitinin Önemi,” *Prof.Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan*, Konya 1998, s.169-171.

³⁰ Ramazan Demirsoy, “Dayısı Erol Güngör'ü Anlatıyor,” *Erol Güngör*, Ankara 2006 ,s.56-57.

hakikaten, bütün temel kaynaklarını doğrudan okuyacak, anlayacak, yorumlayacak derecede bilgi ve ehliyet sahibi oldu. Yazdığı dönem, 1960-80 arasında Türkiye’de siyasi itiş kakaşlar arasında, genellikle entelektüel düzeyin çok düştüğü, kalitenin dibe vurduğu dönemde, belli bir seviyenin üstünde yazıları yanında, kaliteli çeviriler de yaptı.”³¹

Güngör’ün yaşadığı sıkıntılı dönemin, hem fikirlerine hem de yazılarına etki ettiği bir gerçektir. Çünkü fikirlerinin olgunlaştığı 1960 ve sonrasının ülkemizin en buhranlı dönemlerinden olduğu herkes için bilinen bir durumdur. Böylesi zor dönemlerde fikir adamlarının milli duygularla manevi değerleri birleştirerek milletin yanında durabilmesi çok hayati önem taşımaktadır. İşte Güngör, böyle zor zamanlarda halkının yanında olan ve onları fikirleriyle aydınlatan düşünürlerimiz arasında önde olan kişilerden birisidir. Güngör’ü milletin sahiplenmesi ve kendilerine yakın görmelerine sebep olan en önemli tutumun da bu olduğu görülmektedir.

6. EROL GÜNGÖR’ÜN FİKİR DÜNYASI

Erol Güngör yakın tarihimizin büyük fikir adamı ve düşünürlerinden birisi olduğu için kendi döneminde de ileriye dönük olarak da fikirleriyle milletine yol göstermiştir. Aynı zamanda çağdaşlarının da takdirini kazanan Güngör, vatan, millet ve manevi değerlere verdiği önemle dikkatleri üzerine çekmiştir. O, görüş ve önerileriyle büyük bir aydın olduğunu ispatlamıştır. Kaleme aldığı kitap ve yazılarından milletine ve manevi değerlerine verdiği değeri net bir şekilde görmekteyiz. Bize göre ülkesinin geleceği için fikir ve düşünce üreten ve samimi bir şekilde gayret eden büyüklerimizden birisidir.

Güngör’ün fikirlerini en iyi anlatanlardan biri çağdaşı ve arkadaşı olan tarihçi Ali İhsan Yurt; “Türkiye’nin meselesi bellidir. Yahya Kemal’in söylediği gibi bu topraklara gelen Horasanlı Alperenlerin davalarını yürütmektir bütün mesele. Bunu yürütmek neyle kabilse, o kabil olan her meselede Erol’un fikri vardı. Nasıl

³¹ Genç, a.g.m. s.63-65.

yapılabilir? Nasıl yapılmalıdır? Erol Türkiye'nin bütün meseleleri ile meşguldü" diyerek ifade etmiştir."³²

Güngör'ün fikri düşüncelerini Akademisyen Mehmet Akgün şöyle ifade etmiştir: "Fikir ve görüşleriyle toplumu aydınlatan Erol Güngör, düşünce dünyasında, bütün peşin hükümlerden arındırılmış bir düşünceyle girdiğiniz zaman orada bilimsel bir ciddiyetle ele alınan ve değerlendirilen, vatani, kültürü, tarihi, dili, dini, sanatı, hukuku, ahlakı, iktisadı, yani kısacası bir milleti millet yapan temel unsurları bulursunuz."³³

Bir başka açıdan Araştırmacı va Akademisyen Süleyman Hayri Bolay, Güngör'ün görüşlerini bize şu şekilde tanıtmıştır:"Erol Güngör Türkiye'nin ve dünyanın temel problemlerinin bir çoğuna temas etmiştir. Bundan dolayı dünü bugüne ve bugünü de geleceğe bağlayabilmiş, İslamın, milliyetçiliğin çağımızdaki meseleleri etrafında gerçekçi ve geçerliliği olan tahliller yapmış, terkipler sunmuş ve kalıcı çözümler getirmiştir."³⁴ Yazar Murat Yılmaz'a göre Erol Güngör, Türk milliyetçiliği içinde Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan geleneğini devam ettiren ve bu geleneği daha demokratik, İslam ve Osmanlı kültürüyle daha barışık bir şekilde muhafazakar ve liberal renklerle yeniden kuran bir isimdir.³⁵

Akademisyen yazar Vedat Bilgin ise Güngör'ü şöyle anlatmıştır: "Güngör sadece bir akademisyen ve bir milliyetçi düşünür olmaktan öteye sosyal bilimlerin metodolojisini ustalıkla Türk toplum ve kültür meselelerine uygulayarak Türk milliyetçiliği düşüncesini bilimsel anlayışla üretilen bilgilere dayandırmayı gerçekçi ve esaslı bir tercih haline getiren ve bunu başarıyla örneklendiren bir düşünür olmuştur. Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan geleneğinin adeta tek temsilcisidir. Erol Güngör'ün tarih anlayışı, uygarlık ve kültürümüze bakış açısı onun milliyetçiliğini şekillendirir."³⁶

³² Yurt, a.g.m. ,s.80.

³³ Mehmet Akgün, "Erol Güngör ve Tarih Şuru",*Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan*, Konya 1998, s.130.

³⁴ Süleyman Hayri Bolay, "Erol Güngör", *Erol Güngör*, Ankara 2006, s.156.

³⁵ Murat Yılmaz, "Milliyetçilik ve Erol Güngör," *Erol Güngör*, Ankara 2006, s.166.

³⁶ Vedat BİLGİN, "*Bir Düşünür Olarak Erol Güngör'ün Dünyası*" Erol Güngör, Ankara 2006 ,s.118-126.

Bu bölümde Güngör' n fikir dünyasını tanımaya ve aktarmaya çalıştık. O'nun, fikirlerini, hayatını ve çevresiyle olan ilişkilerini tespit etmeye gayret ettik. Kısacası Güngör'  okuyup tanıdığımız zaman, toplumun içerisinde yaşadığını ve çevresine karşı duyarlı bir düşünür olduğunu ifade edebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

EROL GÜNGÖR'DE DİNİ DÜŞÜNCE BOYUTU

1. DİN'İN TANIMI VE TOPLUM İLE İLİŞKİSİ

Erol Güngör, milliyetçi ve muhafazakar kimliğe sahip bir fikir adamı olduğu için dini konulardan uzak durması beklenemezdi. Dinin toplum ve topluma bağlı konulardaki etkisi hakkında görüşlerini yazılarında kaleme almıştır. Çalışmamızın ana bölümünü oluşturan “Erol Güngör’de Dini Düşünce Boyutu’nu” önemli bulduğumuz başlıklar altında ifade etmeye çalışılmıştır. Güngör’ün kitap ve yazılarında önemle üzerinde durduğu milli ve manevi değerlerin toplumla ilişkisini gözlemlediğimiz kadarıyla ifade etmeye çalışacağız. O’nun, manevi değerlere ve dine karşı olan olumsuz davranışlara tepkisiz kalmayıp bizlere sunmuş olduğu önerileri toparlayıp ifade edeceğiz. Güngör’ün toplumu ilgilendiren ve birbirlerine bağlı olan bu başlıkları tek tek izah edeceğiz. Bu başlık altında ise dinin ve toplumun tanımını yaptıktan sonra, Güngör’ün bu iki konu hakkındaki görüşlerine yer vereceğiz.

Arapça bir kelime olan din, sözlükte “örf ve adet, ceza ve karşılık, mükafat, itaat, hesap, boyun eğme, hakimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat” gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Bugün Batı dillerinde din kelimesine karşılık kullanılan religion kelimesinin aslı Latince’dir ve “ bir şeyi vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak”, ayrıca “ insanları Tanrı’ya bağlayan bağ” anlamlarını içermektedir. Kelimenin bu iki anlamı dikkate alındığında religion kelimesi, hem insanları Tanrı’ya bağlayan bağ(iman), hem de belli bazı davranışları dikkatle yapmak (ibadet) gibi din kavramının iki temel niteliğini ifade etmektedir. Tanımı en zor kavramların başında din gelmektedir. Dinin bütün dinleri içine alabilecek bir tanımı ancak din kavramının sınırları kesin bir şekilde belirlendikten sonra yapılabilir. Çağdaş Batılı ilim adamları tarafından dinin birbirinden farklı tarifleri yapılmıştır. İslam bilginleri de dinin tarifini, Kur’an-ı Kerim’de yer alan açıklamaları ve İslam inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre hak dinin tarifi şu şekildedir: “Din akıl sahibi insanları kendi

tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi bir kanundur. Din, Allah tarafından konulan ve insanları O'na ulaştıran yoldur.”³⁷

Güngör, dinin insan ve toplum için bir ihtiyaç olduğunu ve dinin ilahi kaynaklı olmasından dolayı inkar edenlerin bile, bu noktayı kabul ettiklerini belirtmiştir. O, zaman zaman bugünün insanı için, dinin bir değerinin kalmadığını iddia edenlerin bile, klasik dinleri beğenmeyip başka olguları din yerine koyduklarını belirterek, böyle düşünen kişilerin dinin belli bir takım ihtiyaçları karşılayıcı fonksiyonlarını şimdi başka müesseselerce yerine getirebileceğini iddia ettiklerini ve bunların dünyevi birtakım müesseselere din görevi yüklediklerini ifade etmiştir. Örneğin Sovyetler Birliği'nde insanların daha önce dinde buldukları tatmini Komünist Partisi'ni ve partinin şeflerini putlaştırmak suretiyle gidermeye çalıştıklarını belirterek, insanın olduğu her yerde dinin mutlaka olacağını belirtmiştir.³⁸

Güngör, insanların ya dinsiz iken dindar olduklarını, ya da kendi dinlerinin eksik, kusurlu olduğu bazı noktalarda tatmin sağlayan bir başka din anlayışını kabul ettiklerini ifade etmiştir. Ona göre insan için dinin en belirgin özelliği tabiatüstü bir kuvvetin veya kuvvetlerin varlığını kabul etmesi ve bu kuvvetin bizim hayatımızla ilgilendiğini ve onunla kurulacak ilişkilerin yollarını göstermesi olmuştur.³⁹

Güngör'e göre, dinin yerine başka sistem teklif edenlerin hepsi getirdikleri sisteme din adını vermemekle beraber, onlara yine dini bir mahiyet vermiş ve ona din gibi inanmışlardır. Örnek olarak bize sunduğu bir tesbitinde Güngör, insanların bir gün ilahi mahkemede hesap vereceklerine inanmalarıyla, insanlığın bir gün komünist bir cemiyet halinde birleşeceğine inanmasının arasında ilim mantığı bakımından farkın olmadığını, her iki iddianın da doğruluğu veya yanlışlığı araştırılmayan birer inanç meselesi olduğunu belirtmiştir. Ona göre, dinde otoritenin kaynağı vahiy yoluyla kendini bildiren Tanrı'dır, yani tabiatüstü bir varlıktır. Komünizm'in ve Faşizm'in teolojik sistemlerle asıl farkı buradan doğmaktadır. İşte dünya dinleri de

³⁷ Tümer Günay, “Din”, *DİA*, İstanbul 1994, C.IX, s.312-320.

³⁸ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.573-574.

³⁹ Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s.173.

irrasyonel oldukları için Tanrı yerine geçecek bir şeye ihtiyaç duymuşlar ve bunu da bulmuşlardır diye belirterek bir tesbit yapmıştır.⁴⁰

Güngör, bu konuyla ilgili verdiği örnekte, dinde Tanrı nasıl mutlak hakikatin sahibi hem sevilen hem çekinilen bir kudret ise, Almanya’da Hitler, Rusya’da Stalin aynı konuma yükseltilmiş, hatta Çin’de Mao bir put olarak görülmüştür diye ifade etmiştir. O’na göre, insanlar dinden ayrılıp başka bir sisteme geçmiyorlar, bir dinden başka bir dine geçiyorlar. Din duygusu hiç bir zaman ölmüyor, mevcut bir dinin yerine geçmek üzere ortaya atılan her sistem yine bir dini sistem oluyor. Güngör, dinin geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu, geleceğinin de yine insanlık kadar uzun ömürlü olacağını ve insanların gelecekte dini inançlarını terketmeleri için görünürde hiçbir sebebin olmadığını belirtmiştir. O, yeryüzünde insan toplumu buldukça dinin de bulunacağını, zaman geçtikçe insanların dinden daha fazla uzaklaşma ihtimali olduğu kadar, daha çok dindar olma ihtimalinin de olduğunu savunmuştur.”⁴¹

Erol Güngör, toplum anlayışını izah ettiği eserlerinden birisi olan Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak’ta insanların en belirgin özelliklerinden birisinin hayatlarını toplum içerisinde yaşamaları olarak görmüştür. O, aslında sosyal hayatın insan için bir çeşit mecburiyet olduğunu, çünkü insanların yalnız başına yaşayabilecek güçte olmadığını, bu yüzden toplum hayatını devam ettirebilmek için birbiriyle olan münasebetlerimizi iyi bir şekilde düzenlemek zorunda olduğumuzu ifade etmiştir.⁴²

Güngör, insanın daima bir toplum içinde ve toplumla karşılıklı münasebet halinde yaşadığını, dolayısıyla insanı sadece fert değil, cemiyet içinde bir fert olarak görmemiz gerektiğini belirtmiştir. Toplumda yaşayan insan, ahlaki davranış şekillerini toplum içerisinden almaktadır diyen Güngör, toplumun kendine ait ahlaki sistemini ayakta tutacak müesseselere sahip olduğunu ifade etmiştir. Her toplumda insan hayatını ve davranışlarını düzenleyen birtakım kurallar olduğunu ve bu

⁴⁰ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.171-172.

⁴¹ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.173-176.

⁴² Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s.99.

kuralların toplumun yaşadığı tarih boyunca hayat içinde geliştiğini ve insanlar tarafından benimsendiğini aktarmıştır.⁴³

Güngör'e göre, insanları bir arada tutan bazı ahlaki ve manevi değerler vardır. Bu değerleri ayakta tutan en büyük kaynak ise dindir. O'na göre, dine inananlar, kendilerinden üstün olarak Tanrı'dan başka kuvvet görmedikleri için, kendilerini Tanrılaştırmaya kalkanlara da müsaade etmemektedirler.⁴⁴

Güngör, toplumlarda meydana gelen olayların dinlerle ilgisini ifade ederken, dinlerin bazen hürriyet ve kardeşlik duygularını geliştiren barışçı bir atmosfer yarattığını, bazen de zulüm ve dehşet vasıtası olarak insanlar tarafından hiç çekinilmeden kullanıldığını aktarmıştır. Örnek olarak Putperest Roma'nın ilk Hıristiyanlara karşı çok zalim davrandığını, Protestanların da Katolik kilisesine karşı çıkınca tıpkı ilk Hıristiyanlar gibi zulüm ve işkencelere maruz kaldığını belirtmiştir. Ancak zaman zaman ortaya çıkan çatışmalardan dolayı, dinlerin zararlı olduğunu düşünmemizin yanlış olacağını çünkü çatışma kadar barış ve huzuru da dinlere borçlu olduğumuzu ifade etmiştir. Ayrıca Güngör, dinlerin toplumda huzursuzluk yaratmaları halinde ortadan kalkmadığını, aksine yerini başka bir dine bıraktığını, daha doğrusu bir dinin cennetinin başka bir dinin cenneti ile yer değiştirdiğini belirtmiştir.⁴⁵

Güngör, iki farklı toplum olan Hıristiyan ve Müslümanların dünyaya bakışı ile ilgili bir tesbit yapmıştır. O'na göre, Hıristiyan için bu dünya İsa'nın insanlığı kurtarmak üzere kendini feda ettiği günah ve ceza evidir; yani İsa ile olan kurtuluşa erecektir. Müslüman ise dünyayı ebedi hayat içinde kısa bir kesit olarak görür; burada yaptığı davranışa göre ebedi hayatta mükafat veya ceza görüleceğini bildiren peygamberler gelmiştir; onlara uyan kurtulacaktır.⁴⁶

Erol Güngör, dinin topluma etkisini ifade ederken bir örnek de Türk toplumunun yardımseverliğe olan bakışıyla ilgili vermiştir. Türk toplumunun İslam'dan önce de yardımsever ve cömert olduğunu, ancak İslam'ın öldükten sonra topluma geride bıraktığı hayırlı amellerden dolayı amel defterinin kapanmayıp sevap

⁴³ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.84-85.

⁴⁴ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.177-178.

⁴⁵ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.176-178.

⁴⁶ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996, s.72-73.

yazılacağı ilkesi gereği, daha özenli ve sistemli bir şekilde çalışmaların yapıldığını tesbitinde bulunmuştur. Yaptığı tesbitine örnek olarak da Selçuklu ve Osmanlı döneminde yapılan vakıflar, imaretler ve darüşşifaları göstermiştir. O, sosyal dayanışmayı ve birliği kuvvetlendiren bu kurumların İslam'ın getirdiği değer ve ilkeler sayesinde oluştuğunu ifade etmiştir.⁴⁷

Din ve Toplum başlığı altında ele almaya çalıştığımız, dinin topluma etkisini GÜNGÖR çok sade ve anlaşılır bir şekilde ifade etmiştir. Toplum nasıl ki, din ve manevi değerler olmadan yaşayamazsa, elbette ondan etkilenmek durumundadır. Bu etkilenme toplumdaki insanların hayatlarını güzelleştirmenin yanında aynı zamanda kolaylaştırmaktadır. Zaman zaman insanların dini kullanarak toplumlara zarar da verdiğini ifade eden GÜNGÖR, her ne olursa olsun dinin kendini devam ettirdiğini belirtmiştir. Din olmadan bir toplumun olamayacağını ve dinin toplumun her alanına etki edeceğini ifade etmiştir.

2. DİN VE MEDENİYET İLİŞKİSİ

Bu başlık altında medeniyetin din ve toplumla ilişkisini GÜNGÖR'ün düşünceleri etrafında izah edeceğiz. Ayrıca İslam medeniyetinin gelişim ve gerileme süreci hakkında GÜNGÖR'ün tesbitlerine yer vereceğiz. Dinin medeniyete olan katkısını ve medeniyetle birlikte oluşan yeni yaşam tarzındaki yerini izah etmeye çalışacağız.

Medeniyetin tanımını yakın dönemin en önemli felsefecilerinden Nurettin Topçu (v.1975) şöyle yapmıştır: “Medeniyet, insanlığın muayyen tarihi devirlerinde, bir zümre cemiyetin benimsediği vasıtalarla çalışarak ortaya koyduğu ve yaşattığı teknik eserlerin ve yaşayış şekillerinin bütününe denir.”⁴⁸

Erol GÜNGÖR'e göre Medeniyet;“İlk defa Ziya Gökalp'in ortaya attığı ve bazı batılı alimlerin de kabul ettikleri gibi kültürler arasında öğrenme yoluyla birbirine geçen ve bu suretle ortak hale gelen unsurlara denmektedir. Medeniyet milletlerin birbirine benzer veya aynı olan taraflarını ifade etmektedir.”⁴⁹ GÜNGÖR, bir başka

⁴⁷ GÜNGÖR, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.79-81.

⁴⁸ Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 2017, s.168.

⁴⁹ GÜNGÖR, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.76-87.

ifadeyle medeniyeti; insan münasebetlerinde görülen yumuşaklık ve karşılıklı saygı, incelmış bir muâşeret, tavır ve hareketlerde gösterilen zerafet olarak tanımlamıştır.⁵⁰

Güngör açısından İslam Medeniyeti, Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinden sonra gelen en büyük medeniyettir ve son birkaç yüzyıldır dünyaya hakim olan Batı medeniyetine kadar parlak bir ömür sürmüştür. İslam medeniyetinin hakimiyeti aynı zamanda İslam dünyasının siyasi üstünlüğü manasına geldiği için, Müslümanlar bu medeniyetin dağılışı üzerinde çok kafa yormuşlar, onun sönmesiyle birlikte İslam dünyasını Batı'ya yenildiğine inanmışlardır. Fakat İslam medeniyetinin niçin gerilediği ve bu gerileyişin ne zaman başladığı konusunda değişik fikirler oluşmuştur. Gerilemenin sebeplerini iyi anlayabilmek için bu konularda doğru fikirlere ulaşmanın şart olduğunu ifade etmiştir.⁵¹

Güngör'e göre, İslam medeniyetinin en parlak devri 9.10. ve 11. yüzyıllar olmuştur. Bu yüzyıllarda ilim, felsefe, teknoloji, hukuk, askerlik ve idare sahalarında çok yoğun ve devamlı ilerlemeler yaşanmıştır. Bu yüzyılların göz kamaştırıcı bir üstünlük yaratması yüzünden, sonraki çağlar o devre göre donuk kalmıştır. Bundan dolayı pek çok kimse İslam medeniyetinin on ikinci yüzyıldan itibaren gerilediğini, on üçüncü yüzyıldaki Moğol istilasını üzerine de çöktüğünü iddia etmişlerdir. Güngör bu görüşü iki bakımdan yanlış bulmuştur. Birinci olarak, Moğol istilasında Müslümanların siyasi olarak hakimiyetini kaybettiklerini ama kısa bir süre sonra Moğolların müslümanlığı kabul etmeleriyle İslam dünyasının bir parçası olduklarını, dolayısıyla İslam dünyası o zaman çökmemiş, üstünlüğünü devam ettirmiş ve bunu işgalcilere de kabul ettirmiştir. İkinci olarak da Güngör, İslam medeniyetinin üstünlüğünün onyedinci yüzyıla, yani Moğol istilasından beş yüz yıl sonraya kadar devam ettiğini, bunun delili olarak ta siyasi üstünlüğün onyedinci yüzyıla kadar sürmüş olduğunu savunmuştur. Çünkü ondördüncü yüzyıldan başlayarak İslam dünyasını temsil etmiş olan Osmanlı İmparatorluğunun, onyedinci yüzyıl sonlarına kadar Batı'dan askeri, idari, hukuki ve teknolojik olarak üstün olduğunu belirtmiştir.⁵²

⁵⁰ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.204.

⁵¹ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.103.

⁵² Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, 103-104.

Erol Güngör, İslam medeniyetinin niçin gerilediğini iki grupta açıklayarak, bazı sebeplerin Müslümanların özel bir kusuruna bağlı olmadığını, yani dünyada onların elinde olmayan bir takım değişmelerden ileri geldiğini belirtmiştir. O'na göre birinci sebep, ticaret yollarının karalardan denizlere kayması ve bu yüzden Orta Asya'dan Akdeniz'e kadar İslam şehirlerinin iktisadi çöküntüye uğraması olmuştur. Osmanlı devleti bir kara devleti olarak teşkilatlanmasından dolayı deniz mücadelesinde başarılı olamamıştır. İspanya'nın Amerika'yı keşfetmesi ve oradan getirdiği çok miktarda kıymetli madenle büyük bir iktisadi kriz yaratması Osmanlı'yı çok sarsmıştır. Güngör gerilemenin ikinci sebebinin ise, Batı dünyasının ilimde ve teknolojiye ilerlemesini görmekte olduğunu belirtmektedir. Çünkü O'na göre, İslam dünyasının Batı karşısında gerilemesinde, ilim ve teknolojiye geri kalması önemli bir rol oynamıştır.”⁵³

Güngör'e göre, İslam medeniyeti bir bakıma kendi üstünlüğünün kurbanı olmuştur. Onaltı ve onyedinci yüzyıla kadar o kadar ilerdedir ki kendini değiştirecek ve ileri gitmek için teşvik edecek ciddi ihtiyaçlar olmamıştır. Batılılar müslümanlar hakkında bilgi toplamak için büyük gayret sarfederken, Müslümanlar Batıda olup bitenlere hemen hiç dikkat etmemişlerdir. Müslümanlar Batıdaki ilerlemeyi kendileri için felaketler doğurmaya başlamasından sonra anlamaya başlamışlardır. Güngör, İslam medeniyetinin bazı sahalardaki gelişiminin, İslam dünyasının gerileme devrinde bile devam ettiğini ve bunun en güzel örneğinin musiki olduğunu belirtmiştir. O'na göre, Türkler tarafından temsil edilen ve İslam medeniyetinin bir mahsulü olan Musiki ondokuzuncu yüzyılda zirvesine çıkmıştır. Bu netice İslam medeniyetinin her şeye rağmen bir canlılık taşıdığını, İslam alemi ile o medeniyet arasındaki münasebetin sıkı bir şekilde devam ettiğini göstermiştir.⁵⁴

Sonuç olarak Güngör'e göre, medeniyet, her şeyden önce bir değerler, inançlar sistemidir ve onları koruyan müesseseler bu değer ve inançların birer eseri olarak ortaya çıkmıştır. O halde Müslümanların asıl bakmaları gereken şeyin, iktisadi, askeri, siyasi vs, müesseseleri değil, onların gerisindeki zihniyet olmasıdır. O, Batının üstünlüğünü sağlayan ilim ve teknolojinin, insanın bu dünyadaki hayatına değer vermeye, bu hayatı her an daha mükemmel bir hale getirmenin insanın elinde

⁵³ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.104-108.

⁵⁴ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.104-108.

olduğuna inanmaya dayandığını belirtmiştir. Güngör, müslümanların temel inancının kaynağı olan Kur'an ve hadislerin, bu dünyayı kendi hedeflerimiz için devamlı araştırıp kullanmayı teşvik ettiğini, dolayısıyla dünyanın bütün nimetlerinin insanın faydalanması için yaratıldığını ifade etmiştir. Mademki dünya bizim istifademize sunulmuştur, onun ilmini elde ederek en mükemmel şekilde kullanmamızın bizi aynı zamanda Allah'ın en iyi kulları yapacağını bilmemiz gerektiğini belirtmiştir.⁵⁵

Toplumların iyi veya kötü bir medeniyete sahip olduklarını ve bunun oluşmasında yaşadıkları dinin de etkisinin olduğunu belirten Güngör, İslam medeniyetinin büyüklüğünü ve bu medeniyetin dünyaya olan katkısını belirttikten sonra, dinin medeniyetin gelişmesinde çok etkili olduğunu da ifade etmiştir. Ayrıca Müslümanların İslam'ın getirdiği ilke ve değerlere göre hareket ettiklerinde her zaman büyük medeniyetlere sahip olacaklarını savunmuştur. Tarihten rnek de veren Güngör, değerler sistemi olarak gördüğü medeniyetin gelişmesinde İslam dininin hem etkisinin olduğunu hem de teşvikinin olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Nitekim tarihimizde büyük medeniyetlere sahip olmamızda dinin etkisinin fazlasıyla olduğunu belirtmiştir.

3. DİN VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Toplumun kendi ihtiyaçlarını gidermek için ürettiği kültürün dinle ilişkisini bu başlık altında ifade etmeye çalışacağız. Güngör, dinin kültürle sıkı bir bağı olduğunu düşünmektedir. O, bu iki değerin de daha çok manevi etkisinin olduğunu, dolayısıyla birbiriyle ilişkisinin olmasını doğal görmektedir. O, toplumu ayakta tutan manevi değerleri her zaman önemsemiş ve onların korunması gerektiğini savunmuştur.

Yakın tarihimizin Felsefecilerinden Nurettin Topçu, kültürü şöyle tarif etmiştir: "Kültür, bir cemiyetin kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bu değerler, ilim, sanat, ahlak ve dine ait değerlerdir."⁵⁶

⁵⁵ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.108-109.

⁵⁶ Topçu, *Yarınki Türkiye*, s.168.

Erol Güngör, kültürü bir toplumun kendi problemlerini çözmenin bir yolu olarak benimseyip kullandığı her türlü davranış sistemleri ve maddi vasıtaların bir terkibi olarak tanımlamıştır. Bu davranışların gerisinde çoğu zaman görülmeyen inançlar, değerler ve kıymetlerin olduğunu ve bunların da manevi kültürün temellerini oluşturduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Güngör, sosyal ilimlerde kültür denince bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtaların anlaşılacağını belirterek; “Bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı bütün maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir.” diye ifade etmiştir.⁵⁸

O, başka bir yazısında, kültürün bir inançlar, bilgiler, his ve heyecanlar bütünü olduğunu belirtmiş, yani maddi olmadığını savunmuştur. Örneğin dini inançlar; cami, namazdaki beden hareketleri, din, kıyafet vs. şeklinde görünür. Bu dış görünüşlerin arkasındaki inançları bilmeyen bir kimse, namaz kılan insanın jimnastik yaptığını sanabilir. Aynı şekilde, dinin dış ifadelerini gerçekleştiren bir kimsenin o dine ait inançları bildiği ve samimiyetle uyguladığı her zaman söylenemez diye bir tesbitte bulunmuştur.⁵⁹

Güngör, manevi kültürün kolayca teşhis edilemeyen inançlar ile düşünce tarzlarını kapsadığını ve kültürün en büyük meselesinin kendini devam ettirmek, yani kendini taşıyan ve geliştiren insanlara sahip olmak olduğunu ifade etmiştir. Kültürlerin muhafazakar yönlü oluşunu ve böyle olmasının tabi olduğunu belirtirken, aynı zamanda kültürlerin hedefinin süreklilik ve az değişme olduğunu, bu yüzden de yeni gelen unsurları birdenbire kabul etmediğini savunmuştur.⁶⁰

Güngör, ortak manevi inançların bir kültürün çekirdeğini oluşturduğunu ve bunların bir ülkede yaşayan insanların birlik duygusu kazanmalarına ve işbirliği yapmalarına olanak sağlayan değerler olduğunu belirtmiştir. Kültürün en az ve en

⁵⁷ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.31.

⁵⁸ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* s.76.

⁵⁹ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.15.

⁶⁰ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.165-173.

son değişenlerinin bu ortak manevi duygular olduğunu, çünkü çekirdeğin dağılmasının bir milletin değerlerinin dağılması anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁶¹

O'na göre her kültür bir topluluğun eseri ve topluluğun sosyal organizasyonu ile sıkı sıkıya bağlı olduğu için insanların yaşıadığı hayat tarzları onların kültürünü etkilemiştir. Kültürün temel değerleri arasında yiğitliği, savaşıılığı, cömertliği ve büyüklere olan sevgi ve saygı gibi davranışları sayarken aynı zamanda kültürün nesilden nesile aktarılmasının yazıyla değil sözlü olarak olduğunu ifade etmiştir.⁶²

Gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, kültüre büyük değer vermiştir. Kültürü toplumlar için vazgeçilmez bir manevi değer olarak görmüştür. Kültürün oluşmasında dinin önemli bir yerinin olduğunu ifade etmiştir. Birlik ve beraberlik içinde yaşamının gerekliliği içinde kültürün değişmeden geleceğe aktarılmasının önemini vurgulamıştır. O, kültürün birleştirci manevi gücüne inanmış ve bunu desteklemiştir.

4. DİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ

Bu başlık altında dinin Türk kültürüne etkisini örnekler ışığında vermeye çalışacağız. Güngör, milletine bağlı bir fikir adamı olmasından ötürü bu konuya da duyarsız kalmamıştır. Dinin her topluma etkisinin olduğu gibi Türk toplumunada etkisinin olduğu bir gerçektir. İşte burada Güngör'ün yaptığı tespitleri aktarmaya çalışacağız.

Güngör'e göre, İslam alemi üzerinde Türk hakimiyetinin kurulmasıyla birlikte bu medeniyeti (İslam veya Doğu) artık Türkler temsil etmişler ve diğer müslüman kavimlerin ona ciddi bir katkısı olmamıştır. Böylece ortada sadece Türk medeniyeti ve onun en gelişmiş örneği olan Osmanlı medeniyeti bulunmaktadır. O'na göre bu medeniyetin kaynakları ile halk kültürünün kaynakları arasında bir fark yoktur. Nitekim herkesin aynı Tanrı'ya kulluk ettiğini aynı peygamberin yolundan

⁶¹ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.486-487.

⁶² Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.110-111.

gittiğini aynı devlete hizmet ettiğini, aynı dili konuştuğunu, aynı ideallere sahip dostları ve düşmanları olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Güngör'e göre, Türk kültürünün üç ana kaynağı vardır. Birincisi, Türklerin müşterek tarih ve dil sahibi bir kavim olarak çok eskiden beri edindikleri ve geliştirdikleri vasıflar, yani Anadolu'ya yerleşen Türklerin özellikleri, ikincisi İslam medeniyeti, üçüncüsü de Anadolu'da ve Rumeli'de geçen uzun bir tarih boyunca edindikleri bilgi ve tecrübedir. İslamiyet'e geçişin Türk tarihi içinde büyük bir dönüm noktası olduğunu ve Türklerde milli birliği kuran unsurlar arasında dinin dilden hiç de geri kalmadığını belirtmiştir. O'na göre, Türkler müslüman olmasaydı değişik isimlerde kavimler halinde dağılıp gidebilirlerdi, nitekim daha önce çeşitli dinlere girerek birbirlerine düşman olmuşlardır. Ancak müslümanlık bütün Türkleri – bazı istisnalar hariç- topyekün içine alacak kuvveti göstermiş ve Türkler müslüman olduktan sonra kuvvetli birlikler teşkil etmişlerdir. Bugün dahi din birliği dil birliğinden daha kuvvetli bir rol oynamaktadır.⁶⁴

Erol Güngör, insanları bir arada tutan şeyin, bazı manevi değerlere, yani ahlak standartlarına ortak olarak inanmaları olduğunu, manevi inançlar olmadan cemiyet hayatının olamayacağını belirtmiştir. O'na göre tabiatta eşitlik yoktur, eşitlik insanlara ait bir idealdir, bir sosyal ahlak ölçüsüdür. İşte bu ahlak ölçülerinin, kaidelerinin en büyük kaynağı dindir. Dine inananlar kendilerinin üstünde Tanrı'dan başka kuvvet görmezler, kendini Tanrılaştırmaya kalkışanların karşısına ilk çıkacak olanın dinin kendisi olacağını da ifade etmiştir.⁶⁵

Güngör, Türklerin ölüm karşısındaki tavırlarının başka milletlerinkine pek benzemediğini, dolayısıyla bir ölüm olduğu zaman ölünün yakınlarının saçlarını başlarını yolarak matem törenleri yaptıklarını belirtmiştir. O, Türkler Müslüman olduktan sonra da ölüme karşı hissi bir tavır aldıklarını ve bu tavrı açığa vurmaya devam ettiklerini ifade etmiştir. Güngör, eskiden büyük bir şahsiyetin ölümünde bütün milletin bir süre mateme girdiğini ve merasimlerin yapıldığını, ancak sonraları (Müslüman olduktan sonra) üzüntünün saklanması daha çok değer verilen bir tavır olduğunu ve eski velvenin yerini sukunetin aldığını belirtmiştir. Nitekim O,

⁶³ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.183-184.

⁶⁴ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.132-133.

⁶⁵ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.177-178.

aşırı sevinç gösterisi kadar aşırı üzüntünün de bizim kültürümüzde olmadığını ve Kanuni öldüğü zaman ona yapılan cenaze töreninin mahşeri andırmasına rağmen herkesin gözyaşlarını içine akıttığını ve insanların ağıbaşlı bir şekilde o büyük padişahı yolcu ettiğini aktarmıştır.⁶⁶

O'na göre, İslam'dan önce Türklerin hakimiyet geleneği ilahi bir kaynaktan gelmekteyken, İslamiyet'ten sonra aynı ideal bu defa yeni dinin kıymetleriyle uzlaşmıştır. O'na göre Türk Hakimiyeti gaza ve cihat prensipleri etrafında tekrar bir ilahi kaynak bulmuş ve fetihlerin gayesi artık Tanrı'nın yüce adını her tarafa duyurmak, İslam'ın üstünlüğünü fiilen yürütmek olmuştur. Nitekim O'na göre, şimdiye kadar dünyada görülen imparatorluklar içinde sömürgeci karakter taşımayan yegane imparatorluğu Türkler kurmuştur. O kadar ki, din ve devlet aynı mana taşıyan birer mefhum haline gelmiş, her türlü gayretin ve fedakarlığın din ve devlet uğruna yapılması bir nas olmuştur. O artık Türklerin elindeki kılıcın din ve devlet için çekildiğini, karşısındaki düşmanı da din ve devlet düşmanı olarak gördüklerini ifade etmiştir.⁶⁷

Güngör, İslam medeniyetinin getirdiği manevi kıymetler bakımından çok üstün olduğunu ve bu üstünlük sayesinde karşısındaki diğer sistemleri mağlup ettiğini belirtmiştir. O bu medeniyetin sahibi ve koruyucusu durumuna geçen Türklerin ise, aynı zamanda kendi milli kabiliyetleri olan cesaret, şecaat, sadelik, teşkilatçılık gibi vasıflar sayesinde İslamiyet'in maddi temellerini de pekiştirdiği tespitinde bulunmuştur. Bu yüzden kendilerinden olmayanlara özenmedikleri gibi, onların Türk hayatına katılmakla büyük bir saadete kavuşacaklarına da inanmışlardır. O'na göre, Türk tarihinde zorla din değiştirme hadisesi hiç görülmediği gibi, din propagandasına da pek rastlanmamıştır. Toplum içinde sınıflararası engellerin bulunmadığı yegane sistemi Türklerin kurduğunu, keza İslam kültürü de eşitliğe dayandığı için, Türkler'de ne ırk, ne sosyal, ne de iktisadi tabakalaşmaya göre bir ayırım yapılmadığını ifade etmiştir.⁶⁸

Güngör, dini ve manevi değerlerin toplumlara etkisi olduğunu bizim tarihimizde olan örneklerle belirtmiştir. Özellikle dinin her toplumda etkisi olduğu

⁶⁶Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.157-158.

⁶⁷Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.137-138.

⁶⁸Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s. 141-155.

gibi, bizim Türk toplumunda da etkisi olmuştur. Bu etkinin İslam'ın getirdiği ilkelere dolaylı da olduğu bir gerçektir. Çünkü İslam hayatın içinde olan kültür, örf, adet ve diğer değerlerin topluma olan katkılarını temel inançlara ters düşmediği müddetçe reddetmemiş ve yasaklamamıştır. Bu ilkesinden dolayı da İslam ile Türk kültürü kaynaşmış ve bir bütün olarak geleceğe taşınmıştır.

5. DİN VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ

Erol Güngör'ün belki de üzerinde en çok durduğu konu milliyetçiliktir. O, bu konuyla ilgili değişik zamanlarda kitap ve makaleler yazmıştır. Biz de bu başlık altında O'nun milliyetçiliğe bakışıyla birlikte, din ve milliyetçilik ilişkisini aktarmaya çalışacağız. Çünkü Güngör, milliyetçiliği dine karşı bir kavram olarak görmediği gibi, İslam dinini milliyetçiliğin en önemli unsuru olarak görmüştür.

Milliyetçilik kavramı, belirli bir coğrafyada ortak kültürel veya etnik kökene sahip toplulukların siyasî ve tarihî meşruiyetiyle yüceltilmesini hedefleyen siyasal, sosyal, kültürel, dinî düşünce ve yaklaşımlarla ideolojik anlamda millî devletin güçlenmesini en önemli hedef sayan bir anlayış olarak tanımlanır.⁶⁹

Güngör, Milliyetçiliği esas itibariyle tarih hakkında bir yorum ve bu yoruma bağlı olarak öngörülen pratiklerden ibaret olarak tanımlamıştır. O, milliyetçiliği bir topluluğun sahip olduğu ve topluluğu başkalarından ayırdeden özelliklerini, uzun bir tarih içinde gelişmesi ve yerleşmiş olması olarak görmüştür. Başka milletlerin hayatı farklı olduğu için, onların hayat tecrübesi de farklı olacaktır. Böylece hayatı ve hayat tecrübesi birbirinden farklı, fakat kendi içinde benzerlik gösteren topluluklar birer milleti teşkil etmişlerdir. Güngör, millet için hayat denince tarihi, hayat tecrübesi denince de kültürü anlamıştır. Bu durumu dilimizin kaynağı eskilerdedir; dinimizin kaynağı eskilerdedir; soyumuzun kaynağı eskilerdedir şeklinde ifade etmiştir.⁷⁰

O, milliyetçiliğin amacının, milli kültürü bir medeniyet kaynağı haline getirip toplumu dışardan gelen zararlı değişimlere karşı korumak olduğunu ve aslında milliyetçiliğin bir medeniyet davası olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte milli

⁶⁹ Azmi Özcan, "Milliyetçilik", *DİA*, İstanbul 2005, C. XXX, s.84-87.

⁷⁰ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.78.

değerlerin varlığının ve zenginliğinin medeniyetleri koruduğunu ve geliştirdiğini ifade etmiştir.⁷¹ Güngör, bütün milliyetçilik hareketlerinin ortak özelliklerinden birisinin ve belki de en çok belirgin olanının halkçılık olduğunu ve milliyetçiliğin asıl hedefinin geniş kitlenin iradesine dayanan bağımsız bir siyasi idare ve bu siyasi birlik içinde milli bir kültür meydana getirmek olduğunu belirtmiştir.⁷²

Güngör'e göre: İslam dini bizim milliyetçiliğimizin en önemli unsuru olmuş ve onun ihmal edilmesi için hiçbir ciddi sebep de mevcut olmamıştır. Milliyetçiliğimizin İslam dini dışında düşünülmemeyeceği fikrinin yine milliyetçileri birleştirecek bir prensip olduğunu belirtmiştir. İslamiyet milli kültürümüz içinde düşünüldüğü için burada laiklik prensibine de aykırılığın söz konusu olmadığını ifade etmiştir.⁷³

Güngör, İslam ve milliyetçilik ilişkisini önemsemiştir. O'na göre İslam'ın ilk devirlerinde Müslümanlık Arap dünyasının siyasi hakimiyeti ile bir arada gitmiş ve böylece Müslümanlar siyasi birlik bakımından da aynı çatı altına girmişlerdir. (Emeviler ve Abbasi İmparatorluğu). Abbasilerin zayıflamasıyla birlikte kendi başına hükümdar olan idari bölgelerin ortaya çıktığını belirten Güngör, onbirinci yüzyıldan itibaren İslam dünyasının, Doğu'da ve Ortadoğu'nun kuzey bölgelerinde Türkler, Mısır'da Fatimiler ve Memluklar, İspanya'da ise Emeviler olmak üzere üç merkez haline bölündüğünü ifade etmiştir. Onaltıncı yüzyıl başından itibaren ise İslam dünyasının Türk hakimiyeti ile temsil edilmeye başlandığını ve bu son birliğin yirminci yüzyıl başına kadar sürdüğünü aktarmıştır. O, İslam dininin universal bir din olmak itibarıyla insanlar arasında ırk, soy, sosyal sınıf vs. farkları gözetmemesine rağmen, Arapların daha ilk devirlerden itibaren kavmiyet iddialarının devam ettirdiğini ifade etmiştir.⁷⁴

Güngör'e göre, Abbasi hakimiyeti zamanında Arap olmayan kavimler ve bilhassa Türkler büyük mevkiler kazandıkça Araplar arasında bunlara karşı nefret de artmıştır. Fakat İslam dünyası artık Arapların elinden çıkmış ve Türklerin eline geçmiştir. Türk hakimiyeti çağında Araplardakine benzer bir milliyetçilik olayına

⁷¹ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.113.

⁷² Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.23.

⁷³ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.151-156.

⁷⁴ Erol Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s.148-150.

rastlanmamıştır. O'na göre, İslam medeniyetinin üç büyük unsuru olan Araplar, Türkler ve İranlılar ortak bir medeniyetin ve inanç sistemini yaşamakla birlikte birbirinden ayırt edilebilen ve gerçekten de ayrı görülen milletler halinde yaşamışlardır. Dilleri, örf ve adetleri, sosyal teşkilatları birbirinden ayrı olmasına rağmen İslam açısından bir sorun teşkil etmemiştir. Güngör, İslam hukukunun esasa dayanan birtakım temel prensiplerin dışında, çatışmamak şartıyla örfleri kabul ettiğini ve bugün medeniyetin gelişmesi için büyük garantinin milli kültürlerin varlığının olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵

Güngör şöyle devam etmektedir: “Milli hüviyetlerin varlığı ve devamı sosyolojik gerçeklere uygun düştüğü gibi, İslam ile herhangi bir uzlaşmazlık halinde de değildir. Modern milliyetçilik hareketleri ortaya çıkmadan önce İslam aleminde milli farklar devam ederken aynı zamanda ümmet dayanışmasının mükemmel örnekleri de verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu böyle bir İslami devlet idealinin şimdiye kadarki en gelişkin örneği olmuştur. Ancak ondokuzuncu yüzyıl başından itibaren bütün dünyayı sarsan milliyet fikri ve milli devlet ideali bu birliği sarsmış ve bugünkü duruma gelinmiştir. Milliyetçilik her zaman bir azınlık hareketi halinde başladığı için, Osmanlı İmparatorluğu'nda da ilk milliyetçiler Türk asıllı olmayan müslümanlar olmuştur.”⁷⁶

Güngör, milliyetçiliğin hiçbir zaman ortadan kalkmayacağını, ancak toplulukların sorunlarına bakış tarzlarının değişebileceğini belirtmiştir. Geçmişte ve bugün nasıl ki farklı milliyetçilik anlayışı varsa, gelecekte de daha farklı bir milliyetçilik anlayışı olabilir diye ifade etmiştir.⁷⁷

Güngör, kendisi de milliyetçi bir kişiliğe sahip olduğu için, bu değere çok önem vermiştir. Topluları birleştiren her türlü değerlere olan hassasiyetini bu konuda da ortaya koymuştur. İslam ve milliyetçiliği bir bütün olarak görmesi, Güngör'ün milliyetçi ve muhafazakar kişiliğine katkı sağlamıştır. O, toplumun manevi değerleriyle çok hassas bir şekilde ilgilenmiş ve milli değerlere çok katkılar sağlamıştır.

⁷⁵ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.150-151.

⁷⁶ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.151-152.

⁷⁷ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.570.

6. DİN VE BİLİM İLİŞKİSİ

Bu başlık altında, din ve ilim arasındaki ilişkiyi Güngör'ün görüşleri doğrultusunda ele alacağız. Zaten okumaya ve ilme düşkün olan Güngör'ün bu konuya değinmemesi düşünülemezdi. O, bilimi ve dini ayrı ayrı konumlandırmasına rağmen bu ikisinin birbiriyle sıkı bağının olduğunu belirtmiştir. Nitekim İslam dininin de okumaya ve gelişmeye verdiği önemi ifade ederek, birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini görüşlerinde bize aktarmıştır. Biz de bu görüşleri aktarmaya gayret edeceğiz.

Güngör'e göre, İslam'da ilim geleneği, Kur'an ve hadislerden sonra İslam medeniyetinin ilk parlak devirlerinde gördüğümüz ilim hareketleriyle pekiştirilmiştir. Müslümanların bilimde ilerlemeleri onların kendilerinden önceki medeniyetlerin bilim geleneğini de görmeleri ve bu geleneği daha ileri götürmeleri sayesinde mümkün olmuştur.⁷⁸

O'na göre, İslamiyet akla hitap eden bir din olduğu için, akli yetersiz olanları dini vazifelerden sorumlu tutmamıştır. Bu anlayış İslam inancının özünde mevcuttur. Kur'an, evrendeki her şeyin Allah'a ait birer ayet (işaret,delil) olduğunu ve insanların bu ayetlere vakıf oldukları ölçüde refah ve saadet bulacaklarını ısrarla belirtmiştir. O'na göre, gerek Kur'an'da, gerek Peygamberimizin hadislerinde ilimle ilgili teşvik ve takdir ifade eden sözleri toplayacak olursak, bunların eşine başka hiçbir inanç sisteminde rastlanamayacağı açıkça görülmektedir. Güngör'e göre, bilgi başlıca üç türdür. Birincisi Teorik bilgi ki, bunun yolu istidlaldir, (yani mantık kaidelerine uygun bir şekilde bilinenlerden bilinmeyenleri çıkarma); ikincisi duyu organları vasıtasıyla edinilen bilgidir; üçüncüsü ise sezgi ile bilinenlerdir.⁷⁹

Güngör, vasıtasız ve sezgici bilgi konusunda Müslümanların Uzak Doğu ve özellikle Hint medeniyetinden birçok şeyler aldıklarını belirtmiştir. İslam düşüncesinde genel olarak "tasavvuf" dediğimiz sistemin asıl özelliğinin vasıtasız bilgi olduğunu ifade eden Güngör'e göre, vasıtasız bilgi teorik(ilmi) bilgi değildir ve onun yerine geçme iddiasında da değildir. O'na göre, İslam medeniyetinin hem Aristocu ilim ve felsefe geleneğine, hem klasik Şark düşüncesine mirasçı olarak

⁷⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.72-73.

⁷⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, . s.72.

gelişmiş olması onun en büyük avantajlarından birini teşkil etmiştir. Çünkü O'na göre batı düşüncesi veya medeniyeti vasıtasız bilgiyi ihmal etmiş, Uzak-Doğu sistemleri de tersine sezgiye ağırlık vermiş, oysaki İslam düşüncesi bu iki kusurdan da arınmıştır.⁸⁰

Güngör, geleneksel dinlerin yerine yeni bir sistem getirmek isteyenlerin sonuçta kendilerini yeni getirdikleri sistemin bir nevi peygamberi durumunda gördüklerini ifade etmiştir. İnsanların hakikate yaklaştırmak üzere geliştirdikleri en iyi sistemin ilim sistemi olduğunu belirten Güngör, ilimin ne din gibi irrasyonel konularla uğraştığını ne de ilim adamlarının peygamberlik ilan ettiklerini belirtmiştir. İlim adamlarının arasında dinsiz olanların olduğu gibi dindar olanların da olduğunu, bu durumun da ilmin insanlara belli bir inanç sistemi verecek mahiyette olmadığını gösterdiğini belirtmiştir.⁸¹

Erol Güngör, dinin yerini tutmak üzere şimdiye kadar teklif edilen sistemlerin en kuvvetlisinin ilim olduğunu belirtmiştir. O, dünyada herkes modern üniversitelerde okutulsa, hatta bunlara devamlı din düşmanlığı aşılsa yine de dinden vazgeçileceğini düşünmediğini savunmuştur. Hatta tarihte birçok cemiyetlerin ilimsiz yaşadıklarının görüldüğünü ama hiç birinin dinsiz yaşamadığını aktarmıştır. Bazı kimselerin ilmin ilerlemesiyle birlikte dinin eski kudretinde bir azalma olduğunu görünce, bu hareketin devam edeceğini ve bir gün ilmin açıklayamayacağı hiçbir konu kalmayacağını sananlara karşı Güngör, hiçbir ilim adamının bir gün dine ait bütün konularının ilim tarafından izah edileceğini söylemediğini belirtmiştir. İlim duyu organlarımızla kavrayabileceğimiz bilgilerin, din ise sezgi veya vahiy yoluyla edinilen bilgilerin kaynağıdır diyen Güngör, ilim dine ait bilgileri kendisine konu edinirse ilim olmaktan çıkar, aynı şey din için de geçerli olmakla birlikte, bir dinin yerine başka bir sistem getirmek isteyenlerin yine bir din getirmelerinin asıl sebebi işte budur diye ifade etmiştir.⁸²

Gözlemlediğimiz kadarıyla ilmi bir kişiliği de olan Güngör, din ile bilimin birbirine katkısının olacağını ancak, birbirlerinin yerine geçmelerinin mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Özellikle İslam dininin bilime engel olmadığını hatta

⁸⁰Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.73.

⁸¹ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.173-174.

⁸²Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.178-180.

bilimi ve gelişmeyi teşvik ettiğini belirtmiştir. O, toplumların yararına olan bu iki kavramın kendi alanlarında daha etkili olacağını, ilimin de dinin de önemli olduğunu, ancak ilimsiz yaşanabileceğini ama dinsiz yaşamının mümkün olamayacağını ifade etmiştir.

7. DİN VE AHLAK ANLAYIŞI

Güngör manevi değerleri ifade eden ahlak konusuna ayrı bir önem vermiştir. Sosyolog gözüyle toplumların ahlak ve din arasındaki bağlantılarını tesbit etmiş ve ahlakın toplumları nasıl etkilediğini ve insanların hayat tarzlarına olan etkisini ifade etmiştir. Ayrıca bu konuyla ilgili yazılarının yanında bir de kitabı bulunmaktadır. Bu başlık altında O'nun yazmış olduğu *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* kitabındaki görüşlerini ve Ahlakın din ile olan bağlantısını izah etmeye gayret edeceğiz.

Güngör'e göre Ahlak; Toplum hayatının olmazsa olmazıdır. Çünkü O, Ahlak olmazsa, toplum hayatı denen şeyin de olmayacağını, yani insanların bir arada yaşayamayacaklarını savunmuştur. O'na göre, insanlar hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini bildikleri takdirde, başkalarının nasıl davranacağı hakkında da kuvvetli tahminlerde bulunabilir ve böylece güvenlik duygusu içinde yaşarlar. Ayrıca Ahlak, bir inanç ve düşünce sistemidir; üzerimizdeki elbise ve başımızdaki şapka gibi maddi bir varlığı yoktur diye belirten Güngör, insanları birarada tutan şeylerin maddi menfaatler veya pazarlıklardan çok manevi bağlar olduğunu ifade etmiştir.⁸³

Güngör, ahlak denilince akla gelen şeyin sadece insan davranışları olduğunu, insandan başka canlıların hareketlerinin ahlaki davranış sayılmayacağını ifade etmiştir. Ahlakın söz konusu olduğu yerde mutlaka insan vardır; iyi ile kötüyü ayırt edebilecek zihin olgunluğuna erişmiş bir insan. Çünkü O'nun yaptığı başka bir tanıma göre ahlak; İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konmuş kaidelerin bir bütünüdür.⁸⁴

⁸³ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.18-19.

⁸⁴ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.11-12.

Güngör, kaynağı ister dine, ister başka bir otoriteye dayansın, insanlar arası davranışların bir kısmının her zaman “iyi” ve “kötü” gibi değer yargılarına vurulacağını, bu yargıların bulunduğu her yerde, ahlaki davranışın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Güngör devamla, unutmayalım ki, bizim kötü bulduğumuz davranışları yapan insana bile “ahlaksız” diyemeyiz; çünkü her insanın bir ahlakı ve her toplumun bir ahlak sistemi vardır. Bizim günlük hayatta “ahlaksız” diye vasıflandırdığımız insan, ahlaksız değil, “kötü ahlaklı”dır, diye bir tesbitte bulunmuştur.⁸⁵

Güngör, ahlaki değerleri, manevi değerlerin en önemlileri olarak gördüğü için, onları daima ön planda tutmuştur. Manevi sistemlerin en ilerisi olan dinlerin bile, büyük ölçüde birer Ahlak sistemi olduğunu belirtmiştir. O’na göre Ahlak Sistemi, insanların Tanrı ile ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen, bu ilişkilerde neyin iyi neyin kötü olduğunu anlatan bir sistemdir. Dolayısıyla insan topluluklarında dinin çok büyük etkilerinin görülmesi daha çok bu yüzden, yani dinlerin ahlak hayatını düzenleyişi yüzünden olmuştur. Hiçbir toplum, ahlaktan uzak yaşayamayacağına göre, dinden uzak yaşamasının da düşünülmemeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁶

Ahlaki davranışın esaslarının pek çoğunun dinden gelmekte olduğunu belirten Güngör, dinin ahlaki hayatımızın yegane kaynağı olmadığını ama en büyük kaynaklarından birisi olduğunu, buradaki kastedilen dinin de İslam dini olduğunu belirtmiştir. İslam’a göre bütün insanların kökünün bir anne ve babadan olduğunu, hiç kimsenin renk ve soy bakımından başkalarından üstün olduğunu iddia etmeye haklarının olmadığını da ifade etmiştir.⁸⁷

Güngör’e göre, Allah’ın kulu olarak herkes eşittir, bunların birini öbürüne üstün tutarak muamele etmek Allah’ın kanununa karşı gelmektir. Bu prensip sadece Müslümanlar için değil, bütün insanlar için geçerlidir. Bu yüzden her din ve mezhepten insanlar İslam ülkelerinde rahat ve huzur bulmuşlardır. O, dinde insanların hem insanlara hem de Allah’a karşı sorumlu olduklarını, dinin her sahada ahlaki buyrukları olduğunu belirterek bunların özünü şöyle özetlemiştir: “İnsanın

⁸⁵ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.12-20.

⁸⁶ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.19-20.

⁸⁷ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.115.

insana zarar vermemesi, herkesin birbirine faydalı olması. Bugün bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlak kaidelerinin hepsi dinde vardır.”⁸⁸

Güngör, yaptırıcı güç olmadan ahlaki davranıştan söz edilemeyeceğini ve her ahlak sisteminin kendi kaidelerini uygulatabilmek için yaptırıcı güçler kullandığını belirtmiştir. Bu güçlerin en büyüğü olan devletin, kanunlar vasıtasıyla ahlak ve adabı korurken bunu maddi bir güç olarak yapmakta olduğunu dinin yaptırıcı gücüne bazı hallerde maddi kuvvetin girdiği görülse de, asıl olan dinin yaptırıcı gücünün manevi olması olarak ifade etmiştir. Aslında Ona göre, en büyük yaptırıcı kuvvet insanın vicdanıdır.⁸⁹

Toplumların huzur ve barış içinde yaşayabilmesi için manevi değerlerin çok önemli olduğunu belirten Güngör, bunlardan birisi olan ahlaki değerlere çok önem vermiştir. Din ile birbirine sıkı bağlı olan ahlaki değerlerin, toplumlar için önemini vurgulamıştır. Birbirinden ayrı düşünemeyeceğimiz bu iki değer, toplumların şekillenmesinde ve birlik-beraberlik içinde yaşamasındaki katkılarının önemini ifade etmiştir. Ahlaki ve dini değerler, insanların nasıl yaşaması gerektiğine dair ölçüleri belirlediği için, gelecek nesillere doğru aktarılmalıdır.

8. DİN VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Güngör, daha önce de belirttiğimiz gibi, dinin toplumun her alanına etkisinin olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla dinin, edebiyata da etkisi olmuştur. Bu başlık altında Güngör’ün görüşleri doğrultusunda, verdiği örneklerle dinin edebiyata etkisini açıklamaya çalışacağız.

Güngör, edebiyatı söz sanatı olarak tanımlarken, bunun laf ebeliği veya laf cambazlığı anlamında olmadığını ifade etmiştir. Çünkü O’na göre söz sanatı, bir gerçeği en iyi şekilde ifade etmek ve en iyi şekilde anlaşılmasını mümkün kılmaktır.⁹⁰

Güngör, Edebiyat ve hayat arasında sıkı bir bağ olduğunu, Edebiyat’ın hayattan ayrılamayacağını, zaten ülkemizde okuma oranının başka devletlere göre

⁸⁸ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.116-117.

⁸⁹ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.145-146.

⁹⁰ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.192.

düşük olduğunu bundan da edebiyatın daha çok etkilendiğini belirtmiştir. Bu durumun sebepleri arasında da ülkenin geçirmiş olduğu sıkıntılı dönemi, siyasi ve sosyal yönden geçirdiği karışık zamanları görmektedir.⁹¹

Güngör, İslam edebiyatı denince çok kimsenin aklına İslam tarihinin olaylarını ve insanların ele alan edebiyat eserleri, veya din konularında eğitici, öğretici eserler geldiğini belirtmiştir. Oysaki, Peygamberimizin veya bir din ulusunun hayatını anlatan bir romanın da İslami edebiyat içine gireceğini, ancak İslamiyetin kitaplarda okunan değil, yaşanan bir hakikat olduğu ölçüde kıymet kazanacağını ifade etmiştir. O'na göre, biz İslamı bir sahabenin, bir velinin veya geçmişteki herhangi bir kahramanın hayatından ziyade kendi hayatımızda görmeliyiz.⁹²

Güngör, insanı anlamakta, ilmi bilgiye olduğu kadar sanatçının sezgisine, ahlakçının iç müşahedesine, din adamının görüş açısına muhtaç olduğumuzu belirtmiştir. O, insan üzerindeki bu çok cepheli araştırmayı genellikle bilgi verilerinin mahiyeti ve işleniş tarzına bakarak iki başlık altında toplamış ve bu başlıkları İlim ve Sanat olarak belirlemiştir. Bunlardan birincisi ilim, teoriye dayanır, vasıtalı olarak edindiğimiz bilgileri işler. İkincisi de, sanat dediğimiz saha, vasitasız duyu verilerinin işlenmesi bakımından aslında estetik yanında, din ve ahlakı da içine alacak kadar geniştir diye ifade etmiştir.⁹³

Güngör, ilim ve sanatın, insan hakkında bilgi sahibi olmanın iki büyük yolunu meydana getirdiğini, sanatta insanı tanıtmaya en elverişli olan ve dolayısıyla en çok kullanılan formlardan birisinin ise roman olduğunu ifade etmiştir. O'na göre, bizim insan hakkında romanlardan aldığımız bilgi ilmi çalışmalardan edindiğimiz bilgiden hiçbir zaman daha az, daha aşağı olmamıştır. Belki bunların, bize genellikle kuru ve yabancı gelen ilme kıyasla daha çok sezgi yolunu ve günlük hayatı kullanması yüzünden, roman kahramanları bize daima yakın olmuşlardır. Kafamızda psikologun araştırma grupları veya soyut kavramlarından ziyade romanların tıpkı

⁹¹ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.216-217.

⁹² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.103-104.

⁹³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.97-98.

bizim gibi, çevremizdeki yakın tanıdıklarımız gibi olan tipleri olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴

Güngör, dinin, edebiyat ve kültürde her dönem etkisinin olduğunu belirtmiştir. O, Batı'da sanat eserlerinin başlıca temaları ile Batı kültürünün ana kaynakları arasında çok sıkı bir bağlantı olduğunu, Batı'nın küçük büyük pek çok romancısı insan hakkında sorduğumuz sorulara Hristiyanlığın getirdiği cevapları verdiğini ifade etmiştir. O'na göre, romanlarda geçen hayat- ölüm, ruh-beden, kader-hürriyet, günah-kurtuluş, suç-ceza, evlilik-fuhuş, savaş-barış gibi meseleler incelenirken daima Hristiyanlığın ana temaları etrafında dolaşmıştır.⁹⁵

Güngör, Avrupa'da kiliseye gitmeyen pek çok aydının olduğunu, hatta bunların içinde kiliseye gitmenin gereksiz olduğuna inanan aydınların bile, Avrupa medeniyetinin Hristiyan köklerini ve hristiyan geleneğini inkar etmediğini, üstelik bunlara saygı gösterdiklerini aktarmıştır. Bu aydınların şahsen dindar olmasa bile, bir hristiyan medeniyetinin çocuğu olduklarının farkında olduklarını belirtmiştir. Güngör, televizyonda her gün bir veya birkaç örneğini gördüğümüz batı filmlerinde hristiyanlığın ne kadar büyük bir yer tuttuğunu, Avrupa'da kiliseye birçok saldırı ve eleştiri olduğu halde, İncil'e (dine) karşı böyle bir şey olmadığını ifade etmiştir.⁹⁶

Erol Güngör, din-edebiyat ilişkisinin sadece batı ve diğer toplumlarda olmadığını, bizim kültürümüzde de olduğunu ifade etmiştir. Batı nasıl hristiyan kültürünün beslediği eserleri vermişse, biz de İslam kültür ve medeniyetine dahil olduğumuz için o kültür içinde yer alan eserler verdiğimizizi, Türklerin onuncu asırdan itibaren ortaya çıkardıkları her eseri, İslam kültürü içinde bir yere oturtmanın, o kültür içinde izah etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Örneğin en ileri gelişmiş edebiyat formu olan şiirimizin, Kur'an ve Peygamber sözleri olmak üzere İslam medeniyet dairesinin ortak kaynaklarına dayandığını belirtmiştir. O, İslama müracat edilmeksizin bu eserleri anlama imkanının olmadığını ve bu eserlerde İslamın temel değerlerinin işlendiğini, İslam'a ait olayların ve mitolojinin kullanıldığını, kısacası Türk-İslam kültürünün tipik örneklerinin verildiğini ifade etmiştir.⁹⁷

⁹⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.98.

⁹⁵ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.98-100.

⁹⁶ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.488-489.

⁹⁷ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.100-101.

Dinin toplumun her alanına etkisi olduğu gibi Edebiyata da etkisi olmuştur. Buradaki din sadece İslam değil, bütün dinlerdir. Çünkü her toplum kendi değerlerinden etkilenmiştir. İşte Güngör, bu etkiyi bize örneklerle çok güzel bir şekilde sunmuştur. Toplum içerisinde yaşayan her kesimin dinden etkilendiği gibi, Edebiyatla ilgilenen kişilerin de dinden etkilendiğini ifade etmiştir. Çünkü hiçbir kesimin dine duyarsız kalamayacağını ifade etmiştir.

9. DİN VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Güngör, ülkesinin ve milletinin sorunlarına karşı ne kadar duyarlı olduğunu din eğitimi konusunda da göstermiştir. Bir ülkenin geleceğini yeni yetişen gençlerde gören Güngör, eğitimin önemine ayrı bir vurgu yapmıştır. Dini ve dünyevi konuların ehil kişiler tarafından öğretilmesi gerektiğini, aksi takdirde çok büyük yanlışların yapıldığını ifade etmiştir. Ülkemizdeki din eğitiminin de bir an önce siyasi yapılanmadan bağımsız olmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu başlıkta Güngör'ün din eğitimi hakkındaki görüş ve önerilerine yer verilecektir.

Erol Güngör'e göre, din ve vicdan özgürlüğü kapsamında din eğitimi ve öğretimi, laiklik - din özgürlüğü sorunlarının kesiştiği bir noktadır. Türkiye'de din ve ahlak dersleri demokrasinin gelişmesi ile paralel bir seyir takip etmiş, büyük kitlelerin arzusu olarak iktidarlar tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'de demokrasi devam ettikçe ahlak ve din eğitimi vatandaşın devletten istediği hizmetler arasında yer alacaktır diye ifade eden Güngör, hala Türkiye'de din eğitiminin laikliğe aykırı olduğunu ileri süren dar kafalı, cahil ve mutaasıp çevreler olduğunu belirtmiştir.⁹⁸

Güngör'e göre, din, çeşitli ideolojik gruplar arasında tavır farklılığı gösteren başlıca konulardan biri olduğu için, din eğitimine gerek prensip gerek muhteva olarak itiraz edenler daima olmuştur. Üstelik demokratik bir rejimde bu itiraz hakkını meşru karşılamak gerekir diye ifade etmiştir. O, din derslerinin konulmasından itibaren her zaman karşımıza çıkan ve çözülemeyen bir mesele olarak bu dersleri kimin okutacağı olduğunu belirtmiştir. Din derslerinin konulmasından sonra ilk bir kaç yıl boyunca ilkokullarda din derslerini- bazen müzik ve beden eğitimi derslerinde

⁹⁸ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.82-83.

olduğu gibi- sınıf öğretmenleri yerine eskiden kalmış yaşlı öğretmenlerin verdiğini, çünkü genç öğretmenlerin belli dönem bütün eğitimleri boyunca din eğitimi almadıklarını ifade etmiştir. Oysa ki O'na göre, özellikle ilkokulda bir öğretmen diğer bütün dersler gibi din dersini de verebilmelidir.⁹⁹

Güngör'e göre, din eğitimi her zaman bir inanç aşılması manasında alınmamalıdır. Kendisine din eğitimi verilenlerin mutlaka orada gösterilenleri kendi kişiliğinin bir parçası olarak benimsemesi ve uygulaması gerekmez diye belirten Güngör, bu yüzden ki laik ve demokratik cemiyetlerde din eğitimi rahatlıkla verilirken totaliter memleketlerde bundan korkulmaktadır, diye belirterek şöyle devam etmiştir: "Laik bir ülkede kimsenin belli bir dini kabul veya tatbik etmek mecburiyeti yoktur, ama din denilen hadisenin neden ibaret olduğunu herkes bilmelidir. Üstelik bir kimse kendi memleketinde uygulanan dini, tıpkı ülkesinin tarihini ve coğrafyasını öğrenmek zorunda bulunduğu gibi, teferruatıyla öğrenmelidir. Laiklik inanç hürriyetidir, yoksa cahillik hürriyeti değil."¹⁰⁰

Güngör, Türkiye'de din eğitiminin çok partili hayata geçildikten sonra devamlı günün konusu olduğunu ve bir türlü siyasetin dışına çıkarak gerçek yerini bulmadığını belirtmiştir. Çünkü bizde din eğitiminin genellikle dine ve islam medeniyetine karşı takınılan iki siyasi görüşün etrafında yön bulduğunu, din ve din eğitimi meselesinin bir an önce siyasi alandan çıkarmamız gerektiğini savunmuştur. Ayrıca O, dini eğitime karşı çıkanların savundukları laiklik sisteminin kesinlikle bu eğitime engel olmadığını, hatta daha uygun ortamı sağlayacağını ifade etmiştir. Güngör, dinin bir ilim ve tefekkür işi olduğunu belirterek, bu ilim ve tefekkürü hazırlayacak eğitim müesseselerinin olmaması durumunda ne dinin ne de laikliğin kalmayacağını belirtmiştir.¹⁰¹

Güngör'e göre, Din eğitimi planlayan makamlar Türkiye'nin önemli bir özelliğini daima göz önünde tutmak zorundadırlar. Bu özelliğin Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar din eğitiminin temel eğitim sisteminin başı olarak görüldüğü, yani her çocuğun kuvvetli bir din eğitimi aldığını ve bunu da resmi makamlar tarafından verildiğini ifade etmiştir. Daha sonraki dönemde laikliği belli bir görüş açısından

⁹⁹ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.83-84.

¹⁰⁰ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.85-86.

¹⁰¹ Güngör, *Sosyal meseleler ve Aydınlar*, s.461-463.

yorumlayanlar tarafından, din eğitiminin aileye ait bir iş olması gerektiğini iddia ettiklerinden dolayı ailelerin uzun zaman güçlük çektiklerini bu yüzden çocukların din eğitimini tam manasıyla alamadıklarını belirtmiştir. Güngör, evlerinde büyüklerinin namaz kıldığı gençlerin, İslamın temel şartlarının ne olduğunu dahi bilmeden büyüdüklerini, bugün orta yaştaki Türk vatandaşlarının pek çoğunun din bilgilerini belli bir yaşa geldikten sonra kendi başlarına öğrendiklerini ifade etmiştir.¹⁰²

Güngör, din eğitiminin bilgi ve inanç fonksiyonunun çeşitli eğitim kademelerine göre değişeceğini ifade etmiştir. İlkokul çağındaki çocukların tabiat bilgisi dahil her türlü bilgiyi bir çeşit inanç halinde benimsediklerini, bu çocukların öğretmenlerini üstün insan gibi gördüklerini ve onun söylediği her şeyi doğru kabul ettiklerini belirtmiştir. Onun için ilkokulda bilgi ve inancın daima birbirine karışacağını, dolayısıyla ona göre eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Orta ve lise seviyesinde çocukların anlayış kabiliyetlerinin geliştiği için onlara daha çok bilgi vermenin faydalı olacağını, fakat bu bilgilerin hiçbir zaman onlar için bir hafıza yükü olmaması gerektiğini, ayrıca din dersi eğitiminin sadece din öğrenimi yapmış kimselere ait bir ihtisas olmadığını ifade etmiştir.¹⁰³

O'na göre, eğitimin gayesinin, insanlara özel değerleri ve bu değerlere bağlı bilgi ve tecrübeleri benimsetmek olduğu için, eğitim görenlerle görmeyenler veya daha doğrusu, farklı eğitim görenler arasında elbette ayrılıklar olacaktır. Bu anlamda aydın dediğimiz sınıf ile geniş kitle arasındaki ayrılığa bütün toplumlarda rastlandığını, zaten geleneksel toplumlarda eğitimin ve öğretimin amacının bilgi sistemi ve dünya görüşünü yeni nesillere aktarmak olduğunu ve bunun en güzel örneğini bizim Osmanlı toplumunun verdiğini belirtmiştir. Osmanlı'da toplum katmanlarının arasındaki farkın bilgi ve kabiliyet farkı olduğunu, çünkü halkın hocaları ile yüksek eğitim gören gençlerin hocalarının aynı kişilerden oluştuğunu belirtmiştir. Süleymaniye medresesinde ders okutan bir müderrisin, aynı zamanda

¹⁰² Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.84-85.

¹⁰³ Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, s.86-87.

Süleymaniye camiinde halka vaaz ettiğini, yine aynı insanın sarayda şehzadelerin eğitimi ile meşgul olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁴

Öncelikle gözlemlediğimiz en önemli husus Güngör'ün eğitime verdiği değerdir. Hangi alanda olursa olsun eğitimin çok önemli olduğunu, bunun yanında da din eğitiminin de aynı derecede önemli olduğunu vurgulamıştır. Din eğitiminin çok hassas bir şekilde liyakatlı kişiler tarafından yapılmasına ayrı bir önem vermiştir. Çünkü toplumun manevi değerlerinin korunması ve geleceğe taşınmasına ayrı bir önem vermektedir. Bu değerlerin korunup geleceğe taşınması için yapılacak en önemli şeylerden birisinin de hiç şüphesiz, doğru ve ilkeli eğitim olduğunu belirtmiştir.

10. DİN VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

Erol Güngör, sadece bir konuya bağlı bir fikir adamı olmadığı için, kendi alanında görünmese de teknoloji ile ilgili bizlere bilgiler sunmuştur. Teknolojinin topluma etkisinin yanında dine karşı da etkisini ele almıştır. Bu başlık içerisinde ifade etmeye çalışacağımız gibi, gelişen teknolojinin din ve topluma etkisini Güngör'ün görüşleri çerçevesinde ifade edeceğiz.

Güngör, teknolojiyi kısaca, ilmi bilginin pratikteki uygulamasıdır diye tarif etmiştir.¹⁰⁵ Teknolojik gelişmenin karşısında hiçbir engeli tanımadığını, zaten devamlılığın teknolojinin en büyük özelliği olduğunu ve hatta zamanla kültürlerin gerileyebileceğini ama teknolojinin devamlı gelişeceğini ifade etmiştir. Ayrıca teknolojinin doğrudan doğruya veya dolaylı tesirleri yüzünden çok defa kültür değerleriyle çatışmasına rağmen, kültürün gelişmesi için büyük imkanlar verdiğini belirtmiştir. O, teknolojinin, kültürün daha geniş kitlelere yayılmasını- sinema, televizyon vs.gibi araçlarla sağladığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Güngör, kültürle medeniyet arasında, başka bir ifade ile, hayatın manevi nizamı ile maddi nizamı arasında kesin bir ayırım yapamayız demiştir. Maddi olaylarla manevi olayların karşılıklı etki halinde olduğunu belirten Güngör, bir ülke,

¹⁰⁴ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.26-27.

¹⁰⁵ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.36.

¹⁰⁶ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.28-29.

bir başka ülkenin sadece teknolojisini veya sadece manevi kültürünü benimsemek istese bile bunu istediği şekilde gerçekleştiremeyeceğini ifade etmiştir.”¹⁰⁷

Güngör, Japonya misalinde olduğu gibi birçok kişinin modern teknolojiyi hiçbir manevi değişmeye lüzum kalmadan alabileceğimizi düşündüklerini ifade etmektedir. Buradaki manevi değerden kastedilenin din ve ahlak olduğunu belirtir. Ancak Güngör, verilen misaldeki Japonların bile nasıl etkilendiğini şöyle ifade etmiştir. “Japonlar dinlerini değiştirmediler; dillerini ve alfabelerini değiştirmediler; geleneklerine karşı ilgi ve saygılarını kaybetmediler. Bunların hepsi doğrudur. Fakat yine de modern teknolojiye sahip olmanın gerektirdiği değişmeler vardır ve bunlar gerçekten bazı manevi unsur ve unsur komplekslerinin atılıp yerlerine yenilerinin alınması şeklinde olmuştur. En azından, mesela modern üretim insan münasebetlerinde, aile ve bölge bağlarının bir yana bırakılmasını ve verimlilik esasına, rasyonel hesaplara dayanan münasebetlerin gelmesini gerektirir. İnsanların zaman ve sürat anlayışları değişir; işler saat dakikliğine göre ayarlanır.”¹⁰⁸

Erol Güngör, İslam’a göre dünya hayatı ahiretin “mezraası” olarak kabul edildiği için, islamın insanları Allah’ın emrettiği istikamette çalışmaya, yasakladığı yoldan da kaçınmaya teşvik etmeyen, yahut buna engel olan bir sosyal düzeni hoş görmesine imkan olmadığını belirtmiştir. Güngör, İslamın istediği gibi bir dünya hayatını sağlamak üzere gerekli müesseseleri de getirdiğini ifade etmiştir. İslam’ın modern teknolojiye karşı takınacağı tavır elbette ona karşı çıkmak olmayacaktır. İslam ülkeleri, hemen istisnasız şekilde, modern teknolojiye intibak etmek gayreti içindedirler, ve bunda herhangi bir dini mahzurun bulunmadığını bilmektedirler diye ifade etmiştir.¹⁰⁹

Güngör’e göre, baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojinin getirdikleri, insanın önem verdiği değerleri (sanat,din,ahlak) zayıflatmaktadır. Manevi sahadaki bu gerilemenin silah yarışı, milletler ve sınıflararası düşmanlık, sefalet, zulüm ve işkence gibi belirtileri dünyamızın manzarası haline gelmiştir demektedir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.17-18.

¹⁰⁸ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s. 22.

¹⁰⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.75.

¹¹⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.74.

Güngör, teknolojideki hızlı değişim ile birlikte milletler arasındaki dengelerin de değiştirdini ve bunun olumsuz sonuçlar doğurabilecek boyutlara ulaştirdini ifade etmiştir. Artık dünya genelinde milli kaynakların çoğunun bu gelişmeye aktarıldirdini, ve ülkelerin kendilerini bu şekilde savunacak duruma geldirdini belirtmiştir. Teknolojinin hayatı kolaylaştirdiran birçok yönünün yanında insanlığı tehdit eden yanının da olduğunu ifade etmiştir. Güngör toknolojiyi iyiye kullananın da kötüye kullananın da insan olduğunu, nasıl ki kanser tedavisi ile binlerce insanın hayatı kurtarılmakta ise, nükleer silah ve bombalarla da binlerce insanın ölümünün gerçekleşirdirdini belirtmiştir.¹¹¹

Bu başlık altında da gördük ki, Güngör her zaman gelişime ve değişime açık görüşlü birisidir. Ancak hangi durumda olursa olsun milli ve manevi değerlerin korunması O'nun için en önemli kriterdir. Çok hızlı gelişen teknolojilerin toplumun manevi değerlerini bozabileceğini, bunun için bu değerlere daha özenli bir şekilde sahip çıkılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bölümün başında belirlediğimiz, Güngör'ün fikirleri doğrultusundaki on başlığı ifade etmeye çalıştık. Gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, bir düşünür olmasının yanında, milliyetçi, vatansever ve dini değerlere önem veren muhafazakar bir kişiliğe sahip birisidir. Dinimiz İslam'ın toplumun her alanında etkili olduğunu ve olması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Nasıl ki milli değerlerimize sahip çıkmamız gerekiyorsa, bu değerleri dinin dışında tutamayacağımızı, Dini duyguların hep var olduğunu ve olacağını belirterek, önemle bu değerlerin sağlıklı ve doğru bir şekilde topluma aktarılması gerektiğini belirtmiştir. Türk milletinin her dönemde bu manevi değerlere sahip çıktirdini ve çıkması da gerektiğini, ve geleceğe en güzel şekilde bu değerlerin aktarılmasının bizlere düşen bir görev olduğunu belirtmiştir.

¹¹¹ Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.34-35.

İKİNCİ BÖLÜM

EROL GÜNGÖR'ÜN İSLAM VE MEZHEP ANLAYIŞI

1. İSLAM VE İSLAM'IN UYANIŞ

Biz bu bölümde, Güngör'ün önemli iki eseri olan İslam'ın Bugünkü Meseleleri ile İslam Tasavvufunun Meseleleri kitaplarından seçtiğimiz başlıklar doğrultusunda tespitlerimizi ifade edeceğiz. Güngör'ün, İslam ve İslam medeniyetindeki olgularla birlikte mezhepler hakkındaki görüşlerini derlemeye çalışacağız. Çalışmamızın ve bu bölümün çerçevesini belirleyen din olgusu, yani İslam hakkında tanımlamalar ile Güngör'ün düşüncelerini aktarmaya gayret edeceğiz. Seçtiğimiz başlıkları ayrıntılı olarak ifade etmeye çalışacağız.

Dinler tarihçisi olan Ömer Faruk Harman'a göre, İslâm, hem ilk hem de son dindir. Özünü Allah'ın emir ve iradesine teslimiyetin oluşturduğu ve adını da bu özelliğinden alan İslâm, son peygamberin tebliğ ettiği dinin özel ismi olmakla birlikte (el-Mâide 5/3), tebliğlerinin esasını Allah'ın varlık ve birliğini tanıyıp O'nun iradesine teslim olma ilkesinin oluşturduğu daha önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin de adıdır. Hz. Âdem'den son peygambere kadar devam eden vahiy geleneğinde bütün peygamberlerin getirdiği dinin özünü İslâm, yani Allah'a teslimiyet kavramı oluşturmaktadır. Şu halde bütün peygamberler “Allah'ın dini, hak din, dosdoğru din, hâlis din” (Âl-i İmrân 3/83; et-Tevbe 9/33, 36; ez-Zümer 39/3) olarak adlandırılan İslâm'ı tebliğ etmişlerdir.¹¹²

Erol Güngör'e göre, İslamiyet akla hitap eden bir dindir ve bu din akli yetersiz olanları dini vazifelerle sorumlu tutmaz. O'na göre bu anlayış İslam dininin özünde mevcuttur; öyle ki Kur'an evrendeki herşeyin Allah'a ait birer ayet (işaret, delil) olduğunu ve insanların bu ayetlere vakıf oldukları ölçüde refah ve saadet bulacaklarını ısrarla belirtmiştir. Gerek Kur'an'da, gerek Peygamberimizin

¹¹² Ömer Faruk Harman, “İslam”, *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIII s.3.

hadislerinde ilimle ilgili teşvik ve takdir ifade eden sözleri toplayacak olsak, bunların eşine başka hiçbir inanç sisteminde rastlanamayacağını açıkça ifade etmiştir.¹¹³

Güngör, bir başka açıdan İslamiyet'i tanımlarken aynı zamanda da onun özelliklerinden bahsetmiştir; İslam Dini, evrensel bir din olmak itibarıyla, insanlar arasında ırk, soy, sosyal sınıf vb. farkları gözetmez. Allah'ın nazarında en kıymetli insan Allah'a -kulluk vazifeleri itibarıyla- en yakın olan insandır diye ifade etmiştir.¹¹⁴

Güngör'e göre, Allah'ın kulu olarak herkes eşittir. Bunlardan birinin diğerine üstünlüğü yoktur. İnsanlara farklı muamele etmek Allah'ın kanununa karşı gelmektir. Bu prensip sadece Müslümanlar için değil, bütün insanlar için geçerlidir. Bu yüzden her din ve mezhepten insanlar İslam ülkelerinde rahat ve huzur bulmuşlardır. Dine göre insanların, hem Allah'a hem de insanlara karşı sorumluluk sahip olduklarını ifade etmiştir. İnsan yaptığı kusurlardan dolayı, Allah'a veya insanlara karşı suç işlemiş olacağını ve herkesin yaptığından sorumlu tutulacağına göre, işlenen suçların hesabını vermek zorunda olunacağını belirtmiştir. Güngör, dinin her sahada ahlaki buyrukları olduğunu belirtmiş ve bunların özünü şöyle tesbit etmiştir: "İnsanın insana zarar vermemesi, herkesin birbirine faydalı olması. Bugün bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlak kaidelerinin hepsi dinde vardır."¹¹⁵

Ahlaki davranış esaslarının pek çoğu dinden gelmektedir diye belirten Güngör, dinin ahlaki hayatımızın yegane kaynağı olmadığını, ancak en büyük kaynaklarından birisi olduğunu, buradaki dinden kastedilenin de İslam dini olduğunu belirtmiştir. O'na göre, adalet ve eşitlik prensibi en güzel ifadesini İslam'da bulmuş ve insanların eşit doğduğu inancı dinin başlıca temelleri arasındadır. O'na göre, bütün insanların kökü bir anne ve babadan olduğu için, hiç kimse renk ve soy bakımından başkalarından üstün olduğunu iddia edemez. İnsanlar sadece sorumluluk çağında yapmış olduklarıyla iyi veya kötü sıfatına hak kazanırlar.¹¹⁶

Güngör, yaşadığı dönemin analizini en iyi şekilde yapan sosyologlarımızdan birisidir. Bu dönemde, yani yirminci yüzyılın ikinci yarısında İslam dünyasının

¹¹³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.72-73.

¹¹⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, 149.

¹¹⁵ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.116-117.

¹¹⁶ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.115.

içerisinde Batı medeniyetine karşı bir reaksiyon olduğunu ifade etmiştir. Aslında O'na göre, İslam dünyası her zaman Batı karşısında “gelenekçi” bir yapı sergilemiştir. Ancak değişen dünya düzeninde İslam dünyasının da modernleşmesi kaçınılmaz olmuş ve bunu gerçekleştirirken bir çok açıdan etkileşim yaşanmıştır. O, İslam dünyasının şimdiye kadar Batılı modellere karşı itiraz edemeyen ve sadece bunların İslam'a uygun düştüğünü, İslam'da da olduğunu söyleyerek benliğini korumaya çalışan durumdayken, kendi sistemlerinin daha üstün olduğunu iddia edebilecekleri duruma geldiğini belirtmektedir. İslam ülkeleri kendi kaderlerini kendi medeniyetlerinin üzerinde tayin etmeye kararlı görülmektedirler ve bu kararlılık bütün dünya bakımından çok ciddi neticeler doğurabilecek güçtedir. İslam ülkelerinin dünya üzerindeki konumu, yeraltı zenginlikleri, nüfusları ve sahip oldukları diğer özellikleri aslında bilinmesine rağmen, yakın zamana kadar hiçbir önem taşımamıştır. Ama sahip olduğu potansiyelin yeni dünya düzeninde önemli bir yer ettiği ortaya çıkmıştır. Güngör, bunun sonucu olarak da, İslam ülkelerinin dünya üzerindeki kendi konum ve kaderlerini, kendileri harekete geçirerek tayin etmeye karar verdiklerini ve sergiledikleri bu tutumun bütün dünya için önemli sonuçlar doğurabilecek duruma geldiğini belirtmiştir.¹¹⁷

Güngör, İslamın uyanışı ile ilgili önce farklı görüşlerden oluşan çeşitli yorumları tesbit etmiş ve bize aktarmıştır. O'nun, tesbit ettiği yorumlardan ilki, İslam'ın son yıllarda kazandığı önemin, bazı İslam ülkelerinde çıkan çeşitli doğal yer altı zenginlikleri ve dünyanın ardına düştüğü enerji krizlerine bağlı durumun oluşmasıdır. Bize aktardığı ikinci yorum, İslam ülkelerine empoze edilmeye çalışılan Batıdaki siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin, yani İslam'a alternatif olarak sunulan ideolojilerin iflasla neticelenmesidir. Çünkü, İslami hareketlerin özelliklerinden birisi çok merkezli oluşu, diğeri ise onun devamlılığıdır. Bu özellikleri İslam hareketinin sarsılmadan ve zayıflamadan devam etmesini sağlamıştır. Güngör'ün aktardığı üçüncü yorum ise; İslam dünyasındaki uyanışın aslında hiç de şaşırtıcı olmadığı, sırf Batılıların ve Ortadoğu'daki laik çevrelerin yanlış teşhisleri yüzünden bunun yepyeni bir hadise olarak gösterildiği üzerinde durulması olmuştur. İslam ülkelerinde modernleşme sürecinden önce etkili olamayan

¹¹⁷ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.17-18.

esnaf, zanaatkar, fakir köylü zümreleri eğitim ve öğretimin yaygınlaşmasıyla çocuklarını okutma fırsatı bulunca daha etkili olmaya ve geleneği yeni nesile aktarmaya başlamışlardır. Dolayısıyla İslam ideolojisini aktarıp organize edecek kalitede insanlar yetiştirmişlerdir.¹¹⁸

Güngör, İslamın uyanışındaki diğer sebepleri de bizlere şöyle izah etmiştir: “Batı tesirinin etkisinin iyice belirginleştiği dönemde iktisadi hayatta meydana gelen değişimlerde bazı kesimler refaha ulaşırken bazı kesimler yoksul kalmıştır. Bu durum ise İslam’ın eşitlikçi ve adalet sistemine ters düşmüştür. Ayrıca zengin kitlelerin lüks yaşantıları sonunda israf hayatı yaşamaları vicdanları rahatsız etmiştir. İktisadi değişim, sosyal değişmeye de sebep olmuş, din ve kültür çevrelerinden sökülüp büyük şehirlerde gecekondu hayatı yaşayan kitleler kültürel birikimlerini İslamiyet etrafında kurmaya çalışmışlardır. Bir başka açıdan İslam ülkeleri uzun süre Batı ülkelerinin hakimiyetinde kalmalarından dolayı batılıların müdahalesine maruz kalmışlardır. Bu durum da rahatsızlıkları bir kat daha artırmıştır. Ayrıca İslam ülkelerinde kurulan Batı tarzındaki hükümetlerin halkın ve ülkenin problemlerini çözemeyişleri de İslamın uyanışını hızlandıran sebepler arasında olmuştur.”¹¹⁹

Güngör’e göre, İslam dünyasındaki gözlenen son gelişmelerin bir veya birkaç ülkeyi ilgilendirmediği ve son derece köklü ve yaygın bir hareketi temsil ettiğini, İslam’ın uyanışı konusu bu ülkelerde hakim olan dünya görüşüne, idare tarzına, ekonomik ve sosyal organizasyona karşı ortak ve genel bir reaksiyonu dile getirmektedir. Bu reaksiyon yeni değil, tarihsel düzlemde örnekleri olan uyanış ve yenilenme hareketlerinin bir devamı olmuştur. O’na göre, bugünkü İslam dünyası modernleşme ile Batılılaşma arasında kesin bir ayırım yapılmayışının ortaya çıkardığı sıkıntılardan şikayetçidir. Çünkü İslamın yetersizliğini iddia ederek onun koymuş olduğu prensipler yerine Batı dünyası içinde geliştirilmiş sistemlerin, İslam’a alternatif olacak sistemler kurmak isteyenlerin başarısızlıkları, müslümanları yeniden düşünmeye sevk etmiştir. Tamamen Batılılar gibi olmalıyız diyen aydınlar karşısında,

¹¹⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.18-21.

¹¹⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.21-22.

şimdi İslam prensiplerinin daha sağlam ve kalıcı bir hayat tarzı getireceğine inanan aydınların daha tesirli hale geldiğini ifade etmiştir.¹²⁰

Güngör, ülkemiz gibi yeni sanayileşen devletlerde köylerden şehirlere büyük bir göçün olduğunu, bu göçle oluşan yeni çevrede insanların hem kendi kültürlerini kaybetmemek için mücadele ettiğini, hem de yeni bir çevrenin getirdiği kültürde yaşamaya başladıklarını ifade etmiştir. Tabiki O'na göre, bu olay sadece ülkemize has bir durum olmamıştır. Ama bu kalabalık insan topluluğunu ülkemizde bir arada tutan duygunun İslam olması ayrı bir olgu olarak kendisini göstermiştir. Bütün gecekondu mahallelerinde insanların kendileri tarafından yaptırdığı camilerin en güzel örnekleri olduğunu ve bu toplulukların geçirdikleri sosyal ve kültürel şoku atlatabilmek, kendi hayatlarına bir mana verebilmek için İslam dinine sınımsız bağlandıklarını belirtmiştir. Güngör, bu kültür şokunun sadece köyden şehire olmadığını, hatta ülkeden ülkeye olduğunu, ülkemizden binlerce insanın Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç ettiklerini, bu insanların gittikleri ülkelerle hiçbir ortak noktalarının olmamasının, bu kişilerin yine İslam etrafında toplanmasına zemin hazırladığını belirtmiştir. Dolayısıyla bu sayede yüz binlerce insan Türk ve Müslüman olmanın şuuru içinde kendilerini korudukları gibi, devletlerine de büyük destek olmuşlardır. Toplulukların İslamiyete bu kadar bağlanmasından dolayı, haliyle idarecilerin de İslam'a sempati duymalarına sebep olduğunu ifade etmiştir.¹²¹

Erol Güngör, İslam'ın doğduğu zamandan itibaren karşısında iki büyük kuvvetin olduğunu belirterek; bunların Sasani ve Bizans olduğunu ifade etmiştir. Sasanilerin kısa zamanda yıkılmasının ardından yerine İslam hakim olmuş, geriye sadece Hristiyanlığın temsilcisi Bizans kalmıştır. İslam'la onun mücadelesi sadece iki devletin değil, iki imanın mücadelesi manasına gelmiştir. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Hristiyan dünyası Müslümanlığa daima ciddi rakip olmuş, İslamiyetin gerilemesi ve ezilmesiyle kendi yükselmesini bir tutmuştur. Güngör'e göre, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devletinin yıkılması sonucu, İslam ülkelerinin bir çoğu Hristiyan devletleri hakimiyeti altına girmiştir. İşte İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ortaya çıkan gelişmeler maddi ve manevi esaretten sıyrılma hareketini (İslami uyanış) temsil etmiştir. Son yıllarda ise İslam Dünyası dünyanın diğer güçlerinin

¹²⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.22-24.

¹²¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.26-27.

karşısına müstakil bir kuvvet hüviyetiyle çıkma çabasında olmuştur. O'na göre, İslam yaşamakla kalmamış, üstelik birkaç yüzyıldan beri en büyük rakibi olan Batı medeniyetinin karşısına alternatif olarak parlamaya başlamıştır. Gerek Batıdan alınan sistemler, gerekse Batılılaşma esasına dayalı yerli sistemler hiçbir ülkede işe yaramamıştır. Bunun sebeplerinden bazıları bizzat din fenomeninde ve Batı medeniyetinin istikametinde, bazıları ise doğrudan doğruya İslam dininin özelliklerinden olmuştur.¹²²

Güngör, İslam toplumlarının kendini toparlamaya çalıştığını ve bu toparlama sonucunda yeniden yükselişe geçileceğini ifade etmiştir. İslam toplumlarında batıdan alınan sistemlerin tamamen uygulanamayacağı açıkça görülmüştür. Bu topluluklara uymayan ve çözüm bulamayan bu sistemlerden artık vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Güngör, İslam medeniyetinin birikimlerinin uygulandığı takdirde zaten kalkınma ve ilerlemenin olacağı görüşündedir.

2. ÇOKLUK İÇİNDE BİRLİK - İSLAM BİRLİĞİ- HALİFELİK

Erol Güngör'e göre, İslam aleminde İslam birliği ile milliyetçilik hareketleri aynı zamana denk gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın son yarısı ile yirminci yüzyılın başlarında dünyanın ve İslam aleminin siyasi durumu bunu açıkça ortaya koymuştur. Nitekim İslam aleminde milliyetçilik hem Batı ülkelerinin sayesinde, hem de onlara rağmen uyanmaya başlamıştır. Aynı dönemde Batının emperyalizmine karşı İslam birliği politikasının da etkili bir şekilde yürütüldüğü görülmüştür. Güngör her iki hareketin de birbirine zaman zaman destek olduğunu belirterek milliyetçilik ve hilafet akımlarının Batı'ya bir tepki olarak oluştuğunu ifade etmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde İslamcı politikalar ön planda iken, imparatorluğun yıkılmasıyla milliyetçiliğin ön plana çıktığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Milliyetçilik akımları İslam aleminin tek devleti olan Osmanlı'yı derinden sarsmıştır. Çünkü o dönemde İslam'ı siyasi ve kültür açısından tek temsil eden birlik Osmanlı devleti olduğu için Güngör, öncelikle Osmanlı devletinde gelişen olayları değerlendirmiştir.¹²³

¹²² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.27-45.

¹²³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.131-132.

O'na göre, Osmanlılar 1517'de Mısır'ı fethedince Halifeliğin Peygamber'den geçtiğine sembolik birer delil olan kutsal emanetleri İstanbul'a getirmişlerdir. Son Abbasi halifesi düzenlenen bir törenle dönemin padişahı Yavuz Selim'i halife olarak tayin ettikten sonra Osmanlı sultanları resmen Halife olmuşlardır. Ancak o dönemde Halifenin hem siyasi hem de dini bir otoritesi kalmamıştı. Zaten Güngör'e göre, İslam'da Halifelik hiçbir zaman Avrupa'daki bir papanın otoritesi gibi de olmamıştır. Çünkü Peygamber'in vefatı ile devletin başına gelen siyasi lider, o dönemde aynı zamanda Peygamber'in en yakınlarındaki güzide sahabiler olduğu için, dini konularda da hüküm verebilmişlerdir. Bu yüzden ayrı bir ulema bölümüne ihtiyaç duyulmamıştır. Daha sonra Emevi ailesinin devlet idaresini almasıyla Halife'nin dini bir otoritesinin kalmadığını belirten Güngör'e göre, zaten Emevi ailesi hükümdarları hiçbir zaman manevi bir itibar kazanamamıştır. Bu dönemdeki siyasi çekişmeler, dini otorite ile siyasi otoritenin birbirinden ayrılmasını kolaylaştırmıştır. O, Abbasi dönemine gelince Halifeliğin isim olarak yine durduğunu ama din işlerinin içtihad sahibi alimler tarafından yürütüldüğünü ve bu uygulamanın Osmanlı döneminde de aynen devam ettiğini belirtmiştir.¹²⁴

Güngör, Osmanlıların halifelik makamını aldıklarında siyasi olarak da İslam dünyasına sahip olduklarını, ancak İran'ın hem mezhep ayrılığı hem de Osmanlılarla siyasi meseleleri yüzünden bu nüfuzun dışında kaldığını ifade etmiştir. O'na göre, Osmanlı devletinin uzanamadığı uzak doğu ülkeleri de manevi olarak Halifelik makamına bağlılıklarını belirtmişler ve zaman zaman bu makamın kendilerini himaye etmesini istemişlerdir. Osmanlılar, halifelik makamını almadan önce olduğu gibi, aldıktan sonra da İslamiyet ve müslümanlara karşı samimi tavır sergilemişlerdir. Nitekim İslam tarihinde Dört Halife devrinden sonra İslam'a en çok bağlı sultanlar Osmanlı Sultanları olmuştur. Güngör, Osmanlıların ilk defa Avrupa'lı devletlerin müslüman toplumları Osmanlı'ya karşı kışkırtmaları sonucu Halifelik politikasını siyasi olarak kullandıklarını belirtmiştir. O'na göre, On dokuzuncu yüzyılda Rusya ve İngiltere dünyanın büyük güçleri haline gelmiş ve sömürgecilik politikalarını artırmıştır. O dönemde İslam dünyasında sadece Osmanlı bağımsız ve büyük topraklara sahip olduğu için, bütün Avrupalı ve diğer emperyalist devletler

¹²⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.132-133.

Osmanlının topraklarına sahip olmak için her türlü oyuna başvurmuşlardır. Güngör, bağımsızlık, milliyetçilik, özgürlük gibi kavramların Osmanlıyı parçalama politikaları olarak ortaya çıktıklarını, aslında Osmanlı devletinin kaderinin İslam dünyasının kaderiyle bütünleştiğini ifade etmiştir. Çünkü Müslümanların tek devleti yavaş yavaş paylaşılırken, diğer Müslüman devletler de sömürge haline getirilmeye başlanmıştır. Güngör, bunun için her türlü mücadeleyi veren son padişahlardan ikinci Abdülhamid'in, halifelik siyasetini kullandığını ve tarihte Pan-İslamizm veya İttihad-ı İslam adıyla bilinen birleştirici gücü savunduğunu aktarmıştır.¹²⁵

Güngör, Osmanlı padişahları Abdülaziz ve İkinci Abdülhamid dönemlerinde Avrupa emperyalizminin Osmanlı devletini olduğu gibi diğer İslam ülkelerini de hedef aldığı belirtmiştir. Bundan dolayı İslami bir birleşme ve dağılmayı önlemek için bu İttihad-i İslam politikasının üzerinde önemle durulduğunu ifade etmiştir. Bu politikayla Afrika'nın en ücra köşesinde bile Halife'ye bağlılık olmuş ve hutbeler okunabilmiştir. Ancak hem Avrupa'nın hem de özellikle İngilizlerin boş durmadıklarını ifade eden Güngör'e göre, İngilizler özellikle Hindistan ve Arap yarımadasında değişik politikalar uygulamışlar, Hindistan'da (o dönem Pakistan dahil) devamlı Osmanlı aleyhinde propagandalar geliştirmişler, hatta Halifeliğin Kureyş soyundan olması gerektiğini, haccın o kadar önemli olmadığını yaymışlardır. Cihadın da önemsiz olduğunu benimseyen Kadiyani mezhebini resmen desteklediklerini ve onları himaye ettiklerini belirtmişlerdir. O'na göre, İngilizler Hindistan'da hiç tasvip etmedikleri Selefîyecilik hareketini Arabistan bölgesinde desteklemişler, her bölgeye, hatta her kabileye göre politika geliştirmişlerdir. Osmanlı devletinin bütün bu mücadele ve politikalar karşısında dağılması önlenememiş ve dolayısıyla İslam dünyası dağılmıştır.¹²⁶

Erol Güngör, Türkiye için halifelik meselesinin 1924'te Ankara'daki Cumhuriyet hükümeti tarafından kaldırılmasıyla sona erdiğini belirtmiştir. Getirilen laiklik sistemi ile bu tamamen kalkmıştır. Ancak İslam ülkeleri -Türkiye hariç - laik sistemle yönetilmediği için günümüzde de İslam'a uygun devlet reisliği meselesini hala tartışmaya devam etmektedirler. Güngör, Halifelik denince hemen Peygamber'in halefi olarak görüldüğünü, oysaki hem tarihi hem de İslami açıdan

¹²⁵Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.133-136.

¹²⁶Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 137-141.

bakıldığında bunun böyle olmadığını belirtmiştir. Hz. Peygamber son peygamber olduğu için onun dini yönden halifesinin olmasının düşünülmemeyeceğini, aslında hilafet hakkındaki tartışmaların daha sonraları, siyasi olarak buhranların yaşandığı dönemde yayıldığını ifade etmiştir. Çeşitli fikirlerin ortaya atıldığını ve kitapların yazıldığını belirten Güngör, bu tartışmalar sonucunda sünni kesim Dört Halife denilen Hulefa-i Raşidin'den sonrakileri Halife olarak kabul etmemiş onları sadece siyasi devlet reisi olarak görmüştür. Sünni İslam kesiminde din işlerini idare eden ve sadece manevi otoritesi bulunan bir halifelik makamı olmamıştır. Çünkü İslam dinine göre vazife yapan her devlet reisi halife olarak kabul edilmiştir. Yani Güngör'e göre milli devletlerin varlığı İslam'a aykırı bir durum değildir. Osmanlı hükümdarlarının İslam dünyasında kazandığı itibar zaten onların İslam dinine göre vazife yaptıklarını göstermiştir. Hatta Fatih döneminden itibaren bütün İslam dünyası gözünü İstanbul'a çevirmiş ve alimler, sanatkarlar burada toplanmaya başlamış Osmanlı'nın liderliğini kabul etmişlerdir.¹²⁷

Güngör, İslam medeniyetinin en büyük üç milletinin Araplar, İranlılar ve Türkler olduğunu, bunların da kendilerine göre kültür ve yaşam şekillerinin farkedilecek derecede ayrı olduklarını ifade etmiştir. Tabiki bu durumun İslam açısından hiçbir sorun oluşturmadığını, hatta İslamın insanları bir millet haline getirme gibi bir çabasının olmadığını da ifade etmiştir. O, İslamiyetin kendisiyle çatışmadığı sürece örflere ve adetlere dokunmadığını, dolayısıyla bu şekildeki yaklaşım sayesinde milli kültürlerin varlığını rahatça devam ettirdiğini ifade etmiştir. Güngör, modern milliyetçilik ortaya çıkmadan önce İslam aleminin ümmet dayanışmasının mükemmel örneğini verdiğini, Osmanlı devletinin İslami devlet idealinin şimdiye kadarki en gelişkin örneği olduğunu belirtmiştir. O'na göre, on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren dünyayı saran milliyetçilik akımı Osmanlı'yı sarsmış ve bugünkü duruma getirmiştir. Osmanlı'da ilk milliyetçilik akımlarının Türk olmayan müslümanlar arasından çıktığını daha sonra da Türkler arasında yaygınlaştığını ve buna tepki olarak da İslam birliğini korumak isteyenlerin de kendi devletleri dahil bütün milliyetçi devletlere karşı çıktıklarını ifade etmiştir. Güngör, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarında çok sayıda milliyetçi

¹²⁷Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.141-146.

devletlerin ortaya çıktığını ancak birlik içindeki huzuru bulamadıklarını savunmuştur.¹²⁸

Güngör, İslam birliği fikrinin Arap milliyetçiliğinin önüne geçtiği takdirde bütün dünya Müslümanlarını içine alacak bir birlik olacağını ve bu fikrin aslında her zaman müspet karşılandığını ifade etmiştir. Fakat O, İslam birliği fikrinin karşısında en büyük engel olarak bugünkü hakim azınlık zümreleri görmektedir. Bugün İslam birliğinin oluşmamasının nedenleri arasında, bu ülkelerde yaşayan ve mevkisini kaybetmemek için her türlü fikre kapalı olan zümrelerin olduğunu ifade etmiştir. Türkiye dışındaki müslüman ülkelerin hem tam bağımsızlığı hem de yeterli siyasi ve askeri gücü olmadığı için bu birleşme fikirlerinin engellendiğini belirtmiştir.¹²⁹

Aslında İslam birliği denince ne anlaşıldığının bile netleşmediğini belirten Güngör, bu birliğin kurulması için Osmanlı gibi bir güce ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bugünkü İslam ülkelerinin hiç birisinin diğerlerini toplayacak güçte olmadığını belirtmiştir. Güngör'e göre, İslam birliği fikri her dönemde taraftar bulmasına rağmen hiçbir zaman siyasi sahada kendini tam manasıyla hissettirememiştir. Milliyet farklarını gözardı eden bir İslamcılık şimdiye kadar hep hakim milliyete karşı hoşnutsuzluğunu dile getiremeyen etnik azınlıkların ideolojisi olmuştur. O'na göre, bu azınlıklar güçlendiklerini hissettikleri zaman kendi milliyetçilik hareketlerini savunmuşlardır. Aslında son yüzyıllarda uygulanması için denenen bir çok sistem çökmüştür. Bunun için her yerde başarısız olan bu sistemlere karşı İslam'ın temel esaslarını alan bir birlik fikri gündemden düşmemiştir. Ancak bu büyük birliğin kurulabilmesi için hem yönetimdeki idarecilerin birbirleriyle münasebeti hem de toplumların birbirine olan münasebetleri çok önemli olmuştur. Güngör, yıllarca Türkler ile Araplar birleşmesin diye yapılan propagandalar yüzünden düşman gibi olan bu iki topluluğun, yeni yeni bir araya gelmeye başladıklarını ve İslam ülkelerinin Batı ve komünist birliklere karşı bir bütün olmalarının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Böylece İslam kültür ve medeniyeti birleşmesiyle beraber birlik şuuru içinde dayanışma ve ortak eserler vücuda getirme

¹²⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.151-153.

¹²⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.153-155.

imkanı bulmuştur. İslam medeniyetinin dini ve siyasi yönden birleştiği takdirde hem İslam ülkelerine hem de dünyaya huzur getireceğini belirtmiştir.¹³⁰

Bu bölümde gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, İslam birliğine çok değer vermiştir. Tarihi dönemler içinde bu birliği en güzel Osmanlının kurduğunu ve bunu din çerçevesi içinde yaptığını ifade etmiştir. Osmanlının yıkılmasıyla yeni kurulan müslüman devletlerin küçük parçalar halinde ayrıldığını ve sıkıntılar çektiğini belirtmiştir. Yeni dünya düzeninde hiç değilse manevi olarak İslam birliğinin olması gerektiğini ve gerektiğinde birbirlerine maddi ve manevi destek vermelerini istemektedir. Güngör, böyle bir birliğin yeniden kurulabilmesi için, Osmanlı gibi güçlü bir İslam devletinin olması gerektiğini savunmuştur. Siyaset üstünde bir din anlayışıyla bu birliğin kurulabileceğini ifade etmiştir.

3. İSLAM'DA MEZHEPLER VE TARİKATLAR

Bu başlık altında kurulduklarından itibaren devamlı görüş ayrılıklarına yol açan mezhep ve tarikatlerden bahsedeceğiz. Güngör'ün, bu konular hakkındaki, görüşlerini toparlayıp sunmaya çalışacağız. Toplumun her kesimini bir şekilde ilgilendiren bu konuların önemli olduğu kanaatindeyiz. Zaman zaman İslam toplumuna zarar verecek kadar olayların çıkmasına neden olan bu iki olguyu ifade etmeye çalışacağız.

Mezhep, “gidilen yol, tutulan yol, benimsenen görüş” anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan bir takım siyasi, itikadi, içtimai, hukuki ve benzeri olaylar hakkında muhtelif şahıslar kendi görüşlerini açıklamaya başlamışlar ve bu faaliyetler, zamanla gruplaşmıştır. İslam dininin itikadi ve ameli sahasında gruplaşan bu zümreler mezhep adıyla anılmıştır. Mezhep ya da fırka, Kur'an, Sünnet ve bu ikisinin anlaşılma ve dolayısıyla yaşama biçimine dayalı olarak ortaya çıkmış tezahürlerdir.¹³¹

Erol Güngör'e göre, İslam devletlerinde ilk dönemlerden itibaren yaşanan siyasi ve idari karışıklıklardan dolayı zamanla değişik görüşler ve mezhepler ortaya

¹³⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.155-166.

¹³¹ Ethem Ruhi Fırlı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir 2011, s.15-16.

çıkıştır. Zamanla bu görüşlerin etrafında büyük kitleler oluşmuş ve bu da ülkelerin huzursuzluk yaşamasına sebep olmuştur. Emevilerle başlayıp Abbasiler döneminde de devam eden bu kargaşanlıklar özellikle Şii- Batini hareketlerinde gün yüzüne çıkmıştır. Abbasiler'in mücadele ettiği dokuzuncu, onuncu ve on birinci yüzyıllarda sufiler sünni müslümanlığı savunmuşlardır. Hatta O'na göre, Abbasi döneminde idari kargaşanlıklara karşı çıkan reaksiyonlar o kadar karışmıştır ki, siyasi, iktisadi, sosyal ve ideolojik amiller ayırt edilemez duruma gelmiştir. Bu duruma gelmesindeki asıl sebebin ise, o dönemde herşeyin din olgusu üzerinden çözülmeye çalışılmasındandır. Güngör'e göre, Şiilik meselesindeki mücadele de ne kadarının inanç, ne kadarının iki Arap partisi arasındaki iktidar kavgası olduğu ayırt edilememiştir. Dolayısıyla bu çatışmaların sonucu olarak her iki tarafın dini görüşleri belirlilik kazanmıştır. Böylece bugüne kadar İslam tarihinde meydana gelen ihtilaflar ortaya çıkmış ve birçoğu karara bağlanmıştır. Fıkıh, kelam, tasavvuf, siyaset, felsefe gibi sahalarda hemen hemen tartışılmayan ve çözülmeyen konu kalmamıştır.¹³²

Güngör'e göre, İslam devletinde en önemli mezhep ayrışması, Abbasiler döneminde El-Me'mun'un (198-813) hilafet makamına gelip, Mu'tezile'yi resmi mezhep haline getirmesiyle olmuştur. Mu'tezile mezhebine bağlı olanlar Temel İslam inançlarının dışına çıkmamakla birlikte, bunların akılcı yorumları, Ehli Sünnet tarafından zamanla "bid'ati hakim kılmak" şeklinde anlaşılmış ve onların düşmanlığını çekmiştir. Güngör, El-Me'mun'un Mu'tezile'nin yanısıra, rasyonel Helenistik felsefenin tesirinde kalan "felasife" nin de İslam'da "nakl"i esas alanlar için büyük bir hoşnutsuzluk oluşmasına yol açtığını belirtmiştir. Ancak yine de bunlar, Şia taraftarlarının İslam'a yaptığı kadar zarar vermemiştir. Sünniler ve Şiiler arasında uzun yıllar yaşanan mücadele, Hilafet otoritesini çok fazla sarsmıştır. Böylesi bir ortamda elbetteki tarikatler de etkilenmekle beraber en çok Hanbeliler, Mu'tezile ve diğer akımlarla mücadele etmiştir. Güngör, El-Mütevekkil (847-861) döneminde "nakilci" ulemanın güç kazandığını ve Cehmiyye, Kaderiyye, Mu'tezile gibi akımlara karşı hilafete destek verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu dönemde hadis alimlerinin kelamcılara karşı büyük bir zafer kazanmış olduklarını ve devletin her kademesinden onları çıkarttıklarını ifade etmiştir. Hatta halifenin emri ile kelam

¹³² Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 144-147.

ve felsefe kitaplarının okunmasının ve basılmasının yasaklandığını ama bu tedbirlerin yine de toplum içerisindeki huzursuzluğu ve siyasi iktidarsızlığı gidermediğini belirtmiştir.¹³³

Erol Güngör, El-Mütevekkil'in ölümünden (247-861) Büveyhiler'in 945'te Bağdat'a hakim olmalarına kadar geçen dönem içinde siyasi kargaşanın bitmediğini hatta daha da arttığını belirtmiştir. Bu dönemlerde en önemli olaylardan birinin Basra'daki Zenci Köleler isyanı olduğunu diğerinin ise Karmati hareketi olduğunu, bu olaylardan, zenci köleler isyanının bir şekilde bastırıldığını ama Kartmati hareketinin uzun süre devleti meşgul ettiğini ifade etmiştir. Güngör, Halife'ye yapılan suikast teşebbüsleri ile toplumun tamamen zan altında bırakıldığını ve en büyük şüpheli olarak görülen Hallac'ın (Hüseyn bir Mansur) 309/922'de asılmasıyla Hanbelilerin Bağdat'ta baskılarını iyice artırdığını belirtmiştir. Hanbelilerin kendi görüşlerine aykırı olan her kesimi baskı altına almaya çalıştıklarını ancak buna rağmen Şiilerin hiç boş durmadıklarını ve her fırsatta Hilafeti ele geçirmek için çabaladıklarını, hatta Büveyhoğullarının ve Fatimilerin sonunda Abbasi topraklarında hakimiyetlerinin zirvesine çıktıklarını ifade etmiştir.¹³⁴

Hadis ehlinin dokuzuncu, onuncu ve on birinci yüzyıllarda Mu'tezile'nin yanında Helenistik felsefenin etkisindeki Felasife hareketiyle de mücadele ettiğini belirten Güngör, gerçekte filozofların dini tamamen reddetmediklerini ifade etmiş ama yine de dine bağlılıklarını şüpheli görmüştür. O dönemde birçok felsefecinin zındık ilan edildiğini, bunların bazılarının da, Peygamber'i sihirbaz ve büyücülere benzettiklerini belirtmiştir. Peygamber'e karşı Sokrat ve Eflatun'un felsefelerini savunan bu kişilerin, Peygamberlerin değersiz kitaplar getirdiklerini iddia ettiklerini ifade etmiştir. Güngör'e göre , kelmacılar felsefenin verdiği tesirle dini, bir ispatlar sistemi haline getirmişler, böylece dinde Kitap ve Sünnet'e dayanan iman yerine, aklın hakemliğine öncelik vererek büyük bir tehlike yaratmışlardır. Dolayısıyla onların açtıkları bu kapıdan her türlü yabancı inancın dine girebileceğini ve insanların imanlarından şüphe duyacak seviyeye gelebileceklerini ifade etmiştir. İşte

¹³³ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 147-148.

¹³⁴ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.148-149.

ilk sufilerin Hanbeli ulemadan çıkmasının ve bunlara karşı hakikatleri savunmasının sebebinin bundan dolayı olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

Güngör, tarikatı de mezheple aynı anlamda kullanarak “gidilen yol” diye tarif ettikten sonra, çağdaş bir İslam alimi olan Seyyid Hüseyin Nasr’ın, Şazelilerden aldığı benzetmeyi tasdikleyerek şu şekilde bize aktarmıştır: “Bir daire düşünün, bunun çevresi sayısız noktalardan meydana gelsin. Bu noktalardan merkeze sayısız yarıçaplar çizilebilir ve bu çizgilerin herbiri bu noktaları merkeze bağlar. İşte bu dairenin çemberi Şeriattır, bunun üzerindeki noktalar da bütün müslümanları temsil eder. Her bir noktadan merkeze giden yarıçaplar da Tarikatlerdir (yollardır). Zira dünyadaki insan sayısınca kuldan Allah’a giden yol vardır.”¹³⁶

Güngör, İslam tasavvufunu tarikatle eşdeğer görerek bunların dini bir yorum olduğunu belirtmiş ve bazı müslümanların Hicret’in ikinci ve üçüncü asırlarından itibaren fıkıhçıların şekilci yorumu ile Mu’tezile’nin akılcı yorumu karşısında, bunlardan farklı bir din anlayışını ortaya attıklarını, bu anlayışın zamanla yaşam biçimi haline dönüşerek sistemleştiğini ifade etmiştir. Güngör, bu anlayışın diğerlerinden bazı farkları olarak, Kur’an ve Hadis’te zahirden ziyade batına önem vermelerini, insanın Allah’tan geldiği gibi yine Allah’a gideceğini, ancak bunun için mutlaka ölümü beklemek gerekmediğini, nefsi tertemiz kılmakla ezeldeki birliğe daha hayatta iken dönüleceğini iddia etmek olduğunu, maddi şeyleri hor görmek ve bilgi yolu olarak da mistik sezgiyi kullanarak diğerlerini hiçe saymak olduğunu belirtmiştir.¹³⁷

Güngör, ilk dönemlerde Allah ile kul arasındaki münasebette, İslam ile Tasavvufun aynı manada kullanıldığını belirterek, aslında Harici ve İmamiler’in dış-siyasi davranışlarına göre hüküm vererek yarattığı dehşet ve kargaşanlık karşısında sufilerin dünyevi kavgalara sırt çevirerek bir tür reaksiyon gösterdiklerini ifade etmiştir. Güngör, ilk mutasavvıf olarak kabul edilen Hasan Basri’nin, müslümanların siyasi liderlere itaat etmeleri gerektiğini söylemekle birlikte her müslümanın vicdani olarak da sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerektiğini ve gerektiğinde devlet

¹³⁵ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 149-160.

¹³⁶ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.80.

¹³⁷ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.19-20.

büyüklerine nasihat edilmesini tavsiye etmesini de bunun bir göstergesi olarak belirtmiştir.¹³⁸

Erol Güngör, Tarikatlerin birer sufi teşkilatı olarak onların görüşleri çerçevesinde meydana geldiğini, dolayısıyla tarikatın gayesinin sufinin gayesi, sufinin gayesinin de genel çizgilerle Allah'ı bulmak olduğunu ifade etmiştir. Fakat onların, Allah'ı bulma dereceleri arasında farkların olduğunu, Allah'a ulaşmayı da bir müridin peşinden gidilerek gerçekleşeceğini savunduklarını belirtmiştir. Güngör, Gazzali (v.505/1111) hariç diğerlerinin şeyhsiz görünmeyen aleme ve Allah'a ulaşamayacağını ve hakikati bulamayacağını savunduklarını belirtmiştir. O, bu yüzden zamanla sistemleşen ve bir şeyhin arkasından görüşlerinin yaşatılmasıyla tarikatların ortaya çıktığını ve tarikat kurucularının çoğunun kendi hayatları içinde teşkilatlı bir birlik meydana getirmediklerini, genellikle tarikatın piri sayılan şahsın ölümünden sonra müridleri tarafından veya kendisinin yerine geçen kişiler tarafından oluşturulduğunu ifade etmiştir.¹³⁹

Güngör'e göre, tarikatlerin ilk örnekleri sekizinci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Başlangıç olarak ve ilk büyük mutasavvıfların etrafında toplanan kişilerin tam sistemli hale ne zaman geldiğinin belli olmadığını belirtmiştir. O'na göre, bu şekilde ilk sistemler Hıristiyanlarda, hatta daha önce Mitra dininde, Eski Mısır'da görülmüştür. Buralardan etkilenme olabileceğini ancak sufi tekkelerinin tamamen farklı çizgilerde geliştiğini ve bunları Hıristiyanlardan ayıran en büyük özelliğin, dünya hayatına kapalı olmayışları olmuştur. Tarikatlerin on ikinci yüzyıla kadarki gelişmelerinde iki önemli özelliğin dikkati çektiğini belirten Güngör, birinci olarak dervişlerin serbest meslek ve idari görevlerin dışında kalmadıklarını, ikinci olarak ise bir yere kapanmadan devamlı toplumun içinde gezerek irşad ve uyarma görevi yaptıklarını, ifade etmiştir.¹⁴⁰

Erol Güngör şeriat ve tarikat arasındaki farkın da genelde ahiret inancından ve dayandıkları kaynaktan olduğunu ifade etmiştir. Şeriat açısından, dünya ahiretin tarlası olduğu için, insan bu dünyada yaptıklarının karşılığını, mükafat veya ceza olarak göreceğini, çünkü dinde hesap gününe ayrı bir önem verildiğini belirtmiştir.

¹³⁸ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.54-55.

¹³⁹ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.82-88.

¹⁴⁰ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 89-90.

Güngör'e göre, Müslüman bir kişi elbette bu dünyada nasıl bir hazırlık yapacağını Kur'an ve sünnetten öğrenmektedir. Oysaki bazı sufiler ahiret hesabını hemen hemen kaldırmıştır. Allah'ın huzuruna çıkması için ahireti beklemeye gerek duymamakta, her an Allah'la karşı karşıya olduğunu, yaptıklarının doğru ile yanlış olduğunu yine de onunla Allah arasında anlaşılacağını savunmakta olduklarını ifade etmiştir. O'na göre, aslında bu görüşün Peygamber'i dolaylı olarak aradan çıkarmak olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir. "Meşhur sufi Harraz, Peygamber'e hitaben "Afedersin" demektedir, "Allah'a olan aşkım sana olan sevgimi unutturuyor". Sufi mantığı ile bu düşünce bir yönden doğrudur. Elbette Allah'a karşı olan durumumuz başka bir kişiyle karşılaştırılmaz. Ancak sünni bir müslüman inancına göre, Allah'ın insanlara olan hitabı Peygamberler vasıtasıyla olmaktadır. O inançta Peygamberlerin bile direk Allah'la muhatap olmaları sözkonusu değildir. Sünni bir müslüman için Peygamber dinin temellerindedir. Buna rağmen sufi (şeyh) biri Dini ve Allah'ı anlayabilmek için Peygamber'i mutlak ihtiyaç olarak görmemektedir." Güngör'ün bir başka fark olarak gördüğü konu ise, ulemanın kaynak olarak kitabı, şeyhlerin ise kaynak olarak kalplerine başvurmaları olmuştur. Bu konunun hem uygulamada hem de tatbikatta önemli farklar yarattığını, medresenin kontrolünde olan büyük şehirlerde tekke ile medreselerin birbirine yakın olduğu için pek sıkıntı olmadığını, böyle olmayan yerlerde ise tekkelerin her türlü batıl itikat ve putperestlik uygulamalarına şahit olunduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

Güngör, medrese ile tarikatlerin arasında diğer bir fark olarak da inanç ve ayinlerin farklılığını görmektedir. Çünkü medreseler yazılı kaynaklara (Kur'an ve yazılı sahih kaynaklar) sahip oldukları için inanç ve ayinlerinde değişikliğin olmadığını, oysa tarikatler sözlü kaynaklarla aktarıldığı için bir nesil sonrası bilgilerin efsaneye dönüştüğünün çok görüldüğünü belirtmiştir. Bunun içindir ki, tarikatlerin sahih olduklarını ispatlamak için, silsilelerini Peygamber'e ve onun seçkin sahabesine dayandırdıklarını ve örnek olarak da Mevlana Celaleddin'in büyük atası Hz. Ebubekir, Hacı Bektaş ise İmam Ali soyundan, yani bütün tarikatlerin

¹⁴¹ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.90-93.

pirlerinin Hz. Peygamberin öğrettiği ve icazet verdiği kişilerin olduğunu savunduklarını ifade etmiştir.¹⁴²

Güngör, onuncu ve on birinci yüzyılların inanç kaosu içerisinde sünni müslümanlığın merdeseler sayesinde çıktığını, sufiliğin de bu kaostan kurtulduğu zaman büyük ölçüde durulduğunu ve sünnilige çok yakın bir karakter kazandığını belirtmiştir. Elbetteki bu kargaşanın düzelmesinde siyasi olayların da etkili olduğunu, medrese ile tekke arasında bir çeşit uzlaşmanın meydana geldiğini, hatta yan yana ve iç içe yaşadıklarını izah eden Güngör'e göre, Sünni doktrin evliyanın kerametini tanımış, ancak bu kerametın şer'i delil olmayacağını da net bir şekilde açıklamıştır. Tekkeler de kendilerinin şeriat içerisinde kalacaklarını bildirmişlerdir. Hatta sünni İslam'a en uzak görülen Bektaşilik bile şeriatı esas almıştır. Birçok tarikatlere Alevi denmesinin asıl sebebi onların silsilelerini Hz. Ali'ye dayandırmalarından kaynaklanmıştır. İslam'daki tarikat hareketlerinin de Selçuklu hakimiyetinden itibaren sünni müslümanlığa aykırı unsurlardan büyük ölçüde temizlendiklerini ifade etmiştir.¹⁴³

Güngör'ün ifadesiyle bizim büyük evliyalarımız ve dolayısıyla büyük tarikatlerimiz hep Selçuklu döneminden kalmadır. Anadolu'nun fethedildiği tarihlerden Bursa'nın fethine kadar geçen zaman, dağınık olan Türk birliklerinin toparlanma hazırlıklarıyla geçmiştir. Aslında Türk kabilelerini birleştiren en önemli unsur İslam olmuştur. İslamla birlikte şehirleşmelerin de başlamasıyla Türkler tamamen İslam'ın savunucusu ve İslam medeniyetinin unsuru olmuşlardır. O, İslamiyet'in birleştirici gücüyle birleşen Türklerin, Anadolu'nun tamamen Türk yurdu haline getirilmesinde, tarikatlerin önemli bir rol oynadıklarını belirtmiştir. Güngör, Türklerin Anadolu'ya geldikleri zaman, Bizans hakimiyeti altında olan bu toprakların, dağınık etnik grupların yaşadığı yerler olduğunu ve dini olarak bir birlikteliğin de olmadığını belirtmiştir. Türklerin de geldiği zaman hepsinin müslüman olmadığını, bazılarının Şaman, bazılarının Müslüman bazılarının da Şii tesirinde ayrı gruplardan oluştuklarını, zamanla şehirli müslümanların çoğunun Hanefi olmak üzere sünni mezhebi benimsediklerini ifade etmiştir. Ancak doğudan sel gibi akarak gelen Türklerin, nasıl olursa olsun Bizansa karşı Müslüman Türklerin

¹⁴² Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.202-204.

¹⁴³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 34-37.

yanında olduklarını belirten Güngör, bu kurulan din ve dil birliğinin, düşmana karşı tek vucut olunmasını sağlayan en önemli faktörlerin başında medrese ve tekkelerin (tarikatler) geldiğini belirtmiştir.¹⁴⁴

Güngör, gerçek manada Anadolu'nun birliğini tarikatlerin oluşturduğunu, fakat bunun da yine medreseler sayesinde gerçekleştiğini belirtmiştir. O, medreselerin, toplumun birer mihenk taşı ve yazılı bilginin kaynağı olduğunu, tarikatlerin ise bilginin şahıstan şahısa, gönülden gönüle geçen bir sistem olduklarını izah etmiştir. Dolayısıyla ana kaynak olan şeriattan ayrılıp ayrılmadığını öğrenmek için standart olan medreselerin ölçü olarak kullanılması bu yüzdendir diye ifade etmiştir. Güngör, Tarikatlerin, birleştirdiği Türk kitlelerine, sadece din birliği değil dil birliği de sağladığını ifade etmiştir. Bu kitlelerin komşuları olan Rumlara karşı hem kültürlerini hem de dillerini koruduklarını ve Selçuklular döneminde esas din ve dil bağlarına dayanan bir millet birliğininin oluşmasınınin tarikatler sayesinde olduğunu belirtmiştir. Mevlana, Yunus, Hacı Bektaş, Hacı Bayram gibi mürşitler, Kutalmışoğlu Süleyman şah'tan, Alaeddin Keykubad'a kadar siyasi ve askeri liderler sayesinde Anadolu Birliğininin sağlandığını ve günümüze kadar geldiğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

Bu bölümde izah etmeye çalıştığımız kadarıyla Güngör, medrese ve tarikatleri detaylı analiz etmiştir. Her iki kurumun da kuruluşundan işlevine ve topluma kazandırdıklarına dikkat çekmiştir. O, hayatın içerisinde olan bu kurumları karşılaştırmış ve bizlere sunmuştur. Ayrıca toplumların mezhep ve tarikatleri meydana getirdiklerini ve onlara değer verdiklerini ifade etmiştir. Kaynaklarının Kur'an ve Sünnet olmasını ve sağlam kaynaklardan beslenen bu kurumların da toplum zararına olmayacağını belirtmiştir. Medrese ve tarikatlerin toplumların yaşam tarzını oluşturması açısından dinin ayrı bir zenginliği olduğunu ifade etmiştir.

¹⁴⁴ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.197-202.

¹⁴⁵ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.202-204.

4. SELEFİYE VE MODERNİST İSLAMCILAR

İslam toplumu içerisinde kendisine yer bulmuş bazı akımlar çıkmıştır. Bu akımlar büyük kitlelerin yönlendirilmesinde bazen çok etkin roller almışlardır. Güngör, mezhepler ve tarikatler ile ilgili görüşlerinin yanında, sonradan çıkan modern akımlar hakkında da fikirlerini belirtmiştir. Bu başlık altında O'nun, Selefiyye ve Modernist İslamcılar hakkındaki görüşlerini aktarmaya gayret edeceğiz.

Güngör, İslam ülkelerinin kalkınması ve modernleşmesi gibi konularda İslam'ı hesaba katmayan hatta İslam'ın engel olduğunu düşünen bir kısım aydınların olduğunu belirtmiştir. Ayrıca aydınları radikal muhafazakarlar ile modernist veya uzlaşmacılar diye iki grupta ele almış ve bu iki grubun da Batı'nın etkisinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Güngör, radikal muhafazakar dediği grubu hakikatte muhafazakar olmaktan ziyade reaksiyoner görmektedir. Yani bunların mevcut olan bir geleneğin muhafazasını değil, günümüze ulaşmamış olan gelenekleri diriltmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Modernistleri ise, bunların da İslam açısından dünyaya bakmak yerine Batı medeniyetinin prensiplerine göre İslam'ı yorumlama yoluna gittiklerini aktardıktan sonra, bu grupların gerçekte hem İslam'a hem de Batı düşüncesine yabancı olduklarını ifade etmiştir.¹⁴⁶

Bu kısımda İslam'ın içinden çıkan ve büyük bir genelinin tasdiklemediği iki görüşten bahsedeceğiz. Bunlardan birisi Selefiyecilik, diğeri ise Modernist İslamcılar grubudur.

Ethem Ruhi Fırlalı'ya göre, Selefiyye akımının bir diğeri adının Ehl-i Sünnet-i Hassa; Sahabe ve tabiun mezhebinde bulunan fukaha ve muhaddisunun yolu demektir. Hicri üçüncü yüzyıl başlarında teşekkül eden bu zümrenin yolunun, Kur'an ve Sünnet yolu olduğu ifade edilir. Yani Selefiyye, Kur'an ve Sünnet'te belirtilen esaslara, akıl ve rey'e müracat etmeksizin ve te'vile başvurmaksızın olduğu gibi inanmaktır.¹⁴⁷

Güngör , özellikle genç aydınlar arasında taraftar bulan ve radikal olarak gördüğü Selefiyyeci'lik anlayışı ile ilgili bizlere düşüncelerini aktarmıştır. O'na göre, Selefiyyeci adı verilen ve İbn Teymiye'yi üstad kabul eden bu zümrenin, İslamiyet

¹⁴⁶ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.179-180.

¹⁴⁷ Fırlalı, a.g.e. s.131.

diye anladıkları olgunun, aslında sonradan İslamiyet'e katılan ve dinin özüyle bağdaşmayan inançlar bütünüdür. Dinin esas öğreticisi Peygamber olduğuna göre, esas olanın onun bize kadar gelen öğretileri olması gerekmektedir. Güngör'e göre, dinin saf ve orjinal halini en güzel şekilde uyguladıkları için, bütün müslümanlar Asr-ı Saadeti örnek almaya çalışmışlardır. Ancak Selefiyeciler her şeyi o döneme uydurmaya çalışmaktadırlar. Selefiyeciler modern hayatın çeşitli sahalarını İslam'a göre yorumlamak ve düzenlemek yerine, Asrı Saadette olduğu gibi bir din ve cemiyet hayatı uygulamaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden ilk olarak dini inanç ve ibadetlerde Asrı Saadette olmayan bütün şeyleri tasfiye ile işe başladıklarını belirtmiştir.¹⁴⁸

Güngör, Selefiyeci anlayışın-özellikle Türkiye'de- genç kitlede etkili olduğunu ve gençlik çağının ruhuna uygun düştüğünü belirtmiştir. Çünkü bu gençlerin en önemli etkilenme sebebi olarak, birçoğunun bu hareketin eserlerini dahi okumamış olmalarını ve kendi dinlerinin temel değerlerini de bilecek eğitimlerinin olmamasını görmektedir. Bunlar en bariz olarak eski nesilleri ve uygulamaları beğenmedikleri için dini uygulamaları da beğenmemektedirler. Güngör'e göre, Müslümanların en önemli görevlerinden birisi hiç şüphesiz dinlerine giren hurafe ve batıl inançlarından onu temizlemektir. Aksi halde yeni yetişen bilgisiz gençler, son derece radikal olan ve herşeye şiddetle karşı çıkan Selefiye akımına kapılmak durumunda kalacaktır. Güngör, Selefiyecilerin Suudi Arabistan'daki Vehhabi İslam anlayışına sempati duyduklarını ve siyasi rejime karşı olduklarını, çünkü hanedanlara dayanan monarşileri İslamiyet'e uygun bulmadıklarını belirtmiştir. O, bu grubun sadece bir bölgede değil hudutları aşan bir anlayışla her tarafa ulaşmaya ve fikirlerini yaymaya çalıştıklarını ifade etmiştir.¹⁴⁹

Güngör, İslam ülkelerinde oluşan başka bir aydınlar grubunun da Modernist İslamcılar olduğunu belirtmiştir.

Modernist İslamcıları akademisyen Mehmet Akif Aydın şöyle tanımlamıştır: "Modernist İslamcılar, genel olarak klasik yapının ve özellikle hukuki kurum ve kuralların olduğu gibi korunmasını istememektedirler. Batı tipi modernleşme yerine

¹⁴⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.180-181.

¹⁴⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.181-182.

gerek adli yapıda gerekse uygulanan hukuk kurallarında İslami birikimin yeni bir şekle kavuşturularak muhafaza edilmesini savunmaktadırlar.”¹⁵⁰

Erol Güngör’e göre, bu kesim aydınlar, İslam ile modern medeniyeti bağdaştırmak gayreti içerisinde olmuşlardır. Diğer bir ifade ile, modern medeniyetin ilim ve teknolojiye, hatta sanat ve edebiyatta meydana getirdiği değerleri büyük ölçüde benimsemekte, İslam ülkelerinin de bunları benimseyeceklerini ve hatta bunlara değer katacaklarını düşündüklerini belirtmiştir. O, Modernistlerin de tıpkı Selefiyeciler gibi Batı’nın üstünlüğünün yarattığı şok ile dinin esaslarından taviz vererek yenilikçi bir tavır sergilediklerini ve özellikle Batı medeniyetinin üstünlüğüne büyük değer verdiklerini ifade etmiştir. Güngör, bu düşünceye sahip olanları, İslam açısından Batı medeniyetini yorumlamak yerine, Batı açısından İslam’a baktıkları için, İslam’ı modern göstermek gayretiyle yetersiz ve geçersiz bir inanç ortaya çıkarmaya çalıştıklarını belirtmiştir.¹⁵¹

Güngör, Batı medeniyetinin tesirinin İslamcı olmayan modernistlerde de olduğunu belirtmiştir. O’na göre, modernistlerin, Türkiye için tavsiye ettikleri önerileri, bir zaman sonra bizzat Batı toplumu içinde şiddetli reaksiyonlara yol açmış, yirminci yüzyılın ortasından itibaren de huzursuzluk kaynağı olarak görülmüş önerilerdir. Güngör’e göre, örnek gösterilen, teknolojik medeniyet karşısında milli kültürlerin kıymeti anlaşılincaya kadar, bu kültürler büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.¹⁵²

Güngör, bu tür akımların rağbet görmeme sebebi olarak, müslüman aydınların sorunlarını özgür bir iradeyle değil de Batı’dan öğrendikleriyle çözmeye çalıştıklarını, getirdikleri önerilerin de çoğu zaman müslüman halkın duygularını rencide etmesini görmektedir. O, bu aydınların yeni ve verimli yorumlar getirmeleri gerekirken, İslam’ı Batı’ya benzetmeye çalışmalarından dolayı ilgi görmediklerini, örneğin camilere sıra koyup secdeyi kaldırmak istemeleri, musıkı koymak istemeleri hatta namazda okunan surelerin her mahalli dilde okunmalarını istemeleri gibi davranışları görmektedir. Güngör’e göre, İslam’ın esaslarıyla doğrudan doğruya çatışan bu uygulamaların halk gözünde onları, müslümanlığı bozmaya memur

¹⁵⁰ Mehmet Akif Aydın, “İslamcılık”, *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s.68.

¹⁵¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.182.

¹⁵² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.183.

edilmiş ajanlar gibi görmelerine neden olmuştur. Bizzat kullandıkları reform kelimesi bile rahatsızlık meydana getirmiştir. Çünkü dinde reform denince İslam'ı değiştirmek algılanmıştır. Modernistler de kendilerini tam manasıyla anlatamadıkları için büyük halk kitleleriyle bir türlü barışamamışlardır.¹⁵³

Güngör'e göre, modernistlerin bir başka özelliği de İslam konusunda bilgilerinin eksikliği olmuştur. Bu kişiler laik kurumlarda yetişmiş ve din-dışı konular üzerinde yetişmişlerdir. Ancak dini de dünyayı da bırakamadıkları için toplumla sorun yaşamışlardır. O'na göre, aslında bu kişiler dinsiz kalmak istememişler ama severek katılacakları bir cemaat hayatı da bulamamışlardır. Kendi başlarına uygun bularak ileri sürdükleri görüşlerini ise, tahsil görmüş muhafazakarlar çürütmüşlerdir. Böylece reformculuk denen hadise dini bilenlerle bilmeyenler arasındaki bir mücadele manzarası kazanmıştır. Güngör'e göre, reformcuların başarısız olmalarının bir diğer sebebi de onların din hayatının dışında kalmaları olmuştur. Dolayısıyla Caminin dışındaki kişilerin içeridekiler hakkında tavsiyelerde bulunması çok garip karşılanmıştır. O, Müslümanların da bu insanları gerçekten kendilerine katılmak isteyen imanlı kişiler olduğuna inanmadıklarını, onların kendilerini cemaatten üstün görerek dini kendi modellerine göre uydurmak isteyen kişiler olarak gördüklerini belirtmiştir.¹⁵⁴

Bu başlık altında görülmektedir ki Güngör, dine zarar veren ve kendi menfatleri için dini kullananları eleştirmiştir. İsmi ne olursa olsun dini istismar eden akımlara karşı çıkmıştır. Adlarına reformcu diyerek bazı kişilerin, dini beğenmediklerini hatta Peygamber devrindeki din anlayışını beğenmeyerek asıl onu değiştirmeye çalıştıklarını da ifade etmiştir. Çünkü tesbit edilen bu akımların dini değil, kendi çıkarlarını ve hizmet ettikleri çevrelerin çıkarlarını düşündüklerini ve İslam'a karşı olanlara bağlı olduklarını, bundan dolayı hiçbir zaman toplum tarafından benimsenmediklerini belirtmiştir. Güngör, gerçekten dine hizmet eden akımların da olduğunu belirterek, bunların her zaman kabul gördüklerini aktarmıştır.

¹⁵³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.183-184.

¹⁵⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.184-185.

5. İSLAM'DA TASAVVUF

Erol Güngör' n önem verdiği konulardan birisi de İslam'da Tasavvuf konusudur. Bu konu ile ilgili yazılarının yanında, bir de kitabı vardır. İslam Tasavvufunun Meseleleri adlı kitabında bu konuya detaylı bir şekilde değinmiştir. Biz de bu başlık altında özellikle yazmış olduğu bu kitabından faydalanarak, O'nun fikirlerini aktarmaya çalışacağız.

Tasavvufun bir çok değişik tanımının olduğunu belirten Güngör, birkaç tanımını Şöyle ifade etmiştir: "Tasavvuf kafanda ne varsa atmak, elinde ne varsa dağıtmak ve önüne ne gelirse yüz evirmemektir. Tasavvuf iki Őeydir; bir istikamete bakmak ve bir istikamette yaşamak. Bir başka tanım olarak da, Tasavvuf İslam mistizminin adıdır." Güngör'e göre, bazı Müslümanlar, Hicretin ikinci ve üçüncü asırlarından itibaren özellikle fıkıhçıların Şekilci yorumu ile Mu'tezile'nin akılcı yorumu karşısında, bunlardan farklı bir din (islam) anlayışı ortaya atmıŐlardır. İŞte Güngör' n tarif ettiği bu anlayış, zamanla sistemleŐmiŐ ve hayat tarzı olmaya başlamıştır. O'na göre, Tasavvufi anlayışın en belirgin özelliklerinden bazıları, Kur'an ve hadiste zahirden ziyade batına önem vermek; Yaratana ile yaratılan arasında varlık itibariyle ayrılık bulunmadığını kabul etmek; İnsanın Allah'tan geldiği gibi yine Allah'a gideceğini, ancak bunun için mutlaka ölümü beklemek gerekmediğini, nefsi tertemiz kılmakla ezeldenki birliğe daha hayatta iken dönüleceğini iddia etmek olmuştur.¹⁵⁵

Güngör, İslam'daki tasavvufla ilgilenen ilk sufilerin – Ebu Zer Gıfari (v.31/651) gibi- esas karakterlerinin zühd ve takvada ileri olmalarıyla dikkat çektiklerini ve bu insanların maddi hayatı hiçe sayan, dünyevi varlıklardan uzaklaŐtıĐı Allah'a daha yakın olacaklarını düşünen kişiler olduğunu belirtmiştir. Aslında onların, bu özelliklerini Peygamber'den aldıklarını, çünkü İslam Peygamber'i imkanı olmasına rağmen maddiyata önem vermemiŐ, Allah yolunda harcamıŐ ve teşvik etmiş, hatta nefesine hoş gelen her Şeyden uzak durarak örnek olmuştur. Güngör, sufi kelimesinin ve onunla birlikte tasavvufun hicri ikinci yüzyılda ortaya çıktığını, dolayısıyla ilk sufilerin daha çok zahid kimseler olduğunu ifade etmiştir. O, İslam'ın ilk dönemindeki mutasavvıfların özelliklerinin de bunu

¹⁵⁵ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.15-19.

gösterdiklerini belirtmiştir. Örneğin yaşanan dönem itibariyle Hariciler ve İmamilerin dış - siyasi hareketlere göre hüküm vermelerine karşılık, sufiler tamamen içe(maneviyat) dönük bir anlayış geliştirmişlerdir.¹⁵⁶

Güngör, ilk mutasavvıf dönemine damgasını vuran kişinin Hasan Basri (v.110/728), olduğunu, ve O'nun müslümanların siyasi liderlere itaat etmeleri gerektiğini savunurken, aynı zamanda iktidardaki şahıslara da gerektiğinde nasihat edilmesini tavsiye ettiğini aktarmıştır. Hasan Basri'nin görüşleri ve savunduğu gerçeklerin her hangi bir Ehli Sünnet aliminden farklı olmadığını belirten Güngör, Mutasavvıf olarak O'nun farkının, nefis muhasebesi yoluyla günahahtan kaçınmayı öğütlemiş olması ve insanlara dünyaya aldanmamalarını tavsiye etmesini görmüştür. Güngör, Hasan Basri'nin dünya için ahireti satan zarar eder, ama ahiret için dünyayı satan ise ikisini de kazanır görüşünü örnek vererek, ilk sufilerin genelde büyük alim ve zahidlerden çıktığını ifade etmiştir.¹⁵⁷

Güngör'e göre, tasavvufun zühd döneminde sünni itikadı ile herhangi bir çatışması olmamıştır. Dokuzuncu yüzyıldan sonra zühd anlayışı daha çok mistik bir karakter kazanmaya başlamış ve sistemleşmiştir. O'na göre, bu dönemin en meşhur simaları arasında Zünnün-ı Mısri (v.245/861), Bayezid-i Bistami (v.261/875) ve Cüneyd-i Bağdadi (v.298/910) vardır. O'na göre, Cüneyd-i Bağdadi'nin döneminde artık tasavvuf zühd safhasını aşmış, mistik doktrinler teşekkül etmeye başlamış, hatta bazı sufiler fıkıhçıların yolunu beğenmemeye ve kendi doktrinlerini ispat etmeye çalışmışlardır. Onlar İslam'ı kendilerinin daha doğru anladıklarını savunmaya başlamışlardır. Güngör, Sufiler şeriatin dışında değil ama onunla birlikte onun ötesinde bir yorum getirmeye çalışmışlar ve zamanla şeriatin tanımını bile değiştirmişler diye ifade etmiştir.¹⁵⁸

Güngör, sufilik hareketinin İslam anlayışına aykırı düşen yanının, kontrolsüz olarak yapılan şahsi yorumlar olduğunu belirtmiştir. Şeyhlik ve pirlilik iddia eden kişiler normal insanların sahip olmadığı özellikleri ve bu özelliklerle insanlar arasında hakimiyet kurmak için olağanüstü şeyler üretmeye çalışmışlardır. Şeriatte

¹⁵⁶ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.54-55.

¹⁵⁷ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.55-56.

¹⁵⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.58-63.

olduğu gibi rasyonel delillere değil sezgisel gclere itibar etmişler, onun içindir ki tarikatler belli zümrelerin muhatabı olarak kalmıştır.¹⁵⁹

O'na göre, sufiler, zamanla kendilerinin İslam'ın dışında olmadıklarını ispat için çok çaba sarf etmişlerdir. Zira ulema, bazı yorumlarından dolayı onları zındık ilan etmiştir. Bu suçlamaların dışında kalıp sufilikle İslam'ın bir istikamette olduğunu isbat için en çok gayret gösteren alimin Gazzali (.505/1111) olduğunu belirten Güngör, hatta O'nun Peygamber'den sonra gelen en büyük Müslüman olarak anıldığını belirtmiştir. Çünkü Gazzali, İslam tarihinde din anlayışı bakımından dönüm noktası olmuştur. Ayrıca Gazzali'nin hayatının ilk dönemlerinde büyük bir fıkıh alimi olması onun fikirlerinin benimsenmesine çok fayda sağlamıştır. O'na göre, Gazzali'nin diğerlerinden farkı, İslam'da sünnilik ve tasavvuf veya şeriat ile tarikat diye iki ayrı görüşü uzlaştırması değil, bu ikisinin bir olduğunu göstermesi olmuştur.¹⁶⁰

Güngör, tasavvufun İslam tarihinde oynadığı önemli bir rol olarak, İslam fetihlerinin duraklama döneminde kitlelerin İslam'a girmesinde katkılarının çok olduğunu belirtmiştir. O'na göre, tasavvuf ile snniliği birleştiren Gazzali'den sonra, tasavvuf adeta resmi bir mahiyet kazanmış ve böylece ulemanın desteğini de almıştır. Bunun sonucu olarak da çok büyük kitleler müslümanlığa girmişlerdir.¹⁶¹

Güngör'e göre, tasavvuf, bu yeni kitleler içinde bir çeşit halk dini gibi olmuştur. Göçebe aşiretler yazılı bilgiye dayanmadığı için, eskiden kalma birçok inançlarını da buna katmışlardır. Tarihimizde "Horasan Erleri" veya "Erenler" denilen kimseler Asya'dan gelenlere tasavvufi İslam anlayışını yaymışlardır. Büyük bilgi sahibi kişiler olmamasına rağmen, sufi hareketlerin yoğun olduğu Horasan'dan öğrendiklerini başkalarına aktarmışlardır. Gebeleri etkilemiş ve onlara nufuz etmişlerdir. Hatta halk dini olan bu tasavvuf anlayışında, bazen dini esaslara uymayan uygulamalar da grlmştir. O'na göre, halk tasavvufu medrese ile irtibat kurmadığı yerlerde, dış tesirlere karşı kendini koruyamamış ve yanlış inanişlara yol açmıştır. Bunlarla medrese çok mücadele etmiş ve kazandığı yerlerde sükuneti

¹⁵⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, 35-36.

¹⁶⁰ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.63-67.

¹⁶¹ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.150-152.

sağlamıştır. Ancak medresenin ulaşamadığı yerlerde günümüze kadar süren değişik inanışlar tesir etmiş ve din açısından büyük problemler olmuştur.¹⁶²

Güngör, Türklerin Anadolu'ya çok kalabalık topluluklar halinde geldiklerini ve bu insan selinin birliğini sağlayacak en önemli unsurun din olduğunu, bu din birliğinin de, dervişler ve tarikatler sayesinde oluşturulduğunu ifade etmiştir. Türklerin vatanlarından başlayıp Avrupa'ya kadar olan yolculuklarında devamlı sınır uçlarında ordu tasavvufuyla birlikte hareket etmiştir. Buralarda ve hareket halinde oldukları yerlerde çeşitli şekillerde devamlı tasavvuf görülmüştür. Nasıl ki Bizans-Türk sınırında olduysa, Türkler Avrupa'ya geçtikten sonra Rumeli sınırında da Türk dervişlerini görmek mümkün olmuştur.¹⁶³

Güngör'e göre, Tasavvuf, Anadolu'nun Türkleşmesinde, İslam'ın daha ileriye gitmesinde ve Türklerin birliğinin sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde tersine dönerek büyük olayların çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü tasavvuf yarı-göçebe ve cahil kitlelerde etkili iken, şehirleşen medeniyette dışarda kalmıştır. O'na göre, İslam medeniyetinin kurulması için yerleşik düzene geçilmek zorundaydı ki, bunu da medreselerle yapmıştır. Selçuklu döneminde önemli medreseler kurulmuş ve insanların dini ve toplumsal ihtiyaçları bu şekilde karşılanmıştır. Öyle ki tasavvuf liderleri de medreselerden yetişmiş ve medreselere yakın olan tasavvuf anlayışı halk tarafından benimsenmiştir.¹⁶⁴

Güngör'e göre, medrese ile tekkenin birbirine zıt düşmelerinin neticesinde, Şiiliğin yarattığı veya faydalandığı siyasi kargaşanlıklar baş göstermiştir. Bunun tersi olarak da, İslam tarihinde tasavvuf ile sünnilüğün uzlaşmasının en önemli sonucu olarak Şiiliğin nüfuzu kırılmıştır. İslam uleması tasavvufu kabullenmesi ile Şii-Batıni harekete en ağır darbeyi vurmuştur. Daha önceleri mistik ihtiyaçları için Şiiliği kabul eden kitleler sünni müslümanlığa akın akın girmişlerdir. Güngör, bunun bir sebebi olarak da sünni inancı temsil eden devlet otoritesinin olmasını belirtmiştir. Sünni anlayışla kaynaşmış –Mevlevi, Bayrami, Nakşi gibi- tasavvuf hareketlerinin Türk sünni devletlerinin birliklerine çok katkıları olmuştur. Güngör, tasavvufun gelişimi ile ilgili olarak, dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sistemli bir hale

¹⁶² Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.152-153.

¹⁶³ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.153-154.

¹⁶⁴ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s. 154-155.

geldiğini, on dördüncü yüzyıl ortasına kadar hem eliti hem de kitleleri yakından ilgilendiren bir hayat nizamı olduğunu belirtmiştir. On beşinci yüzyıldan sonra ise düzenin bir parçası olduğunu, dolayısıyla yaşanan siyasi veya diğer olaylardan hem etkilendiğini hem de etkilediğini ifade etmiştir.¹⁶⁵

Güngör, tasavvufun dönemlerinden bahsederken, ilk dönemde (zahidler), Arap-İslam devletinin düştüğü dünya lüksüne karşılık, zahidlerin dünya malının gelip geçici olduğunu, dünyanın değersizliğini, ahiretin çetin olduğunu ve Allah'ın gazabının şiddetli olduğunu anlatarak yaşananlara karşı bir çeşit reaksiyon gösterdiklerini belirtmiştir. O, tasavvufun ikinci döneminde ise reaksiyonun asıl sebebinin, akılcı kelamcılarının dini dünyevi ve akli bir sistem gibi yorumlamalarına karşı, onu dıştan ziyade içe ait bir mesele haline getirmelerini görmüştür. Böylece mistik tasavvuf İslam cemaatinin imanını kurtarmak üzere bir teşebbüs yapmıştır. Tasavvufçular, Kelamcılarının felsefenin de tesiriyle her şeyi akılla çözeceklerini savunmaları üzerine, aklın ispatlarına karşı imanın hakikatlerini savunmuşlardır.¹⁶⁶

Güngör'e göre, tasavvufun İslam kültürüne yaptığı en büyük olumsuzluk, en kaliteli zihinleri, en parlak zekaları kültür hayatının dışına çekmesi ve onları kısırlığa mahkum etmesi olmuştur. Örneğin Gazali bütün sosyal sorumluklarını bırakarak uzlete çekilmiş, kendisinden ilim bekleyen öğrencilerini terkederek ömrünün geri kalan kısmını tekkede geçirmiştir. Bizim Türk büyüklerimizden Mevlana ise, büyük bir müderris iken bütün kitaplarını yakmış ve tekkeye çekilmiştir. Güngör, İslam tarihinde sufilerin imanları ve ahlakları, tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir diye belirtmiştir. Gerçek şu ki, hepsi müslüman mistiklerdir; hepsi de İslam kültürü içinde yetişmişlerdir. Bizim sanatımıza, edebiyatımıza olduğu kadar dini düşüncemize zenginlik getirmişlerdir. Onlar kültür mirasımıza büyük katkılar sağlamışlardır. Güngör, İslam tasavvufunun sonuç olarak, kaynağında ve seyri esnasında yabancı tesirler almış olsa bile esas itibarıyla, İslam karakteri taşıdığını ve medeniyetimizin bir parçası olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁷

Erol Güngör, medeniyetimizin bir parçası olarak gördüğü tasavvufi hareketleri, dinin dışına çıkmadığı durumlarda benimsemiştir. Nefsi çıkarlar elde

¹⁶⁵ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.155-157.

¹⁶⁶ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.158-162

¹⁶⁷ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, s.163-181.

ederek dine zarar verilmesi durumunda zararlı görmüş ve karşı çıkmıştır. Yine de aşırıya gidilmemesini belirterek, medrese ile bütünleşmesini daha makul görmüştür. Tasavvufun, kaynağında ve gelişme aşamasında yabancı tesirlerin etkisinde olmasına rağmen, esas itibariyle İslam karakteri taşıdığını ve medeniyetimizin bir parçası olduğunu belirtmiştir. O, Tasavvuf'un, İslama zenginlik kattığını ve medeniyetin gelişmesine faydalı olduğunu ifade etmiştir. Toplumun değerlerine her zaman saygı duyan Güngör, yaşamın içinden çıkan bu değere de saygı duymuştur.

6. İSLAM , AYDINLAR VE ALİMLERİN PROBLEMLERİ

Erol Güngör, toplumun değerlerine önem verdiği gibi, toplumu yönlendiren kişilere de önem vermiştir. Toplum için ürettikleri fikirlerin önemini bilen Güngör, bu kişilerin sorunlarıyla da ilgilenmiştir. Güngör, aydınların yaşadıkları toplumlara duyarsız kalmamalarını ve görüşlerinde tarafsız olmalarını yani duygularını düşüncelerine karıştırmamalarına ayrıca önemsemiştir. Bu başlık altında Güngör'ün, aydınlar ve alimlerle ilgili hem görüşlerini hem de tesbit ettiği bu grupların sorunlarını aktarmaya çalışacağız.

Güngör, aydını tarif ederken “Aydın olmak bir çeşit meslek gibidir” demektedir. Nasıl ki her mesleğin kendine göre kuralları, namus ve haysiyeti var ise, aydın olmanın da kuralları ve ahlakı olduğunu belirtmiştir. Meslekler arasında sorumluluk sırası yapılacak olursa aydınların ön sıralarda olması gerektiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı aydınların hem ahlak disiplinine hem de zihin disiplinine sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Güngör, aydınların en belirgin özelliklerini dünyaya bakışlarının büyük kalabalıklardan farklı olması gerektiği şeklinde görmüştür. Aydın, bir meselede karar verirken şahsi olarak düşünmez, onun hakikat olup olmadığını araştırır ve kalabalığın koşuşturduğu yere gözü kapalı gidemez, önce kenara çekilir olup bitenleri analiz ettikten sonra, doğrularına göre hareket eder diye ifade etmiştir. Güngör'e göre, aydınların bir başka özelliği de düşünce ve heyecanı birbirinden ayırt etmesi, dolayısıyla aydınların hiçbir zaman fikirlerine sevgi ve nefreti karıştırmamaları ve taraf tutmamaları olmasıdır.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s. 441-444.

Güngör'e göre, diğer ülkelerde olduğu gibi yeni kalkınan bizim Türkiye'de de yüksek tahsil gören genelde yüksek tabakanın çocukları olmuş ve bunlar hem ailelerinde, hem tahsilleri boyunca Batılı değerlerle yetişmişlerdir. Onların gözünde İslamiyet okumamış halk kitlelerine mahsus çağ dışı bir gelenekten ibaret olmuştur. Dolayısıyla bu kesimlerin bir an önce okuyup bu gelenekten kurtulmaları düşüncesinde olmuşlardır. O'na göre, fakir ve gariban halkların çocukları okudukça aradaki tezatı bizzat kendileri görmüşler, ülkelerinde yaşanan sefaletin kendilerinin sefaleti olduğunu, kötülenen kültürlerin kendi kültürleri olduğunu ve ezilenlerin aslında kendi aileleri olduğunu görmüşlerdir. Eskilerin metodu yerine tam tersi olan halkla birlikte kalkınma ve halkı kurtarma fikri yerleşmiş ve bugün milli kültürün içinden gelen ve ona sahip çıkan köklü, geniş, büyüyen bir aydın kitle ortaya çıkmıştır.¹⁶⁹

Güngör, aydınların ikiye bölünmesinin İslam devletlerinde, Batı'dakinden çok farklı sonuçlara yol açtığını ifade etmiştir. Batı'da Katolik kilisesi aydınlar üzerindeki etkisini kaybetmesine rağmen kendi gücünü yitirmemiş, her şeye rağmen günümüzde olduğu gibi zenginliğini korumuş ve bu zenginliğini adeta bir devlet gibi kullanıp sistemli bir şekilde teşkilatlanmıştır. Güngör'e göre, medreseli aydın, hangi görevde olursa olsun ya devletin belirlediği kaynakla geçiniyor ya da vakıf gelirleriyle geçiniyordu. Ayrıca toplumda sosyal konumları da çok yüksek seviyedeydi. Hepsinin tek görevi, İslam'ın şan ve şerefini yüceltmek ve onun en iyi şekilde uygulanmasını sağlamaktı. Ancak Güngör'e göre, İslam'da bir kilise sisteminin olmamasından dolayı devletin desteğini çekmesiyle medreseli aydınlar çok zor durumda kalmışlardır. Batılılaşma hareketlerinin başlamasıyla mevkiilerini kaybeden medrese aydınları, sosyal ve iktisadi olarak hep gerilere atılmışlardır.¹⁷⁰

Güngör'e göre, yönetimi ve halkı müslüman olan bir devlette aydınlar çok itibar görmüşler, dolayısıyla Osmanlı Aydınları her bakımdan nüfuzlu kimseler olmuşlardır. Osmanlı medeniyetinin önemli bir parçası oldukları ve bu medeniyetin de Avrupa'dan kudretli olduğu dönemlerde onların hiçbir sıkıntıları olmamıştır. Fakat şartlar değişip meseleler onların bilgi ve görgülerini aşacak boyutlara ulaşınca, fikirleri ve yaptıkları müdahaleler işe yaramamaya başlamıştır. İşte bunun sonucunda

¹⁶⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.195-196.

¹⁷⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.172-173.

kendilerinden ayrı yerlerde çözüm aranmaya başlayınca, ve savundukları sistem geri plana atılınca, medreseli aydınlar, hem itibarlarını kaybetmişler hem de kötülüğün kaynağı olarak görülmeye başlanmışlardır. Güngör, Medreseli aydınların devlet otoritesine karşı büyük bir imtihan verdiklerini, ama neticede yenildiklerini belirtmiştir. Özellikle Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de bütün tahsil laik esaslara bağlandığı için, medreseli aydınının hem geçim kaynağı kurumuş hem de yeni sosyal düzende kendine yer bulamamıştır.¹⁷¹

Güngör, din eğitimi alan ve sadece görevi din ile ilgili hizmet olan aydınların, devlet desteğinden mahrum bırakılmasının onların ölümü manasına geldiğini belirtmiştir. O’na göre, aydınların diğer geçim kaynağı olan vakıflar da, yabancıların eline geçtiği için oradan da kaynak kesilmiştir. Tekkelerin kapatılması ve tarikat faaliyetlerinin yasaklanması ile pek çok medreseli aydın tamamen perişan olmuştur. Ayrıca yapılan olumsuz propagandalarla da toplum gözünde tamamen itibarları silinmiştir.¹⁷²

Erol Güngör, aydınlar arasında olan eski-yeni kavgasını, alaylı- mektepli olarak değerlendirmiştir. Aslında bu iki grubun da Türk halkının manevi liderliğini üstlenmek iddiasında bulduklarını belirtmiştir. Bir tarafta çağımızın sorunlarıyla baş edebilecek şekilde yetişmiş bir din adamı kadrosu, diğer tarafta ise durgun ve reaksiyoner bir dini temsil eden, bir başka kadro. Ancak her iki grup da bu yarışı kazanmak için, kendi başarılarıyla değil, ötekinin eksikliklerini ortaya çıkararak kazanma çabasında olmuşlardır. O, eskilerin sayıca çok ve sosyal olarak köklü olmasına rağmen, yeni denilen grubun şansının daha yüksek olduğunu belirtmiştir.¹⁷³

Güngör; İmam- Hatip okullarında, Yüksek İslam Enstitülerinde, İlahiyat Fakültelerinde yetişen ve çoğunlukla genç olan bu kişileri (mektepli) eskilerden iki önemli noktada ayırmıştır. Birinci özellik olarak aldıkları eğitimin içinde hem dini hem de “laik” denen okullardaki ilim ve fen derslerini görmeleri, böylece çağın getirmiş olduğu ilim ve teknoloji hakkında da bilgileri olmuştur. İkinci özellik ise, onların sosyal ve kültürel çevre itibarıyla çok değişik deneyimler kazanmasıdır. Çünkü mekteplinin yetiştiği yerler şehirler olmuştur. O’na göre, bu çevrelerde kılık

¹⁷¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.174-175.

¹⁷² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.175-176.

¹⁷³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.186-187.

kıyafetten inançlara kadar değişik her çeşit insanlar bulunmaktadır. Haliyle mektepli din adamı, karşısında kendi görüşünden kişilerle muhatap olduğu gibi, hiç dinle ilgisi olmayan kişilerle de muhatap olmuştur. Güngör'e göre, her türlü görüş ve eleştirilerle karşılaşan bu kişiler, devamlı zihinlerini açık tutmak ve kendilerini geliştirmek zorunda kalmışlardır.¹⁷⁴

Güngör, bu iki noktadan dolayı, mektepli ve alaylı aydınların aralarında gözle görülecek şekilde farkların olduğunu ifade etmiştir. Aslında O, alaylı dediği grubun okumamış cahil kişiler olmadığını, onlara alaylı denmesinin bugünkü bildiğimiz okul gibi yerlerden değil de, hususi hocalardan, cami derslerinden veya tarikat gibi kapalı cemaatlerden yetişen kişilerden oluşmasından dolayı bu ismi aldıklarını belirtmiştir. Güngör, alaylı tabirinin bir hafife alma olmadığını, tam tersine bu zümrelerin her zaman minnetle anılan manevi bir ordu olduklarını belirtmiştir. Onlar, müslüman toplumun sıkıntılı günlerinde bütün işlerini en güzel şekilde yürütmüşlerdir. O, Eski-Yeni kavgasının Türkiye'de İslamiyet'in geleceği bakımından öneminin sadece kimin hangi mevkileri alacağı değildir. Alaylı hocalar halkın içinde oldukları için tesirleri daha fazla olmuştur. Bu yüzden ülkede dini meselelerde söz sahibi onlar olmuştur. Fakat son dönemlerde bunun şekli değişmiştir. Dolayısıyla bu iki grup arasındaki mücadele devam edecektir. Çünkü son dönemlerde mektepli din adamları gitgide çoğalmakta ve etkileri artmaktadır. Güngör bu konuyla ilgili yaptığı tespitinde, bütün mekteplilerin kusursuz olamayacağını, bütün alaylıların da zararlı olamayacağını, önemli olanın bir zümre değil, bir prensip olduğunu belirtmiştir. Prensibin de dinde otorite mevkilerine geçecek kimselerin bugününün meselelerini üstlenebilecek bir eğitimden geçmeleri olduğunu savunmuştur.¹⁷⁵

Güngör, modern içtihatlarla en büyük engellerden birisini klasik din tahsili görmüş, "ulema" sınıfı ve onları takip eden kitle olduğunu belirtmiştir. Din konusunda çok titiz davranmalarına rağmen, yine en büyük zararı onlar vermiştir. Güngör'e göre, ulemanın kendisini geri çekmesiyle, herkes din konusunda söz sahibi olmaya başlamış ve her türlü yanlış görüşler ortaya çıkmıştır. Öyleki Türkiye'de eski yazı bilenler bile kendilerini otoriter olarak görmeye başlamış ve işin ilginç yeni

¹⁷⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.186-188.

¹⁷⁵ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.186-191.

yetişen nesil de bunları gerçekten alim zannetmişlerdir. Hatta ulemanın geri plana çekilmesiyle, iktidarda olan siyasetçiler bile din reformcusu olmuş ve müctehid gibi davranmaya çalışmış bunun sonucu olarak da, İslam cemaati ile siyasetçilerin aralarındaki mücadele sonucunda hem dine hem de topluma çok zarar verilmiştir. Güngör, Ulemanın son dönemlerde taklide saplandığını ve bir türlü oradan çıkamadığını belirtmiştir. O'na göre, Türkiye'nin ilk dönemlerinden itibaren ulemanın yaptığı tek icraat modernistleri sadece tekfir etmek (kafirlikle suçlamak) olmuştur.

Güngör, Müslümanların sadece otorite kabul ettikleri zümreyi dikkate aldıklarını, Ulema yerine içtihat edip fetva verenlerin aslında hiçbir işe yaramadığını ve halk tarafından kabul edilmediğini belirtmiştir. Fakat buna rağmen ulemeden boşalan bu eksikliği hayatın doldurduğunu ifade etmiştir. Örneğin banka için bir fikir üretilmemiş ama zamanla banka sistemi her kesimi içerisine almıştır. Banka için bir fetva bulamayan toplum, bu defa kendi iç sesine göre hareket etmiş ve dinine uygun duruma getirmeye çalışmıştır. Bu da insanların tek başına bir yol tutmasına sebep olmuştur. Güngör, bir an önce ulemanın kendini toplamasını ve boşlukta olan dini hükümlerin çözümünün sağlanmasını istemektedir.¹⁷⁶

Erol Güngör, insanlarda din duygularının çok kuvvetli olduğunu, dolayısıyla yapılan her hatada din dışında kalmanın olmayacağını, onun için hüküm veren ulemanın bunu dikkate almaları gerektiğini belirtmiştir. Herhangi bir konuda yapılacak hata yüzünden hemen insanların dinden çıkması konusunun en son akla gelecek şey olması gerektiğini, çünkü en ağır dinsizlik suçlamasının bile insandan din duygusunu silip atamayacağını ifade etmiştir. O'na göre, Din duygusu o kadar kuvvetlidir ki, dinsiz olmak hiç de kolay değildir. Dünyada çok nadir dinsiz insan bulunmaktadır. Çünkü her kesimin şu veya bu şekilde bir dini inancı vardır. Onun için insanlar açısından bu kadar değerli bir duygunun yolunu tıkamak ve içtihatları durdurmak kesinlikle olmayacak bir durumdur. Güngör, din adamlarının dinin bir sosyal müessese olduğunu hesaba katmadıkları zaman yanlışlar yaptıklarını belirtmiştir. Ancak bu düşüncelerin sadece bizim din adamları arasında olmadığını, Batı'da da böyle bir durumun olduğunu belirten Güngör; Batı'daki Hristiyan

¹⁷⁶ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.201-204.

kilisesinin bizdeki dinin tesirinden daha fazla olduğunu, ancak değişen sosyal durumlar sonucu etkilerinin azaldığını ifade etmiştir. Her iki bölgede de dinin tesirinin gelişen sanayi ortamı ve teknoloji gibi sebepler yüzünden azaldığını ve her hareketin din ile ilgili iken, şimdi değişen modern dünyada dinin alanının daraldığını ifade etmiştir.¹⁷⁷

Erol Güngör'e göre, bu durumda din ulemasına daha çok görev düşmektedir. Çünkü ezeli ve ebedi olan dini duyguların yeni gelişen modern dünyada tekrar yorumlanması ve hayatımıza en güzel şekilde aktarılması gerekmektedir. O, İslam'ın ilme olan teşviklerini hatırlatarak, İslam dininin, diğer bütün sistemlerden üstün olduğunu ifade etmiştir. Güngör, böylesi yüce bir dinin davasını da, yine önden giden insanların sürdürmesi gerektiğine işaret etmiştir. Müslüman aydınlar, din adamları, alimler, mütefekkirler, sanatkarlar gibi bu zümrelerin üzerlerine düşen sorumluluğun bilincinde olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Toplumun içindeki her kesimin de dinine hizmet etmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

7. İSLAM'DA MEDRESE VE PROBLEMLERİ

Medresenin İslam tarihine ve medeniyetine çok büyük katkılar sağlamış bir eğitim kurumu olduğu bir gerçektir. İslam toplumunun değerleriyle kurumsallaşmış ve gelişmiş bir sistemdir. Güngör de bu sisteme hem önem vermiş, hem de başarılı bulmuştur. Biz de bu başlık altında medreseyi ve problemlerini Güngör'ün görüşleri çerçevesinde aktarmaya çalışacağız.

Medreseyi, akademisyen ve siyasetçi olan Nebi Bozkurt (v. 2017) şöyle tarif etmiştir: “Medrese, İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adıdır. Sözlükte “ okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders kökünden bir mekan ismidir. İlk medresenin nerede ve ne zaman kurulduğuna dair birçok farklı görüş bulunmaktadır. Medrese denilince daha çok, Alparslan'ın ve ardından oğlu Melikşah'ın veziri olan Nizamülmülk tarafından Nişabur ve bilhassa Bağdat'ta açılan Nizamiye Medreseleri akla gelmektedir.”¹⁷⁸

¹⁷⁷ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.204-206.

¹⁷⁸ Nebi Bozkurt. “Medrese”, *DİA*, İstanbul 2003, C.XXVIII, s.327-327.

Akademisyen Mehmet İpşirli ise medreseyi şöyle açıklamıştır: “Osmanlı döneminde İslam eğitiminin temel kurumunu medreseler oluşturmaktadır. Fiziki şartları, mimari özellikleri, programı ve temsil ettiği zihniyetle çok önemli gelişmeler bu dönemde olmuştur. Medrese bu dönemde sıbyan mektebinden üniversiteye kadar denk olan, İslami kimliği sebebiyle sadece Müslümanların devam ettiği bir eğitim kurumu özelliği taşımaktadır.”¹⁷⁹

Erol Güngör, Medreselerin İslam medeniyetinde önemli yerinin olduğunu ve bu medeniyete çok katkısının bulunduğunu belirtmiştir. Birçok özelliği bakımından medreseyi, bugün bile en mükemmel sistemlerden birisi olarak gören Güngör, bugünkü gibi, çeşitli ilim sahalarında öğrenci yetiştirecek kadar ihtisas kazanmış kimselerin kendilerine talip olan öğrencilere sistemli bilgi vermesi esasına dayanan bir kurum olarak ifade etmiştir. Güngör, bu sistemde öğrencinin kendi seçimini yaparak istediği hocadan, istediği dersi aldığını, aldıkları dersi dilerse başka bir yerdeki hocadan da devam edip biterebildiğini ve imtihanların da bir hoca tarafından değil bir heyet tarafından yapıldığını aktarmıştır. Böylece son derece verimli bir akademik rekabetin geliştiğini ve yüksek seviyeli bir eğitim sistemi ile alimler yetiştiğini ifade etmiştir.¹⁸⁰

Güngör, bazı kimselerin medreseyi başlı başına kötülük unsuru olarak gördüğünü, bazılarının ise medresenin bozulmasının başlıca gerilik sebebi olarak gördüklerini tesbit etmiştir. O’na göre, medresenin asıl problemi, öğretimin muhtevasıdır. Ortaçağda İslam medreseleri rasyonel bir eğitim yaptırırken, Avrupa eğitim sisteminden üstündü. Fakat daha sonra Avrupa’da modern ilmin temelleri atılırken, İslam medreseleri gerilemeye başlamıştır. O’na göre, On altıncı yüzyıla kadar medreselerde “ilahiyat öğretimi”nin yanında “akli ilimler” ve bunlara ait pratikler de gösteriliyordu. Ancak bu yüzyıldan sonra, devletin genel durumuyla da beraber medreselerin nakli ilimlere sapanıp kalması gerilemesine sebep olmuştur. Aslında bu gerileme sadece Osmanlı medreseleriyle ilgili değil, İslam medeniyetinin

¹⁷⁹ Mehmet İpşirli, “Medrese”, *DİA*, İstanbul 2003, C.XXVIII, s.327-333.

¹⁸⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.37-38.

bütünü itibariyle durgunluğa ve daha sonrada çöküntüye başlamasından kaynaklanmıştır.¹⁸¹

Güngör, aslında bizim Osmanlı medreselerinin, İslam dünyasındaki medreselerden geri olmadığını, onlarla denk olduğunu belirtmiştir. Ancak Osmanlı medreselerinin akli ilimleri on altıncı yüzyılın sonlarına doğru bırakmalarının yanlışlığını da vurgulamıştır. Batı dünyasının bizden üstün bir medeniyet haline gelmesine yol açan yeni keşiflerin ve modern ilim hareketlerinin olduğunu ve O dönemde Osmanlı devletinin güçlü olması ve sosyal sıkıntı çekmemelerinden dolayı bu gelişmelere uzak kalmaları olarak değerlendirmiştir. Medresenin bir müessese olduğunu ve her müessese gibi, insanlar vasıtasıyla hayat bulmakta olduğunu belirten Güngör, medreselerin gerilemesinde medreseli aydın zümresinin rolünün gözardı edilemeyeceğini ifade etmiştir. Avrupa Hristiyan eğitim müesseselerinin kendilerini yenilemesine rağmen, bizdeki medreselerin kendilerini değiştirmediklerini, hatta kendilerine rakip olarak yeni bir sistemin görülmesiyle toparlanmaya çalıştıklarını, ancak düzelmeye karar verdiklerinde artık eski mevki ve rollerini kaybetmiş olduklarını belirtmiştir. Güngör'e göre medreselerin donması ve çağ dışı kalmasından sonra yeni aydınların gelmesi çok zor olmuş, hatta henüz çağımızın gereklerine göre yetişmiş ve halkla bütünleşmiş bir aydın zümresi oluşmamıştır.¹⁸²

Erol Güngör, medreselerin İslam'ın yayılması ve doğru öğrenilmesi konusunda çok katkısının olduğunu belirtmiştir. Medrese kurumunun zamanla toplumsal ve siyasi nedenlerle gerilediğini, ancak bunun sebebinin medreseler olmadığını, onu zamana göre geliştirmeyen insanlar olduğunu ifade etmiştir. Bu büyük kurumları sistem olarak beğenmesine rağmen eksiklerinin olduğunu da belirtmiştir. Güngör, toplumun her alanıyla faydalandığı bu kurumları değerli görmüştür.

¹⁸¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 39-40.

¹⁸² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 40-44.

8. İSLAM HUKUKUNUN MESELELERİ

Erol Güngör, yaşadığı dönemde İslam'ın en önemli meselelerinden biri olarak, hem İslam'a hem de modern hayata uygun bir hukuk sisteminin olmamasını görmektedir. Bu konu ile ilgili hem yazılarında hem de kitaplarında görüşlerini bildirmiştir. Bu başlık altında biz de Güngör'ün İslam Hukuku ile ilgili görüşlerini aktarmaya gayret edeceğiz.

Güngör'e göre, bir din sadece insanla Tanrı arasındaki ilişkileri değil, bunun yanında insanların kendi aralarındaki ilişkileri de düzenlediğine göre, bu dini yaşayanların inandıkları şekilde hayatlarını sürdürmek istemeleri çok doğaldır. Ancak O'na göre, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana İslam ülkelerinin birçoğu Batı'dan aldıkları kanunlarla yönetilmeye başlanmış, bu da halk arasında rahatsızlık meydana getirmiştir. Günümüz İslam devletlerindeki bu rahatsızlığın çoğu Batı'dan olduğu gibi alınan kanunların, toplumun milli değerlerini gözetmeden alınması ve yerli hukuku gözetecek bir yaklaşımın olmamasıdır. Güngör'e göre, on dokuzuncu yüzyıldan sonra sömürge haline gelen İslam ülkeleri, haliyle Batıların dayattığı hukukları benimsemişlerdir. İstisnalar olmakla beraber, ülkemiz dahil hemen hepsi Batı ülkelerinin yaygın baskısı altında bu hukukları kabul etmişlerdir.¹⁸³

Güngör, İslam hukuku denilince genelde akla bir din hukukunun geldiğini, Din hukukunun ise o dine ait kutsal metinlere dayanmasının doğal olduğunu belirtmiştir. İslam'ın kutsal kitabı da Kur'an olduğu için müslümanlar bir sıkıntı ile karşılaşınca önce Kur'an'a, orada açık bir hüküm bulamazlar ise ikinci yol olan Peygamber'e (hadisler, sünnetler) başvurmuşlardır. Peygamberimizin vefatından sonra da yeni bir yol olarak bu hükümleri yorumlayan Kıyas ortaya çıkmıştır. O'na göre, Kıyas denilen bu kaynak, fıkıh denilen hukuk ilminde otorite sayılan alimlerin yorumlarını ifade etmesidir. O, dördüncü kaynak olarak, bir meselenin İslam cemaatinin ortak hükmüne dayanan "icma" olduğunu, ancak bunların İslam cemaatinin müşterek örflerinden çıkardığı hükümler olduğunu belirtmiştir. Güngör, İslam'ın ilk yüzyıllarında dört büyük mezhebin kurucusu olan imamların İslam

¹⁸³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.79-80.

fikhinin esaslarını kurduklarını, onlardan sonra gelenlerin de büyük ölçüde bu dört mezhep imamından birinin yolunu takip ettiklerini ifade etmiştir.¹⁸⁴

Güngör, İslam hukukunun kutsal kaynaklardan ve bunlardan çıkan hükümlerle oluştuğunu ifade ederek, bu hükümlerin büyük müçtehitlerin toparlaması ile meydana geldiğini belirtmiştir. Bu sistemin hukuk teorisi ve tatbikati bakımından doğurduğu önemli sonuçları şu şekilde sıralamıştır:

1. İctihadların bir meselede Allah'ın iradesini bulabilmek için yapılan beşeri gayretlerden ibaret olması, bunların hiçbir zaman ilahi iradeyi tam ve kamil manada aksettirmediğini gösterir. İnsanlar Allah'ın iradesine tam ulaşamazlar, ancak ona yaklaşabilirler.

2. İslam hukukunda maddeleştirilmiş kanunlar yerine ilim adamlarının yorumları halinde bir hukuk geliştiği için, İslam hukukunu bir devlet hukuku olduğu söylenemez. Nitekim ona daha ziyade, hukukçuların hukuku adı verilmektedir.

3. Hukuk sahasında devletten çok alimlerin söz sahibi olması, hukukun siyasi iktidarca yapılabilecek tahriflere karşı bir çeşit teminatı olmuştur. İslam'da bağımsız olan din adamları iktidar sahiplerinin isteği ile değil, Allah'ın emirleri doğrultusunda hükümler vermişlerdir.

4. İctihad yapan alimlerin devlet hiyerarşisinde mecburi bir konumu olmadığı için, hüküm verenlerin ilmi derecesi önemli bir kriter olmuştur.

Güngör'e göre, İslam'ın yetiştirdiği bu büyük müçtehitler Hicret'in ilk üç yüzyılı içinde hukukun doktrinlerini kurmuşlar, sonra gelenler de onları takip etmişlerdir. Bu şekilde bir çok hükümler netleşmiş ve zamanla kanunlaşmıştır. Bu yüzden üçüncü yüzyıldan itibaren içtihat kapısının kapandığı ve sünni İslam hukukunun donduğu söylenmiştir.¹⁸⁵

O'na göre, İslam hukukunun niçin geri kaldığı ile ilgili farklı görüşler vardır. Bu hukukun, hicri üçüncü asır sonlarından itibaren, aşırı muhafazakar bir karakter kazandığını ifade etmiştir. Özellikle dinin değişmez prensipleri üzerinde durulmuş bu da ilk dönemlerdeki hayata ait kuralları sonraki dönemlere uygulanmak istenmesi sebebiyle sistemi tıkama noktasına getirmiştir. İslam dünyasındaki

¹⁸⁴ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.81

¹⁸⁵ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.82-83.

başarısızlıkların bir sebebi olarak görülen hukuk sisteminin nerelerde başarılı olduğu belirtilmemiş, genelde başarısız tarafları araştırılıp gündeme getirilmiştir. İşte ictihad kapısının kapanması, bu düşüncenin eseri olarak, temel kusur diye görülmüştür.¹⁸⁶

Güngör'ün dikkat çektiği diğer bir nokta ise, aynı çağlarda sosyal değişme hızının sonraki çağlara göre çok yavaş olması olmuştur. Rönesans devrinin büyük gelişmelerine kadar bütün dünyada kayda değer büyük bir değişim olmamıştır. Güngör, Osmanlı ve Dünya devletlerindeki büyük değişimlerin on beşinci yüzyıldan sonra hızlı bir şekilde meydana geldiğini ifade etmiştir. Aslında İslam hukukunun geri kaldığı dönem, değişmelerin dışarıdan geldiği ve eskiden hiç görülmeyen bir hız kazandığı dönemde olmuştur. Buna rağmen İslam hukuku bütün alanlarda değil, yeni gelişen ve dışarıdan gelen bazı konularda geri kalmış ve kontrol edemediği bu konuların çözümünde Batı'nın geliştirdiği kurallara uymak zorunda kalmıştır. Güngör, konu bu şekilde ele alınsa bile İslam hukukunun yetersizliği hakkındaki iddiaların yanlış olduğunu ve İslam hukukunun yeniliklere kapalı bir sistem olmadığını belirtmiştir. Nitekim O'na göre, bunun en güzel örneğini 1876 tarihli "Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye" vermiştir. Aslında her alanda çok kapsayıcı bir hukuk eseri olmasına rağmen, o dönemin şartları hem içeriden hem dışarıdan gelen baskılar yüzünden uygulanamamıştır. Daha doğrusu İslam dünyasındaki hukuk hareketleri modern hayata yetişememiştir.¹⁸⁷

Güngör, İslam ülkelerindeki bu hukukun topluma cevap verememesinden dolayı birçok ülkenin Batı'dan getirilen sistemlerle yönetilmeye başladığını belirtmiştir. Bazıları tamamen bazıları ise kısmi olarak Batı hukukunun etkisi altında kalmış ve bu uygulamalar da birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir. Batılılar için bir fırsat haline gelen bu durum sayesinde, toplumlara kendi kültürlerini empoze etme yolunu da açmıştır. Kendilerini kayıtsız şartsız kabul edenlerle birlikte inkılap tesiri yapacak derecede kültür değişimine yol açmışlardır. Gerçek niyetlerinin de topyekün medeniyet ve kültür değiştirmek olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Güngör, bizim ülkemizin de kabul ettiği İsviçre aile hukukunun İslam gelenekleriyle hala uzlaşmadığını ve bu yüzden pek çok problemin çıktığını belirtmektedir. Çünkü

¹⁸⁶ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 85-87.

¹⁸⁷ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 87-89.

uygulanmak istenen toplum Müslüman, ama getirilen hukukun oluştuğu toplum ve kültürler çok farklı olmuştur.¹⁸⁸

Güngör'e göre, İslam ve Batı hukuku arasındaki en önemli farklar; İslam toplumlarında hukuk, ana kaynaklardan (Kur'an, Hadis, Kıyas,ve Örfler vs.) bağımsız alimler tarafından oluşturulmuştur. Batı'da ise kanun koyucu devlettir. İslam toplumunda ortaya çıkan bu hükümlere her kesim, iktidar dahil olmak üzere uymak durumunda iken, Batı'da devlet otoritesini temsil edenler hukuka uymaktan ziyade o hukuku kendi isteklerine göre düzenleyen kişilerdir. İslam toplumunda devletin görevi hukuk oluşturmak değil, oluşan hukuka göre hareket etmektir. İşte bu sistem Batı'nın temelindeki modern devlet anlayışına ters bir durumdur.¹⁸⁹

Güngör, İslam hukukuna ayrı bir değer vermiştir. Halkın Müslüman olması dolayısıyla, toplumun yönetilmek istediği hukukun dini olmasıda doğaldır. Gerçek manada uygulanmaya gayret gösterildiği dönemde sıkıntı oluşmamıştır. Çünkü bu dönemde hukuk Allah'ın ve Peygamber'in emirleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Ne zaman ki, Batıdan alınan hukuk sistemleri uygulanmaya çalışılmış, beraberinde büyük problemler meydana gelmiştir. Güngör, Batı ile İslam hukukunun farkını da ortaya koyarak, toplumların kendi değerleriyle bütün oldukları zaman daha uyumlu bir yaşantı olduğunu ifade etmiştir.

9. İSLAM'DA HUKUK - AHLAK İLİŞKİSİ

Hukuku bir ahlak sistemi olarak gören Güngör, toplumun düzeni ile ilgili olan bu iki kavramı hem önemsemiş hem de birbiriyle yakın ilgilerinin olduğunu belirtmiştir. Hukukun yaptırıcı gücünün yanında, ahlakın da manevi olarak yaptırıcı gücünün olduğunu belirterek, bu iki değeri birbiriyle ilişkilendirmiştir. Bu başlık altında biz de Güngör'ün İslam'da Hukuk Ahlak ilişkisini ifade etmeye çalışacağız.

Güngör'e göre, hukuk, yaptırıcı gücü bulunan kaidelerden meydana gelmiş bir sistemdir. Bir ülkenin kanun ve nizamları o ülkenin hukuk sistemini belirler. Ayrıca hukukun, insanlar arasındaki münasebetlerin nasıl olması gerektiği hakkında

¹⁸⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 89-91.

¹⁸⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 91-92.

ileri sürülen fikir ve teorilerin olduğunu ifade etmiştir. Aslında Güngör'e göre, hukuk bir ahlak sistemidir. O, hukukun kaynağı ile hak ve haksızlık kavramlarının kaynağını aynı görmüştür. Örf ve adetlerin, hukuk kadar etkili olduğunu, modern hukuk sistemleriyle iç içe girdiğini belirtmiştir. Modern hukuk sistemleri de düzenlenirken bu gerçeklere kayıtsız kalacak durumda değildir. Dolayısıyla hukukun prensiplerinden olan, kanun ve nizamların ülkedeki ahlak anlayışını yansıtması normaldir. Güngör'ün ifadesiyle; hukuk ahlaktan doğmakla beraber, hukukun ahlak doğurduğu durumlar da olmuştur. Bazı davranışların örf ve adet haline gelmesi, onların uzun zaman toplum için uygulanmasından dolayıdır. Kanun yoluyla bazı şeylerin uygulanması, zamanla birer örf haline de gelebilmektedir.¹⁹⁰

Erol Güngör, İslam'da hukukla ahlak birbirinden ayrı düşünülmezken, Batı'nın laik hukukunda bu iki konu arasında büyük ayrılıklar olduğunu ifade etmiştir. Hukuk- ahlak ayrılığı, hukuk sisteminin ferdi vicdanlara daha zayıf bir şekilde işlemesine yol açmıştır. Çünkü ahlak kurallarıyla hukuk kuralları arasındaki başlıca farklardan biri, ahlak kurallarının kişilerin samimi inancına dayanmasına karşın, hukuk kurallarında bu inancın çok az görülmesidir. O'na göre, ahlaka uyan insanın yaptığı işin doğru olduğuna inanması gerekliyken, kanuna uyan insanın böyle olması gerekmemektedir. Ahlakta samimiyet önemli iken, kanunda sadece kurallara uymak yeterli bir gerekçedir.¹⁹¹

Güngör, insanların ahlaki davranışlarını yaşadığı toplumdan öğrendiğini, sonra da öğrendiği bu davranışları yapmakta hür olduğunu, dolayısıyla sorumluluk sahibi olduklarını ifade etmiştir. O'na göre, örfler, adetler ve hukuk kanunları bir bakıma insanların özgürlüklerini sınırlayan şeylerdir. Toplum düzenini sağlayan bu kurallara elbetteki uymayanlar da olmaktadır. Ancak insan sosyal bir varlık olduğu için bu kanunlara ahlaki durumundan dolayı daha ayrı bir özen göstermiştir. Çünkü her şey kanunla düzen altına alınamaz, ahlak da ayrı bir yaptırım gücüdür.¹⁹²

Güngör, bir ülkede kanun hakimiyetinin kurulabileceğini hatta bütün hakimlerin dürüst olabileceğini ama yine de adaletin mevcudiyetinden şüphe edilebileceğini ifade etmiştir. O'na göre, hukukçular için adalet “ kanunların

¹⁹⁰ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.117-120.

¹⁹¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 93.

¹⁹² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 105-106.

herhangi bir çıkar ve imtiyaz gözetmeksizin eşit uygulanması”olarak ifade eder. Elbette ki bu hukuk açısından yanlış değildir. Fakat kanunların eşit uygulanması insanları yine tatmin etmeyebilir. Çünkü adalet denince sadece eşitlik değil, hak ve insafı davranmak da akla gelmektedir. Bu kısımda da vicdan ve toplum ahlakı önemli bir rol oynamaktadır.¹⁹³

Güngör, insanların, hem kendilerinin oluşturduğu hukukun hem de ilahi hukuk denilen “Tanrı’dan gönderilen hukukun” otoritesinin olması için kaynağının insanüstü olmasını savunduklarını ifade etmiştir. O’na göre, ilahi hukuka inansak da inanmasak da etkisini her toplumda görmekteyiz. Hatta laik hukuk sistemlerinde bile ilahi ve tabii hukuk, inançları devam etmektedir. O’na göre, her insan yanılmayan ve adil olan bir sistem arzular, bu sistem de ancak insanüstü bir kuvvetle olmaktadır.¹⁹⁴

Güngör, ahlak konusuyla ilgili olarak, ahlaki davranışın esaslarının çoğunun dinden geldiğini, dolayısıyla din ile ahlakın hukukla da bağlantılı olduğunu belirtmiştir. O’na göre, hukukun en önemli prensibi olan eşitlik ve adalet ilkeleri, en güzel şeklini dinde bulmuştur. Ahlaki kuralları dinden alan bir kişi elbette adaletle önem verecek ve hukuku da buna göre ayarlayacaktır. O’na göre, İslami hukuk oluşurken bu ilişki çok önem arzemiştir. İnsanlar hukuk kurallarını oluştururken, sadece insani ilişkileri değil, Allah’ın insanlardan istediği emirleri de dikkate almak zorundadırlar. Yaratıcının istediği bir düzen, yine onun kanunlarıyla olmak durumundadır. Aksi takdirde yaratıcıya karşı gelmek, istenmeyen bir durumdur. Dinin hemen her sahada ahlaki buyrukları vardır diyen Güngör’e göre, Din, kaynağını Tanrı’dan alan bir ahlak sisteminden ibarettir.¹⁹⁵

Bu başlık altında görmüş olduğumuz gibi Güngör, hukuk ve ahlak konusunda da dinin önemini vurgulamıştır. Çünkü dinin bu iki kavrama etkisinin olduğunu ve olması gerektiğini ifade etmiştir. Manevi değerlerin kanun ve hükümlere etkisinin olması gerektiğini düşünmektedir. İnsanların maddi yaptırımların yanında manevi (dini) yaptırımlara da değer verdiklerini belirtmiştir.

¹⁹³ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.104.

¹⁹⁴ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, s.108-111.

¹⁹⁵ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.93.

10. AVRUPA, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM

Toplumların şekillenmesinde ve yaşam tarzlarının oluşmasında dinlerin etkisinin olduğu herkesçe bilinmektedir. Avrupa toplumunun da hayat tarzının oluşmasına inandıkları değerlerin etkisi olmuştur. Ancak günümüzde de olduğu gibi toplumlar birbirleriyle göçlerin etkisiyle beraber yaşamak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla iki farklı yaşam tarzı birbirinden etkilenmiştir. Bu başlık altında GÜNGÖR'ÜN, bu farklı toplumların birbirlerine olan tutum ve davranışlarından bahsetmeye çalışacağız.

Erol GÜNGÖR, yaşadığı dönemden geriye doğru bakarak, İslam ülkelerinde en çok dikkati çekenin İslam'ın yaşama gücü olduğunu, İslam dünyasının Avrupa'da Rönesans'la birlikte yaşanan gelişme ve değişimler sonucu gerileme yaşadığını hatta siyasi bağımsızlıklarını –Osmanlı Türkleri hariç- kaybettiklerini belirtmiştir. O'na göre, İslam ülkelerinin bir çoğu fiilen Avrupalıların- ve Rusların- işgali altında sömürge durumuna düşmüş, bir kısmı da bağımsız yaşamalarını onların yolunu benimsemeye borçlu olmuştur. Böylece İslam dünyası hem içerden hem de dışardan baskı altına girmiştir. GÜNGÖR'e göre, sömürge durumuna düşen İslam devletlerinde, sömürgeci Batı ülkelerinin kanunları hakim olmuş, onların yaşam tarzları, örf ve adetleri doğrudan ve dolaylı olarak sistemli bir şekilde empoze edilmiştir. Bağımsız kabul edilen devletlerde ise, toplumun önde gelen elit tabakanın Batılı bir hayat tarzının ülkeyi kurtaracağına inanarak, o hayatları ülkelere getirmek için çeşitli yollar denemişlerdir. Ancak net bir şekilde görülüyor ki bütün bu teşebbüsler karşısında İslam, gücünü kaybetmemiştir. Hatta son zamanlarda, Batı medeniyetine karşı tam bir alternatif olarak ortaya atılmaya başlanmıştır. Bunun örnekleri olarak da Mısır, Libya, Pakistan ve İran'ı göstermiştir.¹⁹⁶

Erol GÜNGÖR, Batılıların hem Müslüman Türkler hakkında peşin hükümleri olduğunu, çünkü Türklerin her şeyden önce Hristiyanlık için en büyük rakip olan İslam dinini temsil ettiklerini hem de bu medeniyetin temsilcisi olarak çok farklı bir mevkide bulduklarını belirtmiştir. O'na göre, on birinci yüzyıldan itibaren İslam dünyası denilince akla Türkler gelmiş ve Avrupalı devletlerle devamlı mücadele içerisinde bulunmuşlardır. Aslında Avrupalıların temel düşüncesinde Türkleri

¹⁹⁶ GÜNGÖR, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.46-48.

Hristiyan topraklarından tamamen silip atmak vardır. Bunun için Türkler hiçbir zaman tek bir Avrupa devletiyle mücadele etmemiştir. Güngör, bu mücadeleyi sadece millet savaşı olarak görmemiş, iki dinin, Hristiyanlık- İslam savaşı olarak görmüştür. O'na göre, bu mücadele günümüze kadar devam etmiş ve İslam'ın yayılmaması için bütün dünyanın birleştigi tarihi olaylar olmuştur. Ancak her dönemde İslam kendisine yaşayacak ortam bulmuştur.¹⁹⁷

Güngör, İslam'ın yaşama gücünün en çarpıcı rneği olarak, Rus ve Çin idaresi altında kalmış müslümanları göstermiştir. Rusya ve Çin'de yönetim hanedanların eline geçtiğinde Asya'daki müslümanlar bağımsızlıklarını kaybetmişler, gerek Rusya'da gerekse Çin'de komünistlerin hakim olmasından sonra, İslamiyet'in tamamen kaldırılması için çok şiddetli ve sistemli baskılar uygulanmıştır. O'na göre, resmi olarak dinin yasaklanmasına ve uzun süre bu şekilde baskıların olmasına rağmen, bugün Rusya'da ve Çin'de Türkler halen İslamiyet'i yaşamakta ve ona sahip çıkmaktadır. Hatta Doğu Türkistanlı kendi ülkesinde " Her amele tugayı başına bir cami" düştüğünü söyleyerek övünmektedir. Güngör'e göre, İslam yaşamakla kalmamış, üstelik son birkaç yüzyıldan beri dünyayı hakimiyeti altına alan Batı medeniyetine karşı tek alternatif olmuştur. Zorla İslam ülkelerine empoze edilmeye çalışılan Batı sistemleri çökmeye başlamış ve alternatif aranan sistem olarak da İslam n plana çıkmıştır. Aslında İslam'a karşı geliştirilen bütün sistemler İslam karşısında çökmüştür. Çünkü bir dinin yerine getirilmeye çalışılan sistem ne olursa olsun dinin yerine geçemez..¹⁹⁸

Güngör, İslam ile Hristiyanlık arasında farkın olduğunu, İslam dininin Hristiyanlığa göre, hem maddi hem de manevi tarafıyla insanı ele aldığını ifade etmiştir. O'na göre, Hristiyanlık anlayışında "İsa'nın hakkı İsa'ya, Sezar'ın hakkı Sezar'a" denilerek din ve dünya hayatı olarak ikiye ayrılmıştır. Ama ifade edildiği gibi din ile dünya tamamen ayrılamamıştır. Sadece dinin siyasete ve idari otoriteye etkisi bazen az, bazen de çok olmuştur. Ama İslam'da böyle bir uygulama olmamıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.436-440.

¹⁹⁸ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.48-50.

¹⁹⁹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.52.

Erol Güngör'e göre, Hristiyanlık ortaya çıktığı zaman mazlum bir peygamberin güçsüz ve içine kapanık bir ümmetinden oluşmaktaydı. Dolayısıyla bu insanlar ne Roma'nın siyasetiyle ne de başka dinlerle mücadele edecek durumda değillerdi. Ancak daha sonra sayıları çoğalıp da, Roma'nın resmi dini olunca bu defa Hristiyan olanlar olmayanlara zulümlere başlamıştır. Doğu Roma (Bizans) tamamen Hristiyanlıkla yönetilir duruma gelmiştir. O'na göre, Batı'da ise Roma'nın siyasi, sosyal, ekonomik ve idari çöküntüsüyle yeni din olan Hristiyanlık her alana nüfuz etmiş ve tamamen kilisenin otoritesinin eline geçmiştir. Dini lider olan Papa, Roma imparatorunun yerine geçmiş ve Psikoposlar da buldukları bölgelerin hem dini hem de siyasi otoritesi olmuşlardır. Bunlar da bize gösteriyor ki, Hristiyanlık, tarihin uzun bir bölümünde insanların dini hayatları kadar dünya hayatlarını da idare etmiştir. Güngör, kiliselerin bugün de Avrupa'nın en büyük kapitalistlerinden olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰

Güngör, Hristiyanlığın Roma teşkilatının herşeyini alıp devam ettiğini ve Hz. İsa'nın getirdiği din ile ilgisi olmayan her sahaya girdiğini ifade etmiştir. Avrupa'da yapılan köle ticareti, köylülere yapılan ayrımcılık bunları açıkça göstermiştir. Başlangıçta savunulan eşitlik, vicdan hürriyeti, ferdi haklar, laiklik vs. gibi konular kiliseler tarafından kendi koyduğu sınırlara göre ayarlanmıştır. O'na göre, bunlar bize gösteriyor ki, Batı dünyasından bizlere geldiği ifade edilen "eşitlik" ilkesi, belli bir dönemde ve belki de Hristiyanlığa rağmen ortaya çıkmıştır.²⁰¹

Erol Güngör'e göre, Batı dünyasındaki baş döndürücü şekilde ilerleyen teknolojinin hakim kıldığı değerler, insanı tatmin eden değerleri (sanat, din, ahlak) zayıflatmıştır. Manevi sahadaki bu gerilemenin silah yarışı, milletler ve sınıflar arası düşmanlık, sefalet, zulüm ve işkence gibi belirtileri dünyamızın hakim manzarası haline gelmiştir. Güngör, Batı medeniyetinin bu şekilde olmasını tamamen Hristiyanlığa yüklememiş, ancak Hristiyanlığın da bu gidişe engel olacak kudreti gösteremediğini ifade etmiştir. Hristiyanlığın dünya hayatını "Sezar"a bırakması, bundan doğacak sonuçlara katlanmasını bir zaruret haline getirmiştir. O'na göre, İslam dini dünya hayatını ahiretin "mezrası" olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla İslam'ın insanları Allah'ın emrettiği istikamette çalışmaya, yasakladığı yoldan da

²⁰⁰ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s. 53-54.

²⁰¹ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.54-57.

kaçınmaya teşvik etmeyen, yahut buna engel olan bir sosyal düzeni hoş görmesine imkan yoktur. Bunun içindir ki İslam gerekli müesseselerini kurmuştur. Bundan dolayı İslam'ın hakim olduğu hiçbir yerde sınıf mücadelesi, ırk kavgası, kölelik ve emperyalizm olmamıştır.²⁰²

Güngör, insanoğlunun isteklerinin hiçbir zaman bitmeyeceğini ifade ederek, insanın isteklerinin karşılandığı kadar mutlu olduklarını belirtmiştir. İşte burada İslam'ın kuvveti ve denge felsefesi sayesinde insanların tatmin olduğunu ifade etmiştir. Ancak görünürde İslam dünyası bu değerlerine rağmen siyasi ve diğer alanlardaki hakimiyetini kaybetmiştir. İslam dünyasının yarattığı medeniyet gerilemiş, söner gibi olmuştur. O'na göre, İslam'daki yaratıcı potansiyelin bu gerileme ile birlikte sona erdiğini iddia etmek sosyolojik gerçekleri hiçe saymak olacaktır. Her çağ kendi imkanlarıyla İslam'a yeni yorumlar getirecektir. Dolayısıyla yapılan yanlışlıklar İslam'dan dolayı değil, tarihi şartlar ve yönetimdeki kişilerden kaynaklanmıştır. Son olarak Güngör, çağımızın imkanlarının İslam prensiplerine daha geniş bir uygulama sahası verecek durumda olduğu kanatindedir.²⁰³

Güngör, bu bölümde de ifade etmeye çalıştığımız gibi, dini değerlerimize bilinçli bir şekilde sahip çıkmamızı istemektedir. İslam'ın evrenselliğini, güzelliğini ve insanlara getirdiği değerleri ifade ederken yanlış olan ve dinle ilgisi olmayan şeyleri de belirtmiştir. İslam'a yine ona inananların yaptığı yanlışları ifade etmiş ve diğer dinleri de örnek göstererek aynı hatalara düşmememiz gerektiğini, zaten yapılan hataların dinden değil, onu uygulayan insanların yüzünden olduğunu ifade ederek bizlere önerilerde bulunmuştur. Güngör, dinin getirdiği kutsal değerlerle bir bütün olarak, birlik ve beraberlik içinde ve zenginlikleriyle yaşamamızı bu değerleri de geleceğe taşımamız gerektiğini ifade etmiştir.

²⁰² Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.61-76.

²⁰³ Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, s.77-78.

SONUÇ

Bu çalışmamızda Erol Güngör'ün Dini Düşünce Boyutu çerçevesinde dinin toplumlardaki değerlere olan etkisi incelenmiştir. Öncelikle düşünürümüzün hayatı ve yaşadığı dönem ele alınarak, etkisinde kaldığı kişiler kısaca tanıtılmıştır. Bilindiği gibi fikirlerin oluşmasına etki eden bir çok faktör vardır. İşte Güngör'ün fikirleri de yeni kurulmuş bir Cumhuriyet döneminin gölgesinde oluşmuş ve ülkede siyasi yönden de büyük bunalımların olduğu bir zamana denk gelmiştir.

Güngör, böylesi bir dönemde kendini ilmi ve fikri olarak dolu dolu yetiştirmiş ve milletine karşı duyduğu sorumluluk bilinciyle faydalı olabilmek için gayret etmiştir. Hocası Mümtaz Turhan'ın çizgisini daha ileri götürerek milliyetçi muhafazakar kimliğini ortaya koymuştur. Manevi değerlere çok önem veren Güngör, bunların korunması ve geleceğe ulaşması için çaba sarfetmiştir.

Gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, özellikle dini değerlere önem vermiş ve bu değerlerin topluma olan etkisini ele almıştır. Toplumda beraber yaşayan insanları bir arada tutan önemli değerlerden birisinin din olduğunu ifade etmiştir. Dinin evrenselliği ve kapsayıcı özelliğinden dolayı toplumların dinin etrafında rahatça yaşayabildiklerini ve insanların kendilerini huzur ve güven içinde hissettiklerini ifade etmiştir.

Bir arada yaşayan insanların iyi yada kötü medeniyet kurduklarını, ancak her medeniyete dinin de etkisinin olduğunu belirtmiştir. Kurulan medeniyette insanların refah ve huzur içinde yaşayabilmeleri için ortak değerlere sahip çıkılması gerektiğini ifade etmiştir. Medeniyetin getirdiği teknoloji ve yeniliklerin milli değerleri yok etmesine müsaade edilmemesi gerektiğini, Dinin medeniyete ve teknolojiye karşı olmadığını, hatta faydasının olduğunu ifade ederken, dinin etkisinin bunlarda da hissedildiğini belirtmiştir. Ancak bu yenilikler içinde milli ve manevi değerlerin zayıfladığını, onun için daha özen verilerek korunması gerektiğini ifade etmiştir.

Güngör, manevi değerler içinde kültüre ayrı bir önem vermiştir. Çünkü kültürün oluşması için çok uzun yıllar bir arada yaşanıp değerlerin paylaşılması gerektiğine inanmaktadır. Böyle zor kazanılan ortak değerlerin korunması ve geleceğe ulaşması için her kesimin mücadele etmesi gerektiğini belirtmiştir. O'na göre kültürün dine dinin de kültüre ve toplumlara etkisi çok fazladır. Ayrıca dinin

Türk toplumuna olan etkisine de ayrı bir önem vermiştir. Çünkü Türkler müslüman olduktan sonra tamamen dinle bütünleşmiş ve birbirinden etkilenmiştir. Kültür ve dinin, Türk milletini birlik ve beraberlik içinde tutan belki de en önemli değerler arasına girdiğini belirten Güngör, ayrıca milli kültürü de önemsemiş ve oluşan bu birliğe katkısının olduğunu belirtmiştir.

Ülkemizin yakın tarihine damgasını vuran değerlerden birisi de Milliyetçiliktir. Özellikle Güngör açısından milliyetçiliğin farklı bir yeri vardır. Milliyetçiliği, milli tarihle, milli kültürle, modernleşme ve diğer değerlerle bütünleştirmiştir. Türk milliyetçiliğini bütün çalışmalarında gördüğümüz gibi, dinin de milliyetçiliğe etkisini ifade etmiştir. O'nun milliyetçiliğini anlamak için etkilendiği kişileri tanımak çok önemlidir. Gökalp, Taşer ve hocası Mümtaz Turhan zaten yakın tarihimizin milliyetçiliğinin hem kurucusu hem de geliştiren kişileri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla Güngör, milliyetçiliğe katkısı olan fikir adamlarımızın önde gelen isimlerindedir. Milli duygularını ve düşüncelerini her fırsatta belirten ve yeni nesillere aktarılması için gayret gösteren milliyetçi muhafazakar bir isim olmuştur.

Dinin okuma emrini içine sindiren birisi olarak Güngör, ilim ve eğitime çok değer vermiştir. Kendisi okuduğu gibi biriktirdiği hazineyi de yazılarıyla paylaşmıştır. Kitaplarında ve kaleme aldığı yazılarda eğitimin toplumlarda ne kadar önemli olduğunu belirtirken, dini eğitime farklı bir önem vermiştir. Özellikle dinin öğrenilip gelecek kuşaklara doğru ve sağlam kaynaklarla aktarılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda önerilerinin yanında, yaşadığı dönemlerdeki olumsuz örneklerin bir daha olmaması için gayret sarfetmiştir. Kendisi de zaten bir eğitimci olarak bu konuda yeterince söz sahibi konumundadır. Dini eğitimin kesinlikle olması gerektiğini, aksi takdirde manevi değerlerin çok zarar gördüğünü ifade etmiştir. Dinin, eğitime etkisinin olduğu gibi katkısının da olduğunu belirtmiştir.

Manevi değerlerin toplumda etkisinin ahlaki davranışlar olarak görüldüğü gerçeğini izah eden ve bu değerlerin önemini bizlere aktaran Güngör, ahlaki konulara da değinmiştir. Sosyoloji ve psikoloji uzmanı olarak farklı açılardan toplumu gözlemleyen Güngör, ahlaki davranışların dinle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir. Dinin toplumun bir arada yaşaması için ahlaki davranışları düzenlediğini ve

denetlediğini belirtmiştir. Zaten İlahi kaynaklı dinlerin hedeflerinin ahlaklı, huzurlu ve barış içinde yaşayan toplumlar oluşturmak olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla dinin toplumsal ahlaka etkisi büyüktür.

Güngör, dinin edebiyata da etkisinin olduğunu, şairlerin, yazarların dinden etkilendiğini belirtmiştir. Şiir, roman, hikaye ve edebiyatta dinin etkisi çok açık görülmektedir. Hangi din olursa olsun toplumun aydın ve sanatçıları etkilemiştir. İslam dini de bu etkiyi fazlasıyla hissettirmiştir.

Gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, dine yani İslam'a büyük değer vermiştir. İslam'ın geçirdiği dönemleri ele alarak işleyen Güngör, yapılan yanlışları ve yapılmaması gerekenleri belirtmiştir. İslam toplumunun bir an önce toparlanmasını ve İslam'ın getirdiği ilkelere sahip çıkması gerektiğini ifade etmiştir. İslam birliğinin önemine vurgu yapmış ve bu birliğin Osmanlı'da olduğu gibi tekrar işlev görmesi gerektiğini belirtmiştir. Siyasi ve çıkar davalarını bir kenara bırakıp, İslam'ın temel ilkeleri çevresinde toplanılması gerektiğini belirtmiştir.

İslam'da çeşitli sebeplerle mezheplerin meydana çıktığını, aslında bunların birer zenginlik iken bazen de sorun çıkarıcı gruplar olduğunu belirtmiştir. Güngör İslam'ın radikal mezheplere karşı, toplumun doğru kaynaklarla yetiştirilmesini ve bütünlüğün korunmasını belirtmiştir. Radikal gruplar dış güçlerin etkisinde daha çok kaldığı için İslam'a zarar vermek isteyenlere bir nevi yardımcı olmaktadır. İslam toplumunun büyük kısmını oluşturan Ehli Sünnet mensuplarının, özellikle alimlerinin bu gibi gruplara karşı önlem almalarını istemektedir. Buna engel olmanın yöntemi olarak da İslam'ın ana kaynaklarından öğretilmesi ve uygulanması olarak görmektedir.

Güngör, İslam'ın yaşamasında ve nesillere aktarılmasında büyük rolü olan tarikat ve tasavvufu önemli bulmaktadır. Hatta tasavvuf ile ilgili bilgilendirici bir kitap da yazan Güngör, bu zenginliklere sahip çıkılmasını istemektedir. Ancak tarikat ve tasavvufun ölçü olarak İslam'ın temelinden uzaklaşmamak ve yeni bidatlere bulaşmamak kaydıyla olması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü O, dine çok değer vermektedir. Asla yıpranmasını ve yanlış öğretilmesini kabul etmemektedir. İslam alimlerinin bu konularda çok hassas olmasını istemektedir.

Güngör, İslam'ı korumak ve doğru bir şekilde aktarmak için aydın ve ulemaya büyük görevlerin düştüğünü belirtmiştir. Son dönemlerdeki problemlerin bir an önce çözüme kavuşturup İslam'a hizmet etmelerini istemiştir. Büyük bir hizmet sunan medrese ve buna bağlı ulemanın toparlanmasını, yeni hayat şartlarına göre sistemlerini oluşturup halka hizmet etmelerini beklemektedir. Medreselerin topluma çok büyük katkılarının olduğunu ve nice alimlerin buralardan yetiştiğini, Dinin ilkelerinden ayrılmadan yeni dönemde de hizmetlerin yapılabileceğini ifade etmiştir.

Güngör, İslam'ın kendi kurumlarıyla bir bütün olduğunu, bunlardan birisinin de hukuk olduğunu aslında bu hukukun alimlerin içtihad ve yorumlarıyla İslam'ı ilkeler çerçevesinde oluşturduğunu ve gerçek bir toplum huzuru sağlamayı amaçladığını belirtmiştir. Hukukun ahlak ile bağlantılı olmasının doğal olduğunu, çünkü her ikisinin de toplumun yaşanabilir şekilde olması için mücadele ettiğini ifade etmiştir.

Güngör, İslam'ın diğer dinler ve toplumlarla bağlantısından ve yaşam mücadelesinden de bahsetmiştir. Tarihin bazı dönemlerinde İslam'ı yaşayan toplumlara yapılan haksızlıkları örnek vermiş ve bu gibi davranışların İslam toplumunda asla olmadığını belirtmiştir. Çünkü İslam dini, insana eşit bakmış ve adaletin en güzel temsil edildiği toplum oluşmuştur. Ayrıca İslam'ın evrenselliğini ve güzelliğini de ifade etmiştir.

Çalışmamızın sonucunda gözlemlediğimiz kadarıyla Güngör, dini ve milli değerlere sahip çıkmış bir fikir adamıdır. Bu değerlerin korunması ve geleceğe taşınması için büyük gayret göstermiştir. Ayrıca Güngör, dinin toplumun her değerine etkisinin olduğunu ifade ederek din konusuna çok önem vermiştir. Toplumun milli ve manevi değerlerine sahip çıkılması gerektiğini ve bunların geleceğe taşınmasının önemini vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ Namık, "Üslubun Şahsiyet Bulduğu Bir Münevver: Erol Güngör", Prof.Dr. Erol Güngör'ün Anısına Türkiye'de Değişim Sempozyumu [Kitap]. - Ankara : Gazi Üniversitesi, 2010.

AKGÜN Mehmet, "Erol Güngör ve Tarih Şuuru;" Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan [Kitap Bölümü]. - Konya : Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1998.

AMMAN M.Tayfun, "Örnek Bir Akademisyen ve Türk Aydını Olarak Erol Güngör," Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör [Kitap Bölümü]. - İstanbul : Kocav Yayınları, 2009.

AYDIN Mehmet Akif, İslamcılık; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXIII [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

BİLGİN Vedat, "Bir Düşünür Olarak Erol Güngör'ün Dünyası" Erol Güngör, Ed: Murat Yılmaz s:118-126 [Kitap]. - Ankara : T.C.KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2006.

BOLAY Süleyman Hayri, "Erol Güngör;" Erol Güngör, Ed.Murat Yılmaz [Kitap]. - Ankara : T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006. - s. 132-159.

BOZKURT Nebi, Medrese; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXVIII [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

DEMİRSOY Ramazan, "Dayısı Erol Güngör'ü Anlatıyor;" Erol Güngör, Ed. Murat Yılmaz [Kitap]. - Ankara : T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006. - s. 54-57.

FIĞLALI Ethem Ruhi, Günümüz İslam Mezhepleri [Kitap]. - İzmir : İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2011.

GENÇ Mehmet, "Arkadaşı Erol Güngör'ü Anlatıyor", Erol Güngör, Ed. Murat Yılmaz [Kitap]. - Ankara : T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006. - s. 62-67.

GÜNAY Tümer, Din; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt IX [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

- GÜNGÖR Aysel, [Kitap Bölümü]. - İstanbul 2017.
- GÜNGÖR Erol, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak [Kitap]. - İstanbul : Ötüken Neşriyat A.Ş., 2000.
- GÜNGÖR Erol, Dünden Bugünden, Tarih- Kültür- Milliyetçilik [Kitap]. - [s.l.] : Mayaş Yayınları, 1982.
- GÜNGÖR Erol, İslam Tasavvufunun Meseleleri [Kitap]. - İstanbul : Ötüken, 2011.
- GÜNGÖR Erol, İslamın Bugünkü Meseleleri [Kitap]. - İstanbul : Ötüken, 2010.
- GÜNGÖR Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik [Kitap]. - İstanbul : Ötüken Neşriyat A.Ş., 1996.
- GÜNGÖR Erol, Sosyal Meseleler Ve Aydınlar [Kitap]. - İstanbul : Haz: R. Güler- E. Kılınç, Ötüken Yayıncılık, 2011.
- GÜNGÖR Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik [Kitap]. - İstanbul : Ötüken Yayıncılık, 1989.
- GÜNGÖR Hidayet, "Erol Güngörün Hayatı, İlmi ve Fikri Şahsiyeti", Erol Güngör, Ed. Murat Yılmaz [Kitap]. - Ankara : T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006. - s. 68-73.
- GÜNGÖR Şeyma, Erol Güngör; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt XIV [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- HARMAN Ömer Faruk, İslam; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXIII [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- İPŞİRLİ Mehmet, Medrese; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXVIII [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- KÖSOĞLU Nevzat, Dünder Taşer [Kitap]. - İstanbul : Ötüken Neşriyat, 2015.
- MİRZAOĞLU Ramazan, "Erol Güngör'ün Yetişmesinde Muhitinin Önemi;" Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan [Kitap Bölümü]. - Konya : Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1998.

OKAY M.Orhan, Gökalp Ziya; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt-XIV [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.

ÖZAKPINAR Yılmaz, Turhan Mümtaz; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt-XLI [Kitap]. - İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.

ÖZARSLAN Ersin, "Prof.Dr. Erol Güngör (1938-1983) "Prof.Dr.Erol Güngörün Anısına Türkiye'de Değişim Sempozyumu [Kitap Bölümü]. - Ankara : Gazi Üniversitesi, 2010.

ÖZCAN Azmi , Milliyetçilik; Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt-XXX { Kitap]- İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005.

TOPÇU Nurettin, Yarınki Türkiye [Kitap].-İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.

VAYNİ Cafer, Türk Düşünce Ufukları Erol Güngör. Ankara: Alternatif Yayınları, 2002.

YILDIZ Harun, "Erol Güngör'ün Hayatı ve Eserleri", Prof.Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan [Kitap]. - Konya : Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1998.

YILMAZ Murat, "Ailesi Erol Güngör'ü Anlatıyor;" Erol Güngör, Ed. Murat Yılmaz [Kitap Bölümü]. - Ankara : T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006.

YURT Ali İhsan, "Arkadaşı Anlatıyor", Erol Güngör, Ed. Murat Yılmaz [Kitap Bölümü].- Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Adem DOĞAN
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 1983 Yıldızeli
e-posta : 58500

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2014
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi	2018

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2007	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam Hatip

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()